

*lucida
intervalla*

ČASOPIS ZA KLASIČNE NAUKE
A JOURNAL OF CLASSICAL STUDIES

54 (2025)

FILOZOFSKI FAKULTET
BEOGRAD

Ненад Ристовић
Филозофски факултет
Универзитет у Београду
nristovi@f.bg.ac.rs
ORCID: [0000-0001-6064-4404](https://orcid.org/0000-0001-6064-4404)

821.163.41.09-1 Мушицки Л.
27-23/-24
COBISS.SR-ID 185458953
Izvorni naučni rad

Михајло Морача
Филозофски факултет
Универзитет у Београду
mihajlo.moraca@f.bg.ac.rs
ORCID: [0009-0001-1955-763X](https://orcid.org/0009-0001-1955-763X)

Давид у одори Хораџијевој: класицистички препев избора из псалама Лукијана Мушицког

Ајсџиракџи: *Оде духовне* – препеви шест псалама (1, 3, 7, 14, 81, 130), на хибридном црквенословенском језику, у метрима Хораџијевих *Еџога* (први питијампски систем) и *Ога* (алкејска и трећа асклепијадска строфа) – један су од најмање истражених сегмената дела Лукијана Мушицког (1777–1837), које је у целини и недовољно присутно и неадекватно валоризовано у студијама језика и књижевности. Ову прву значајнију песничку парафразу библијског текста у српској књижевности Мушицки је започео 1812. и делимично објавио (препеве четирију псалама) 1822. године. Њоме се прикључује западној традицији нововековних, пре свега новолатинских парафраза Псалтира и, даље у прошлост, старохришћанској, са којом остварује контакт у првome реду преко версификације. Са друге стране, Мушицком језички и конфесионално ближа, руска традиција препева псалама оставила је велики траг у текстолошком и поетолошком аспекту *Ога духовних*. Испитујући ове разнолике проблеме, рад настоји да представи целовиту анализу псаламских парафраза Лукијана Мушицког, с нарочитим освртом на књижевнотеоријски и поетички основ духовних ода као поджанра класицистичке оде и њихову конкретну реализацију код Мушицког као споја форме хораџијевске оде и садржине коју чине тематски изабрани псаламски текстуални предлошци. Заснован на увиду у песникове рукописе, рад даје и продубљеније објашњење контекста и мотива настанка ових ода, с обзиром на несклоност аутора религиозном дискурсу, но пре свега доноси њихово критичко издање, пошто једино њихово потпуно издање (постхумно, 1844) има бројне недостатке.

Кључне речи: Лукијан Мушицки, псалми, хораџијевска ода, парафраза, версификација, текстологија, поетологија.

Уместо увода

Обимном песничком делу Лукијана Мушицког (1777–1837), најзначајнијег класицисте српског песништва, посвећено је сразмерно мало научноистраживачке пажње. О томе сведочи већ чињеница да као извор за проучавање песника Мушицког основ и даље представљају четири књиге његових сабра-них дела, *Стихотворенія* (1838; 1840; 1844; 1848),¹ које је приредио и издао његов синовац Георгије/Ђорђе Мушицки. Не улазећи у оцену скоријих издавачких настојања да поезија Мушицког буде приступачнија кроз објављивање избора из ње у савременој српској транскрипцији,² оно што остаје насушна научна потреба јесте озбиљно критичко издање целокупног песничког опуса. Не треба посебно наглашавати да такво издање подразумева замашне коментаре различите врсте који потребују и стручњаке из многих дисциплина, међу пр-вима класичне филологе, како би се адекватним објашњењима и тумачењима покрила полихисторска ерудиција Мушицког, понајпре надахнутог античком књигом и њеном (нео)класицистичком рецепцијом (нарочито руском и немачком). Тешко је премостити идејно-културолошку баријеру између Лукијанове поезије и њенога данашњег читаоца, насталу не само протоком времена од два и више века него и услед дисконтинуитета књижевнога језика у Срба, који још и понајпре чини да одговарајућа рецепција ове поезије буде неповратно изгубљена. Или, како је то лепо и умесно формулисао М. Флашар: »Читање песама какве је писао Лукијан Мушицки, а уз њега и после њега и сваки важнији песник српског класицизма, то је, данас, заборављена вештина и доживљај тешко приступачан.«³

Нарочито запостављен у науци јесте жанровски и версификацијски аспект Лукијановог дела, о којем се говори углавном успутно, у оквиру ширих књижевноисторијских и културноисторијских студија. Ми ћемо покушати да ту празнину попунимо испитујући један сегмент рада Мушицког, научно упорно игнорисан – његове препеве шест псалама у форми хораџијевске лирике.⁴ Полазећи од дуге традиције (од антике све до у XIX столеће) уметничке

¹ Све наводе из дела Лукијана Мушицког дајемо према овоме издању (под скраћеницом *Стихотворенія*), с тим што исправљамо правописне грешке, које се, иначе, тамо пречесто срећу.

² Мушицки 2005; Мушицки 2010.

³ Флашар 2017с [1989], 47.

⁴ У јединој монографији о Мушицком, Владимира Ђоровића, дат је изванредан простор овим препевима (Ђоровић 1999 [1911], 324–325), без улажења у њихово културноисторијско позађе, а с нешто мање негативног става који аутор иначе има према раду и погледима Мушицког, услед митологизовања Вукове језичке реформе. Каснији осврти на Лукијанове препеве псалама (нпр. Павић 1979, 389–390) дају мање дубљих запажања. Последњи осврт (Калезић 1989, 113) дотиче се ових препева још површније и с конфесионалном искључивошћу.

прераде библијског текста, а наполе псалама, доспећемо до оних дела која је Мушицки узео за узор и на која се непосредно наслонио. Највише простора посветићемо версификацијском и текстолошком аспекту препева шест псалама, односно *Ода духовних*, како бисмо осветлили, поред нарочитог класицистичког поступка Мушицког, прве покушаје српске књижевности у обради библијског текста и њено јављање у једној новој књижевној врсти, дотад развијаној у оквирима великих европских књижевности. При томе ћемо се служити не само текстом ових препева из два постојећа издања, као што су то чинили досадашњи испитивачи, већ ћемо се ослонити на рукописе и, будући да се текст у њима често битно разликује од штампаног, дати га на увид уз критички апарат.

Парафразе псалама – од антике до Лукијана Мушицког

Парафразирање псалама у класичним метрима литерарни је феномен необичан како по себи и по своме континуираном присуству у европским књижевним оквирима, тако и по околностима и мотивима који су стајали иза његовога настанка. Наиме, када је цар Јулијан, године 362, законски забранио хришћанима да предају у реторским школама, поручивши им да »иду у своје цркве Галилејаца и коментаришу Матеја и Луку«, ⁵ изазвао је двојицу професора реторике из Лаодикије, оца и сина, обојицу под именом Аполинарије, да начине својеврсну прераду Светога писма у паганима прихватљивијој форми класичних литерарних жанрова и тако библијској поруци омогуће уклапање у пуристичке језичко-стилске стандарде владајућег типа образовања. Јер аутори Новог завета, писаног у другој половини I столећа по Хр. на грчком језику свакодневне комуникације, нису или су тек изузетно следили те стандарде. ⁶ Исто важи и за преводиоце Старог завета с библијског јеврејског на грчки, ауторе превода насталог у периоду између III и I столећа пре Хр, познатог, по њиховом традиционално навођеном броју, као превод Седамдесеторице (лат. *Septuaginta*). ⁷ Тако је Аполинарије Старији прерадио Петокњижје у облику хомерских епова, историјске књиге Старог завета у облику атичких трагедија и дактилских песама, а остале прозне књиге Старог завета у другим литерарним формама, укључујући пиндарску оду и менандровску комедију, док

⁵ Iulian. *Ep.* 61.423c–d (ed. Bidez). – Преводи свих навода у раду, ако није другачије назначено, припадају ауторима рада.

⁶ Уп. RICO 2010.

⁷ За специфичност грчкога језика Старог завета у преводу LXX, проистеклу како из самог јеврејског предлошка, тако и из преводилачког приступа да се текст изворника што верније пренесе, в. НЕДЕЉКОВИЋ 2023, 28–31.

је Аполинарије Млађи препевао Псалтир у хексаметрима и дао текст Новог завета у виду платоновских дијалога.⁸ Од ових парафраза дуго је сматрана једином преосталом она Псалтира (Μετάφρασις εἰς τὸν Ψαλτήρα).⁹ Без обзира на спорно ауторство, овај рани пример класицистичког препева псалама савршена је илустрација за један литерарни феномен европског културног круга с необичном постојаношћу, јер има већ све одлике које ће бити типичне за оваква дела. Тако почетак Пс. 1, који у LXX гласи:

Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλή ἀσεβῶν
καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη
καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν,
ἄλλ' ἦ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ,
καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός.

(Псеудо-)Аполинарије препева овако:

Ὁλβιος ὃς τις ἀνὴρ ἀγορὴν δ' οὐ νίσσεται ἀλιτρῶν
οὐδ' ἐπὶ δὴ στήριξεν ἀτασθάλου ἵχνος ἀταρπῶ
οὐδ' ὀλοαῖς ἔδρησιν ἐφέζετο λυμαντήρων,
ἀλλ' ἔχεν ἠθέεω κραδίην συμφράδιμονα θεσμῶ
θεσπέσιον νύκτας τε καὶ ἡμέρας θεσμὸν αἰείδων.¹⁰

Из наведених стихова лепо видимо доследност класицистичког приступа којим се аутор ове прве знане и сачуване парафразе псалама руководио. Пре свега другога, то је стих: наместо прознога превода (бого)службеног библијског текста (у модерним издањима само графички представљеног као поезија) употребљен је хексаметар. Јер Псалтир, збирка од сто педесет песама¹¹ разнолике религијске тематике написаних на библијском јеврејском језику, постала је позната грчким читаоцима преко превода, начињеног најраније у II а најкасније у I столећу пре Хр.,¹² који је прозни, и притом није »Kunstprosa« (тј. нема реторски стилизоване реченице чију структуру одређују периоди а ритам клаузуле). (Псеудо-)Аполинаријев избор метра за његову парафразу

⁸ Socr. *H. E.* 3.12; 3.16; уп. Sozom. *H. E.* 5.18. Уп. РИСТОВИЋ 2005, 134–158.

⁹ Аутор јединог потпуног модерног превода (на енглески језик) парафразе Псалтира приписане Аполинарију Лаодикијском (FAULKNER 2020) претпоставља да је она настала у V столећу.

¹⁰ Aroll. *Metaphr. Ps.* (ed. Ludwig) 1.1–5.

¹¹ Текст Псалтира у LXX садржи додатни псалам, тзв. псалам ван броја. Осим ове, постоји и разлика између јеврејске и грчке верзије Псалтира у нумерацији псалама, која је последица другачијег разделявања текста. – Нумерацију псалама у овоме раду дајемо према LXX, односно, за латинске писце, према Јеронимовој ревизији латинског превода псалама у Вулгати, урађеног по грчкој а не по јеврејској верзији Старог завета, те је нумерација псалама у ствари идентична.

¹² BONS / BRUCKER 2023, 346–347.

никако није случајан – циљ му је да псалме, библијску култску химнику, типолошки стави у раван тзв. *Хомерских химни*, писаних у томе метру, будући да су оне биле синонимом за древно религијско песништво у свету хеленске културе. Потом, видимо радикално другачију лексику – такву која до непрепознатљивости изворника одмењује библицизме LXX. Јер, »ἡιθέω [...] θεσμῶ (ст. 4), наместо »τῶ νόμῳ Κυρίου« – што је кључна фраза овога псалма – елегантно је али и еклатантно избегавање двеју теолошки најважнијих, уједно и најфреквентнијих речи у библијском грчком – Κύριος (према јевр. יהוה) и νόμος (према јевр. תורה).

На латинском Западу пракса стилског преобликовања библијских књига појавила се нешто раније и независно од околности које су подстакле ову праксу на Грчком истоку.¹³ Наиме, у време Константина Великог шпански свештеник Јувенко дошао је на идеју да обједини четири еванђеља у облику вергилијевског епа. У предговору свога епског дела *Evangeliorum libri IV* он даје образложење подухвата на који се одважио: да се диви паганској поезији, али да одбацује њену садржину, те је замењује хришћанском.¹⁴ На крају пева још једном истиче да је његов подухват производ свеснога програма изградње књижевности са хришћанским садржајем у форми преузетој од најбољих паганских писаца.¹⁵ Овакво песниково поступање схватљиво је када се има у виду да су латинофони хришћани имали на располагању латинске преводе Библије, познате под заједничким називима *Vetus Latina* и *Vetus Itala*, који су одударали од класичних и класицистичких језичко-стилских стандарда на исти начин као што су и њихови предлошци, тј. грчки превод Старога завета и Нови завет.¹⁶ Отуда, слично Јувенковом било је програмско полазиште и аутору помешног препева псалама сачуваног под именом Аполинарија Лаодикијског. Он такође саставља предговор своме делу (*Προθεωρία*) с циљем да му да теоријско образложење; ту констатује да је Давид написао поезију у метрима, али да се у преводу на грчки изгубио метрички урес јеврејскога изворника (*χάρις ἕφθιτο μέτρων*).¹⁷

Овај проблем нарочито је заокупљао Јеронима (око 347–420), црквеног интелектуалца који је био посвећени преводилац и проучавалац Светога писма и истовремено имао књижевни укус однегован на грчким и латинским кла-

¹³ Од других библијских парафраза на грчком најпознатија је Нонова (V столеће) *Еванђеља по Јовану* у форми хомерскога епа. Из истога су времена несачуване хексаметарске парафразе старозаветних пророчких књига Захарије и Данила из пера царице-песникиње Атенаиде-Евдокије (око 400–460), које извори помињу врло похвално (Phot. *Bibl. cod.* 184).

¹⁴ Iuvenc. *Evang. l. IV Praef.* 16–30.

¹⁵ Исто, 4.803–813.

¹⁶ Уп. ZELZER 1997.

¹⁷ Apoll. *Metaphr. Ps.* (ed. Ludwich) Proth. 19.

сицима. После чувенога сновиђења у коме му је Бог поручио да ће горети у паклу јер је »цицeroњанин« а не хришћанин,¹⁸ ако и није престао да чита омиљене му хеленске и римске писце, трагао је за одговором на питање због чега је паганска књижевност њему и хришћанима попут њега с уметничке стране привлачнија од библијске. Нашао је да проблем лежи у непознавању лепоте и књижевне особености јеврејског библијског текста на коме псалми »на начин нашега Флака и грчкога Пиндара час трче у јамбу, час одзвањају у метру алкејском, час бујају у сапфијском, час наступају у полустопи«. ¹⁹ Другим речима, лепота речи Божјих у Светоме писму из друге је поетике, али из исте универзалне поетске естетике. Није Јероним први међу хришћанским ауторима изнео тврдњу да у јеврејској Библији постоји поезија равна оној у класичној књижевној традицији (среће се једна таква опаска код Евсевија),²⁰ но Јеронимов суд о овоме имао је посебан ауторитет, који је проистицао из његових јединствених компетенција, јер је он, за разлику од већине својих учених хришћанских савременика, владао јеврејским језиком. Штавише, он се учењу овога језика посветио када је, вођен филолошким резоним, схватио да пројекат исправке старих латинских превода Светог писма који му је поверен (382) мора да преиначи тако што ће Стари завет преводити узимајући за примарни извор јеврејску верзију текста, а не грчки превод LXX, без обзира на пијетет хришћана према њему. Управо са позиције таквога експерта за библијске текстове Јероним представља Псалмопојца у терминима грчко-римске традиције, држећи се терена филологије. Отуда не указује на сличност овога с Орфејем – што је паралела која се јавила у хеленизованом јудаизму и прихваћена у хришћанском класицизму (видна и у иконографији Давида),²¹ на основу мотива натприродне моћи песме и њене музичке пратње, који је заједнички наративима о тој двојници идеалних песника-музичара.²²

На више места изнеће Јероним своје запажање о Псалтиру и другим поетским деловима Библије као упоредивим са хеленском и римском лириком. Тако у писму које године 394. упућује Паулину (око 354–431), епископу Ноле (у Кампанији) и врсном песнику, Јероним Давида назива »наш [хришћански]

¹⁸ Hier. Ep. 22.30. Уп. РИСТОВИЋ 2005, 208–212.

¹⁹ Hier. *Interpretat. Chronicae Euseb. Pamph.*, Praef. (MPL XXVII 36–37): Denique quid Psalterio canorius? quod in morem nostri Flacci, et Graeci Pindari, nunc iambo currit, nunc alcaico personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreditur.

²⁰ Euseb. *Praep. ev.* 11.5. Евсевијев извор је Флавије Јосиф (*Antiq.* 2.16.4; 7.12.3) који за Мојсијеву песму у *Изласку* каже да је у хексаметрима, а за Давидове псалме да су у триметрима и пентаметрима.

²¹ Уп. BOARDMAN 1970, 149–155.

²² О томе како је Давид својим певањем уз лиру деловао смирујуће на цара Саула говори се у *Првој књизи Самуиловој* 16.23. О сличном дејству Орфејеве песме говоре многи антички извори, нпр. Ovid. *Metam.* 11.1–4.

Симонид, Пиндар, Алкеј, исто тако и Флак, Катул и Серен.²³ Идентично компаративно запажање о библијској поезији на једној, а хеленској и римској лирици на другој страни Јероним даје и у једном од предговора свога превода Светога писма,²⁴ где ставља до знања да се успостављена паралела односи на литерарну форму. А пошто је форма за хришћанскога читаоца подређена садржини поетскога дела, Јероним није одступио од речи »Шта има Хорације с Псалтиром?«,²⁵ којима уводи причу о поменутом своме сновиђењу. Но, компаративни приступ који је овај патристички ауторитет за библистику применио у тумачењу поетике појединих текстова Светога писма – које је сам преводио на латински у прози – даће теоријску основу другима да те исте текстове одену у рухо класичног латинског песништва.²⁶ Тако ће, видећемо, и наш Мушички ставити на насловну страницу својих препева избора из псалама Јеронимове речи из писма Паулину. Отуда смо, а не само из класичарске навике, кренули од старохришћанских времена приказујући позадину Лукијанових препева псалама.

Иако ће у хришћанској књижевности на латинском језику од краја IV столећа надаље настати низ класицистичких обрада различитих библијских књига,²⁷ псалми су, природно, били најчешћи предмет таквог »редизајнирања«. Први који је препевао псалме на латински језик у класичним метрима био је већ поменути Паулин.²⁸ Ове препеве карактерише велика слобода обраде, што се види већ у њиховоме обиму, који далеко премаша дужину

²³ Hier. Ep. 53.8.17: David, Simonides noster, Pindarus, Alcaeus, Flaccus quoque, Catullus et Serenus, Christum lyra personat.

²⁴ Hier. *Prologus in libro Iob* (BSVULG 1994, 731–732): Quod si cui videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebraeos et in morem nostri Flacci graecique Pindari et Alchei et Saffo vel Psalterium vel lamentationes Hieremiae vel omnia ferme Scripturarum cantica.

²⁵ Hier. Ep. 22.29.7: Quid facit cum psalterio Horatius? – Упечатљив пример ове типичне распоућености старохришћанских интелектуалаца између религијске оданости Божјој речи у Библији и културолошке везаности за људску речитост у паганској књижевности налазимо у делу *Carmen Paschale*: аутор, Седулије (V столеће), од метрике до стилизације следи класике римске књижевности, али то не само да не жели да призна него читаоце убеђује да је извор његове уметности у Псалтиру (ст. 23–24): [...] Daviticis adsuetus cantibus odas / cordarum resonare decem [...].

²⁶ За разлику од старијих испитивача (Курцијус 1996 [1948], 746–749), новији (VESSEY 2007, 31–40) наглашавају да нема основа за тврдњу да је Јероним својим изјавама о библијској поезији имао за циљ подршку и подстицај обрадама тих књига Светога писма на латинском према класичним литерарним нормама.

²⁷ Најважнија дела ове врсте јесу хексаметарски епови песникâ Авита (око 450 – око 520), *De Mosaicae historiae gestis*, и Аратора (око 490 – око 550), *De actibus apostolorum libri II*. Међу успелим делима ваља истаћи и хексаметарске обраде старозаветних прича о Содоми и Лоту и о Јони и Ниневљанима (CSEL XVI 609–615), те *Књига Макавејских* (CSEL XXIII 255–269), чије енигматичне ауторе и време настанка расветљава ROBERTS 1985, 92–95.

²⁸ CSEL XXX 18–23.

библијских предложака. Тако Паулинов препев Пс. 1 («*Beatus vir*»), који у библијском изворнику има само шест стихова, сачињава педесет један јампски триметар, а почиње стиховима: »*Beatus ille qui procul vitam suam / ab iniorum segregarit coetibus*«. Пс. 2 и 136 Паулин је препевао у хексаметрима. Тако прва три од тридесет два стиха његовог Пс. 2 («*Quare fremuerunt gentes*») гласе: »*Cur gentes fremuere, et inania cur meditati / sunt populi? adsisterunt proceres cum regibus acti / adversum dominum et Christum vesana frementes*«. Још боље му звуче седамдесет и два хексаметра Пс. 136 («*Super flumina Babylonis*») са почетком: »*Sedimus ignotos dirae Babylonis ad amnes / captivi, Iudaea manus, miserabile flentes*«. Литерарни поступци који стоје иза оваквог начина препевања, у реторичкој терминологији познати као *amplificatio* и *adiectio* – који служе вербалном развијању и продубљивању текста предлошка²⁹ – потврђују Паулинову репутацију најбољег старохришћанског латинског песника после »хришћанскога Хорација«, Пруденција.

Пракса »прерађивања« библијских текстова према формалним моделима класичне књижевности, у случају псалама надживела је старохришћанску епоху, у којој је овај феномен природно имао смисла (с обзиром на живу класичну литерарну традицију и конкурентско паганско књижевно окружење), и једна је од античких културних традиција које без прекида и проблематизовања живе у латинском средњем веку. Тако своје парафразе избора из псалама сачињава енглески црквени писац и историчар Беда (око 673–735),³⁰ док лионски ђакон Флор († око 860) препева три псалма, као и химну тројице младића из књиге пророка Данила.³¹ Сем што се без много строгости држе псаламског текста, ови средњовековни аутори парафраза псалама показују да препевање мотивисано класицистичким поетским укусом – што је, како смо показали, у основи настанка саме праксе – поприма нове формалне обресе. Наиме, поред хексаметра, који обојица користе, први користи и леонински стих – хибрид класичне метрике и риме – а други некласичну строфу од четири стиха у јамбима без риме, коју је у литургију увео Амброзије Милански и која је била врло раширена у средњовековној латинској химници (тзв. амброзијанска строфа). Модификована класична метрика јавиће се у средњем веку и у грчким препевима псалама; такав је, примера ради, онај Манојла Филе (Μανουῆλ Φιλῆς, око 1275–1345), сачињен у јампском дванаестерцу, популарном стиху византијског световног песништва,³² а у чијој основи стоји класични јампски триметар. Овим новим трендовима најављују се вернакуларни преполи псалама базирани на различитим некласичним

²⁹ Уп. Quint. *Inst. or.* 8.4.1–29; 9.3.12–57.

³⁰ GALLAGHER 2024.

³¹ MPL LXI 1083–1090. Идентитет аутора разјашњава ORTH 2007.

³² RICCERI 2020, 228–229.

поетичким начелима који ће се, трагом превођења Библије на савремене језике у оквиру протестантске реформације, одомаћити у раном новом веку.³³

Протестантска реформација и њој претходећи хуманистички покрет даће на почетку новог века ветар у леђа развоју библијске филологије, чијој пажњи, дакако, неће моћи да промакне давно отворена тема поетског карактера и квалитета појединих делова јеврејске Библије, у првоме реду псалама. Тако Филип Сидни (Philippe Sidney, 1554–1586) у својој *Одбрани поезије* (*An Apologie for Poetrie*, 1595) пише: »И сам назив – *исалми* – даје ми за право [с. да је Псалтир поезија] јер, када се преведе, не значи ништа друго до *исме*; затим и чињеница да је у целини написан у метрима – у чему се слажу сви учени хебраисти, иако још увек без потпуно откривених правила.«³⁴ Сидни је свој поглед на књижевноуметничка обележја псалама и практично спровео у дело преводећи их, као протестантски хришћанин, на енглески језик, у форми лирских песама разнородне поетичке провенијенције. На другој страни, хуманистичко оживљавање класичног латинитета као језичко-стилске парадигме пожељније од латинитета средњег века, блиског с језиком Вулгате, довешће у раном новом веку до снажног реafirмисања праксе класицистичких латинских псаламских парафраза. Штавише, представници хуманистичког покрета који су писали на латинском – другачије од старохришћанских латинских песника, у којима су имали утемељење и узор, али који су дали парафразе само појединих псалама – махом ће препевати цео Псалтир. Парафразирање псалама у класичним метрима на латинском језику започео је, у елегичким дистисима, истакнути немачки хуманиста, »хришћански Овидије«, Еобан Хес (Helius Eobanus Hessus, 1488–1540). На немачком говорном подручју псалме на латинском у хораџијевској метрици, понекад с римом, стварали су хуманисти попут Мартина Опица (Martin Opitz, 1597–1639) и Јохана Кампана (Johann Campanus, око 1500–1574).³⁵ Цео Псалтир препевао је и велики латиниста свога времена, Шкотланђанин Џорџ Бјукенан (George Buchanan, 1506–1582, *Psalm-*

³³ Почетак препева Псалтира на народни језик пада у XVI столеће, када је у јеку протестантске реформације објављен версификовани превод псалама, познати *Женеаски Псалтир* (*Psautier de Genève*, прво потпуно издање 1562. године) у преводу Клемана Мароа (Clément Marot, 1496–1544) и Теодора Безе (Théodore de Bèze, 1519–1605), према којем излази и прво немачко версификовано издање Псалтира (*Psalter des Königlichen Propheten David*, 1573) од Амброзија Лобвасера (Ambrosius Lobwasser, 1515–1585).

³⁴ SIDNEY 1978, 6, §9: But even the name of Psalms will speak for me, which, being interpreted, is nothing but Songs; then, that is fully written in metre, as all learned Hebricians agree, although the rules be not yet fully found. – Међу хебраистима, заправо, никада није успостављен консензус око тога да ли постоји метрика (подобна оној класичној грчкој и латинској), а не само ритмична дикција, у псалмима и другим деловима јеврејске Библије који слове за поезију (уп. GILLINGHAM 1994, 51–58).

³⁵ VIÉTOR 1961, 29–32, 59–61.

rum Davidis paraphrasis poetica, 1567), дајући псалмима не само лексички бољи латински превод од оног у Вулгати већ и одевајући их у рухо римске елегике и Хораџијеве лирике. Овај засигурно најпознатији, ако не и најбољи новолатински препен Псалтира, био је коришћен у класичним школама до дубоко у XIX stoleће широм Европе, од Скандинавије до Трансилваније.³⁶

Школска употреба класицистичких псаламских парафраза разумљива је јер су, с једне стране, нововековни латинисти, као и старохришћански класицисти, на које су се угледали, били, с ретким изузецима секуларног хуманизма, убеђени хришћани, а с друге стране, Псалтир је најчитанија од свих библијских књига, како у богослужењу, тако и у приватној побожности. Стога је његово коришћење као лектире у класичним школама било више него добродошло у класицистичкој верзији латинског превода (а било је, много ређе, и хуманистичких превода Псалтира на старогрчки,³⁷ начињених из тих стилско-педагошких побуда). Према једном истраживању, у периоду 1500–1620. објављено је скоро стотину метричких препева псалама и око четрдесет препева других библијских књига на латински.³⁸ Иако ће препеви псалама на вернакуларне језике од друге половине XVII stoleћа бројчано претећи оне на латинском, ови други још дуго нису изашли из литерарне моде; један од аутора латинског препева псалама, у хораџијевским метрима, Дубровчанин Ђуро Ферих (1739–1820, *Paraphrasis psalms poetica*, 1791), практично је савременик Мушицког.³⁹ Овај културолошки упадљив феномен лакше се разуме када се узме у обзир да је окретање ренесансних хуманиста класичној антици ишло преко старохришћанских класициста. Код њих су нашли не само примере препева псалама у класичним метрима већ и теоријску подлогу за то, посебно код Јеронима. Нимало случајно, утицајни теоретичари песничке уметности у раном новом веку сматрају се обавезним да нагласе да су псалми – који су у богослужбеном преводу, латинском и грчком без разлике, проза – у јеврејском

³⁶ IJSEWIJN 1998, 108–110. Још за живота аутора, Бјукенанови латински препеви псалама постали су предмет хуманистичких студија, као и музичких обрада (SANDYS 1908, 245–246).

³⁷ Напoredност учења класичних језика, с тежиштем на латинском, испољила се у хуманистичком школству и тако што су и парафраза псалама читане на оба класична језика, како показују избори из нововековних грчких парафраза псалама који се често срећу као додаток Бјукенановим, најчитанијим, латинским парафразама. Такав је случај с издањем Бјукенановог Псалтира, које смо за потребе овога рада користили, на чијем је крају додаток у виду грчких псаламских парафраза различитих хуманистичких аутора (Анри Етјен, Флоран Кретјен, Фредерик Жамо), двојезично насловљен: Ψαλμοί τινες ὑπὸ διαφόρων εἰς ἑλληνικά μέτρα νεωστὶ μεταφρασθέντες / *Psalmi aliquot in versus Graecos nuper a diversis translati*.

³⁸ GAERTNER 1956. Подаци из овога истраживања стално се допуњавају у новим истраживањима, па тако и за новолатинске препеви Псалтира у Угарској (в. POSTA 2023), чију сразмерно знатну бројност није на одмет поменути с обзиром на то да је Мушицки добро познавао књижевне прилике код Мађара.

³⁹ PURATIĆ 1976.

оригиналу поезија. Теофан/Феофан Прокопович (1681–1736), најобавештенији стручњак за књижевна питања у своје време у словенском православном свету – у који ће у XVII столећу такође продрети пракса препевања псалама – у свом уџбенику поетике налази за сходно да подсети: »Свети Јероним [...] уочио је да у Светоме писму постоје по жанру различне песме и стихови у јампском, алкејском, сапфијском и полустопном метру.«⁴⁰

С обзиром на то да се, како ће касније бити показано, *Оде духовне* Лукијана Мушицког, због језичке и конфесионалне, па и културне блискости, текстолошки и тематски наслањају на руску традицију препевања Псалтира, морамо се осврнути на историјат ове традиције. На њеноме почетку стоји знаменити *Псалтир римовани* (*Псалтирь Рифмотворная*) Симеона Полоцког (Симеон Полоцкий, 1629–1680), објављен у Москви 1680. године. Међутим, и овај препев, чијим објављивањем отпочиње низ литерарних обрада псалама који ће се протегнути до дубоко у XIX столеће, настао је под непосредним западним утицајем, који је у Русију стигао преко Пољске. Реч је, наиме, о првом препеву псалама на народни пољски језик, *Псалтир Давидов* (*Psalterz Dawida*, 1578) из пера Јана Кохановског (Jan Kochanowski, 1530–1584), који је један век касније послужио Полоцком као предложак за литерарну обраду псаламског текста. Оба препева одликују се силабичком версификацијом, строфичком структуром и римом. Код Полоцког најзаступљеније строфе су тринаестерачки и једанаестерачки катрен, те сапфијска строфа, која свој антички модел опонаша утолико што се састоји из три једанаестерца и једног петерца. Па ипак, највећи број псалама препеван је у »виршима«, односно силабичким римованим дистисима. Да је у *Псалтиру римованом* још увек осетан утицај раније ванлитерарне употребе псалама указује чињеница да је Полоцки своје препеве саставио с намером да добију музичку обраду и тако буду извођени током литургијског сабрања, услед чега су и доживели велику популарност.⁴¹

У XVIII столећу псалми у Русији постају предмет бројних парафраза и представљају својеврсну версификацијску вежбу у којој се песници огледају у различитим метрима и строфичким структурама. Најбољи пример оваквог песничког надметања представљају заједнички објављена три препева Пс. 143 (*Три оды парафрастическя псалма 143 сочиненныя чрезъ трехъ стѣхотворцовъ изъ которыхъ каждой одну сложилъ особливо*, 1744) из пера Ломоносова (Михаил Васильевич Ломоносов, 1711–1765), Тредијаковског (Василий Кириллович

⁴⁰ [PROCOPOWICZ] 1786, 232: Divus autem Hieronymus [...] varium in scriptura genus carmina agnoscit, et in psalmis [...] et iambos, et alcaicos, et sapphicos et semipedes versus esse.

⁴¹ Пре појаве *Псалтира римованого* Руси су на богослужењима певали пољске препеве псалама од Кохановског (Levitsky 1989, 550). То је био значајан подстицај за Полоцког, као што ће се неколико деценија касније Тредијаковски, увидевши да Руси слабо разумеју пољске псалме и напамет их певају, подухватити да *Псалтир римовани* одмени својом парафразом.

Тредиаковский, 1703–1768) и Сумарокова (Александр Петрович Сумароков, 1717–1777). Намера песника била је да, у време када се у Русији много расправљало о теорији руског стиха и новој основи на којој треба да буде постављен, понуде различита метричка решења, та да у циљу стварања новог песничког и књижевног језика преобразе цсл. језик предлошка.⁴² У метричком погледу, Ломоносов парафразира псалам у петнаест јампских катрена са обгрљеном римом (abba), Тредијаковски знатно амплификује предлогак и преноси га трохејским тетраметром организованим у децимама богате римоване схеме (ababcscdeed), док Сумароков, попут Ломоносова, препев даје у јампским катренима са обгрљеном римом. Након што је Тредијаковски у расправи *Нови и крајки начин састављања руских сѣихова (Новый и краткий способъ къ сложенію российскихъ стиховъ, 1735)* поставио теоријски основ силабичко-акцентске версификације, *Три оге* представљају њену практичну примену. По правилима новог версификацијског система Ломоносов ће саставити још седам препева псалама,⁴³ док ће Тредијаковски и Сумароков *Псалтир* парафразирати у целини.⁴⁴ Из реда бројних других песника који су препевали псалме поменућемо још Державина (Гавриил Романович Державин, 1743–1816), који је у истом, тонско-силабичком версификацијском систему парафразирао псалме.

Препеви Псалтира у раном новом веку били су трансконфесионални феномен, умногоме због тога што су за подлогу имали класично-хуманистичко образовање, које је, као општеприхваћени образовни и културни стандард, пре(вази)лазило границе конфесионално подељене хришћанске Европе. У вези с овим, треба додати и то да појава и популарност песничких парафраза псалама у раном новом веку представља директну последицу обнове реторичке културе коју је, такође у склопу окретања класичној антици, донео образовни програм ренесансног хуманизма. Наиме, препев прозног текста био је део образовног курикулума хуманистичких школа. Раширеност парафразирања псалама током читавог овог периода неодвојива је од чињенице да су ученици

⁴² LEVITSKY 1989, 571.

⁴³ Препеви Пс. 1, 14, 26, 34, 70, 143, 145 објављени су у првом тому сабраних дела песникових (*Собрание разныхъ сочиненій въ стихахъ и въ прозѣ [...] Михайла Ломоносова, Книга первая, Печатано при Императорскомъ Московскомъ Университетѣ, 1757*), док је препев Пс. 116. Ломоносов објавио у својој *Рейторици (Краткое руководство къ краснорѣчію, Книга первая [...], Труды Михайла Ломоносова [...], Въ Санктпетербургѣ, 1748)*.

⁴⁴ За живота, Тредијаковски ће објавити тек препеве Пс. 1, 6, 18, 42, 51, 78, 111, 136, 139 и 143 (*Сочиненія и переводы какъ стихами, такъ и прозою Василья Тредіаковскаго, Томъ второй, Въ Санктпетербургѣ, 1752*), а потпуна парафраза Псалтира излази 1989, в. ТРЕДІАКОВСКІЙ 1989 [1753]. О историји *Псалтира* Тредијаковског в. LEVITSKY 1989, 519–535. Псалтир Сумарокова објављен је након песникове смрти (*Полное собраніе всѣхъ сочиненій въ стихахъ и прозѣ [...] Александра Петровича Сумарокова [...], Часть I, Въ Москвѣ, 1781*).

ових школа пролазили захтевну обуку у претакању текстуалног материјала из неког античког књижевног дела у другачије форме од врло раних ступњева реторичке наставе (у антици званих »*προϋμνάσματα*«, а у новоме веку различито: »*classis humanitatis*«, »*classis poeticae*«, »*classis grammaticae suprema*«). Када се таква вежба односила на поезију називала се, Квинтилијановом терминологијом, *paraphrasis*, а када се односила на прозу називала се *tractatio*.⁴⁵ Управо је Квинтилијан, најважнији хуманистички ауторитет не само за реторику него и за образовање уопште, био упориште за ову школску праксу, јер је он у својој *Institutio oratoria* поступке попут парафразирања сматрао подстицајним за развој ученикове самосталности и самоуверености (уп. његову формулацију »*paraphrasi audacius vertere*«).⁴⁶ Други римски реторички приручници нису оставили много техничких података о овој вежби.⁴⁷ На грчкој пак страни о њој имамо доста информација, почев од прогимназистичара Елија Теона⁴⁸ до бројних византијских реторичара.⁴⁹ Могуће је да је нововековно практиковање ове реторичке вежбе имало ослонац у овој грчкој традицији, као део ренесансног откривања грчке антике. Како год, вежба парафразирања у хуманистичком образовању, коме је фокус био на вербалној култури, служила је као својеврсна палестра дикције и версификације (Квинтилијан то формулише речима »*pluribus modis tractare*«);⁵⁰ у њој није само текст прошириван и допуњаван или концизније изражаван већ се практиковало и замењивање стихова или строфа једнога жанра поезије другим.⁵¹

Ова различита »претакања« текста укључивала су и употребу вернакулара наместо латинског или старогрчког.⁵² Тако је парафразирање служило дубљем проницању у смисао изворника и омогућавало лакши приступ до сложенијих поетских целина, а уједно преносило класичне књижевне парадигме у писање на некласичним језицима. Ово последње важно је истаћи јер подлога препева псалама у класичним метрима Лукијана Мушицког – питомца сегединске гимназије, па студента философије и права на Пештанском универзи-

⁴⁵ Уп. Quint. *Inst. or.* 10.5.4–11.

⁴⁶ Quint. *Inst. or.* 1.9.2.

⁴⁷ О античким изворима који говоре о парафразирању као реторичкој вештини в. ROBERTS 1985, 5–60.

⁴⁸ KENNEDY 2003, 6–8.

⁴⁹ У делу Пері τρῶλων ποιητικῶν приписаном Георгију Хировоску инсистира се на дистинкцији у значењу и употреби термина *παράφρασις* и *μετάφρασις*, који су од касне антике постали синоними у грчкој реторичкој терминологији и књижевној пракси (SPENGLER 1856, III 251.9–30), што је видљиво и у познијим римским реторичким приручницима – нпр. Fortunatian. *Ars rhet.* (ed. Montefusco) 3.3.

⁵⁰ Quint. *Inst. or.* 10.5.9.

⁵¹ Уп. RISSI 1986, 431.

⁵² Уп. исто 435; STRÖM 2003, 136–137.

тету⁵³ – јесте у описаном школском систему реторичких вежбања којима је он започео своје литерарно формирање.⁵⁴ Уз ту образовну подлогу, за настанак његових *Ода духовних* пресудна је, дакако, и изузетно широка књижевна култура коју је поседовао овај типични представник класичне традиције у нововековном европском образовању и интелектуалном и културном животу. Захваљујући њој, Мушицки је познавао различите парафразе псалама – засигурно оне најважније на руском, но, без икакве сумње, и неке од оних многобројних на латинском, већ стога што му је – из разлога образовног и социокултурног идентитета типичног за једног српског интелектуалца у Хабзбуршкој монархији на размеђи XVIII и XIX столећа⁵⁵ – латински језик, после матерњег, био најближи од бројних језика којима је он, иначе, владао или се њима служио.⁵⁶

***Оде духовне* Лукијана Мушицког – од рукописа до критичког издања**

Литерарна делатност Лукијана Мушицког, који је ретко и обазриво своје песничке саставе давао на објављивање, значајним делом везана је за лист *Новине српске у Бечу* (*Новине Српске у Вијени*, до 1816. године *Новине Српске из царствуюћега града Вијенне*). У овоме часопису, који су 1813. покренули Димитрије Давидовић (1789–1838) и Димитрије Фрушић (1790–1838), Мушицки је, између осталих, објавио и чувене оде *Гласъ народолюбца* (1819, бр. 44) и *Глас арфе шишајшовачке* (1821, бр. 103). У једном од последњих издања овога часописа, који је због малог броја претплатника угашен, као додаток првом броју за 1822. годину, објављује Мушицки и своје препеве псалама под насловом *Оды духовнiя*, а поднасловом *Псалми священнаго лурика, преложеннiи въ размѣрѣ Хораціевѣ*.⁵⁷ Мушицки, добро обавештен и с јасном идејом о овом

⁵³ Рајковић 1879, 103–104.

⁵⁴ О античком пореклу и улози парафразирања и сличних вежби из реторике у нововековним класичним школама попут оне коју је похађао Мушицки, в. Флашар 2017b [1998], 592–593.

⁵⁵ Уп. RISTOVIĆ 2015.

⁵⁶ Нпр. забележено је да је Мушицки у Карловачкој богословији на латинском држао предавања не само из старогрчког него и из црквенословенског језика (Ђоровић 1999 [1911], 13–14), а на латинском је писао и радну верзију уџбеника црквенословенске граматике (исто, 231–232). О полиглотији Мушицког в. исто, 152.

⁵⁷ Мушицки *noten* свога римског песничког узора даје неуједначено и нестандартно. Најчешће за *Horatius* даје транскрипцију »'Орацій«, која је у складу са словенском ономастичком праксом преношења латинских имена према њиховоме лику у грчком, у коме наместо иницијалног лат. »h« стоји *spiritus asper*, док истовремено, другачије од грч. »'Οράτιος«, за консонант »t« узима у обзир његов измењени изговор испред кратког вокала »i« који он има у покласичном изговору овога имена. Ређе, као што је случај у наслову *Ода духовних*, Мушицки користи транскрипцију »Хорациј«, с иницијалним веларним фрикативом према изворном облику овога имена и лику које оно има у језицима писаним латиничним писмом,

свом прегнућу, послужио се наводом из Јеронима који смо већ спомињали: »David Simonides noster, Pindarus, Alcaeus, Flaccus quoque.« *Ode духовне* »напечатане« су овде грађанском ћирилицом (писмом тадашњег руског језика, као и језички шаролике славеносрпске литературе), а не писмом црквенословенског језика⁵⁸ (црквеном ћирилицом), иако су, у основи, на овоме језику. Узрок томе била су техничка ограничења издавача.⁵⁹ Издање доноси препеве четири псалма у хорацијевским метрима: Пс. 1 (*Oda I*), Пс. 7 (*Oda II*), Пс. 14 (*Oda III*) и Пс. 130 (*Oda IV*). Нумерација препеваних псалама дата је, сходно православној традицији, према LXX. Свака ода садржи поднаслов и приказ одговарајуће метричке схеме,⁶⁰ док уз *Ode II* и *IV* стоје и напомене.

У другачијем виду *Ode духовне* нашле су се у постхумним сабраним делима Лукијана Мушицког.⁶¹ Под истоветним насловом, поред епиграфа на латинском из Јеронима, ту се налази још један, на црквенословенском: »ПРАХЪ СВІЙ БОЖЕ, КЪ ЧЕБѢ ЛЪХЪ ВЪ ВЪСОТЪ ПАРО / ТЪ МИ СМѢЛОТЪ ДОЗВОЛЬ, КРѢ ПОСТЪ КРИЛАМА ДАЙ.« Овај епиграф налазимо и у четвртој књизи сабраних дела Мушицког, у којој су сакупљени »Надписи на Србско књижество«, односно епиграми на књижевне теме, многи објављени још за живота песниковог. Изузетак представљају *Славенски епиграми*,⁶² њих седам на броју, како у тематском, тако и у језичком погледу (сви епиграми састављени су на »народном« језику). Међу њима се, као последњи, налази и овај, под насловом *ЛМНХ КЪ БОГЪ*. Осим што је испеван у два пентаметра, а не у елегијском дистиху, стандардном стиху епиграмског песништва, посреди је једини епиграм са религијским садржајем, а његово жанровско одређење треба разумети у најширем

али опет у складу с покласичним изговором лат. групе »ti« у позицијама каква је у овоме имену, што је могло бити посредовано руском транскрипцијом »Гораций«. У песмама на српском језику Мушицки Хорацијево име доноси у транскрипцији »Орацъ«, по свој прилици према немачком »Hogaz«, не бележећи слово »х« јер је његова употреба у време реформисања српске ћирилице била упитна.

⁵⁸ Имајући у виду да се овај језик тако назива у традицији Српске православне цркве, чији је представник био Мушицки, као и Руске православне цркве, од које су га преузели Срби, у раду користимо термин »црквенословенски« за језик који се у славистици и лингвистици уопште назива »руско(црквено)словенски« или »новоцрквенословенски«.

⁵⁹ *Новине српске* штампане су грађанским »слогодом«. Штампане црквеном ћирилицом било је знатно скупље, јер је требало обезбедити додатна слова и бројне дијакритичке знаке. На ову потешкоћу осврће се Мушицки у закључним стиховима *Епистоле Димитрију Давидовићу* (1821): »МНОГНУХЪ ЛН ЗА ОКІЮ, ВАРІЮ, НЪ БЪКВЦЫ Ѡ, С / ПЪНЪЗЕЙ ЧРѢВЪШ' ЧЪ? СЪРЕННХЪ ЦЕДРЪ ЗАПЛАТНЪ« (*Стихотворенія*, III 156).

⁶⁰ Ово је био уобичајени поступак песника класицизма. Један од литерарних узора Мушицког, Ф. Г. Клопшток, ставља метричке образце одмах иза наслова својих ода. Тако је и у издању које је поседовао Мушицки (Ђоровић 1999 [1911], 222): *Oden von Klopstock*, Karlsruhe, 1776.

⁶¹ *Сѣихойворенія*, III 126–137.

⁶² Исто, IV 108–109.

значењу термина *химна*, односно као »песму« посвећену Богу. Сматрамо да је најраније време његовога настанка 1818. година, јер долази након епиграма датованог у 28. јануар 1818. Но, упркос уклопивом датовању, сама чињеница одсуства у издању *Ога духовних*, које је имало ауторов »imprimatur«, даје места сумњи да је Мушицки овај елегијски дистих намислио као епиграф својим парафразама псалама.

За разлику од првога издања, у сабраним делима ове оде штампане су црквеном ћирилицом. Иначе, писмо овога издања *Ога духовних*, као и сам њихов језик, у складу је с песниковим заступањем књижевно-језичке диглосије. Црквенословенски језик тзв. Јелисаветине Библије – као и сам текст тога превода Светога писма, који важи за званични не само за руско православље већ и за целу »Slavia Orthodoxa«⁶³ – Мушицки је користио за свој препев псалама не тек из официјелне инерције или црквенога конзервативизма. Ово опредељење у складу је с његовим ставом да дела религиозне литературе, у шта спадају и парафразе псалама у класичним метрима, захтевају сакрални језик, писан црквеном ћирилицом,⁶⁴ док за дела световне литературе налази подесним и народни језик, писан грађанском ћирилицом.⁶⁵ Осим писма којим је штампа-

⁶³ Овај преводилачко-издавачки подухват, започет по налогу Петра Великог (1712) и завршен за владавине Јелисавете I (1751, друго исправљено издање 1756), дао је коначан текст црквенословенске Библије у руској редакцији. У основи Јелисаветине Библије стоји Острошка Библија, прва у целости штампана Библија на цсл. (1580/1), у њеној московској редакцији (1663), чији су предлошци многи и разликују се од књиге до књиге, па чак и унутар исте књиге. Међу њима су стари источнословенски преводи, LXX, Вулгата, па и јевр. масоретски текст, посредно преко превода на грчки и латински. Редакција Острошке Библије у XVIII столећу исправила је погрешке и поједине књиге, преведене с Вулгате, наново превела према LXX. Јелисаветину Библију Српска православна црква усвојила је у склопу прихватања рускоцрквенословенског као језика богослужења, школе и књижевности код Срба у Хабзбуршкој монархији у XVIII столећу. Њено најприступачније издање у време Лукијановог рада на *Огама духовним* било је оно штампано 1804. у Будиму у пет томова, али је он у Шишатовцу засигурно имао на располагању и ранија издања, као и рукописе Псалтира, у чији се текст (редакција кијевског монаха Епифанија Славинецког из половине XVII столећа, унесена у московско издање Острошке Библије) у БЦсл редакцији није дирало.

⁶⁴ Када се отворило питање превода Светога писма на српски, Мушицки је Вуку, иако су били пријатељи, ометао рад на превођењу Новог завета захтевом да превођење надгледа црквено лице, те да српски превод буде објављен заједно са цсл. предлошком, како овај не би био сасвим истиснут и заборављен (Ђоровић 1999 [1911], 172–173). Овоме треба додати да је у додатку 69. броја *Новина српских у Бечу* (1819) анонимно објављен превод изабраних места из Новог завета са упоредним црквенословенским и руским текстом, који неки испитивачи приписују Лукијану (Грицкат 1964, 230), но за ту тврдњу, колико год била примамљива, још увек недостају јаки текстолошки докази изведени из поређења језика овог српског превода и народног језика Мушицког.

⁶⁵ О књижевно-језичкој диглосији коју је заступао Мушицки пева у *Ејисџоли Димитрију Давидовићу*, својој верзији Хорацијевог *Ars poetica* (*Стихотворенія*, III 138–156), те у *Гласу арфе шишајовачке* (*Стихотворенія*, I 114–121). Став Мушицког према питању српског књижевног

но, друго издање *Oga духовних* Лукијана Мушицког има и садржајних разлика у односу на претходно. Док су поднаслови, метричке схеме и напомене уз ове препеве у њему доследно пренесени из претходног издања, новину представља уношење двају нових препева. Наиме, појављују се и преполи Пс. 3 и Пс. 81, при чему је померен и редослед ода: Пс. 1 (*Oga I*), Пс. 3 (*Oga II*), Пс. 7 (*Oga III*), Пс. 14 (*Oga IV*), Пс. 130 (*Oga V*) и Пс. 81 (*Oga VI*). Нејасно је зашто препев Пс. 81 приређивач ставља на последње место у збирци, уместо на претпоследње, где по псаламској нумерацији припада. Повод за то вероватно је недовршеност препева, коме у претпоследњој строфи недостаје један стих, а други стих у истој строфи је за један слог краћи. Додатни преполи се од првобитно објављених разликују и по томе што немају назначену метричку схему, а *Oga II* нема ни поднаслов.

Све ове немале непознанице и недоумице које искрсавају при поређењу два издања Лукијанових препева псалама приморале су нас да анализу версификацијске, поетичке и културноисторијске особености ових дела проширимо и на питање њиховог изворног текста и ради тога потражимо њихове рукописе. Уложени труд на томе показао се плодотворним и омогућио нам је да проширимо постојећа знања и ревидирамо досадашња запажања о овим преполима. Рукописи Лукијанових препева псалама чувају се, као и највећи део његове рукописне заоставштине, у Архиву САНУ у Београду. Реч је о рукописној збирци бр. 226, у којој су аутографи и преполи различитих Лукијанових дела, углавном песама. Преполи псалама – неки у више од једнога рукописа и с текстуалним разликама међу њима – налазе се у шест фасцикула, сложени без било каквога принципа у редоследу:

- 226/4: препев Пс. 7, необјављена верзија (1 лист, 2 странице текста);
- 226/22: насловна страница за штампано издање (1822), у две верзије, објављеној и необјављеној, препев Пс. 1 (2 листа, 4 странице текста) и наслов за следећу оду (Пс. 7), али без њенога текста;
- 226/23: препев Пс. 3 (1 лист, 1 страница текста);
- 226/24: препев Пс. 7, у две верзије, од којих једна с насловном страницом за неостварено штампано издање само тога псалма (4 листа, 8 страница текста);
- 226/26: препев Пс. 14 у две верзије (2 листа, 2 странице текста);
- 226/27: недовршени препев Пс. 81 (2 листа, 2 странице текста);
- 226/28: радна верзија препева Пс. 130 (1 лист, 2 странице текста).

језика разумљив је за једног црквеног интелектуалца, али не за песника изразито класицистичких књижевних схватања, с чијом стилском трихотомијом није сагласно певање ода, песама највишег језичко-стилског регистра, на народном језику (уп. Павић 1979, 125–126).

Прво што пада у очи при листању ових рукописа јесте насловна страница за објављивање препева само једнога псалма (7) с назначеном годином – 1821.⁶⁶ Постојање ове насловне странице говори нам да је Мушицки постепено, можда и са задршком, дошао до одлуке да штампа ове своје оде. Следеће што се у рукописима одмах уочава јесу датуми који се у неким од њих појављују у горњем десном углу странице, тј. на месту где је уобичајено да аутор ставља белешку о времену писања онога што на страници следи. Наиме, у постојећим издањима нема никаквих података о времену настанка ових Лукијанових препева – што поготово важи за препеве два псалма објављена тек постхумно, за које на основу ових издања не знамо да ли су настали после препева четири псалма објављена 1822. или су пак настали у исто време са њима али нису били и објављени када и ови. Из рукописа пак дознајемо да је препев Пс. 81 настао 1815. године, а да га је Мушицки дорађивао закључно са 4. фебруаром 1820,⁶⁷ када је радио и на преради других парафраза, с тим да овај препев није укључио у издање *Ода духовних*. Два датума стоје и на другим рукописима – једна верзија препева Пс. 7 има два датума: 1812. и 10. фебруар 1820.⁶⁸ У рукопису друге верзије препева истога псалма стоји година 1820. У рукопису једне верзије препева Пс. 14 стоје опет два датума: 1813. и 4. фебруар 1820.⁶⁹ У свим овим белешкама познији датум је прецртан, у једном случају и ранији. Рукописи препева остала три псалма немају на себи датуме.

Ови датуми у рукописима, од којих су старији настали пет до седам година пре објављивања препева, а познији у само шест дана размака, не могу се протумачити другачије до тако да старији датум показује када је песник радио препев, а други када је препев прегледао намеран да га објави. То значи да ови Лукијанови препеви, па ни она четири који су за његова живота и под његовим надзором објављени, нису настали у једноме даху нити као целина, а ни непосредно пре објављивања – што је без ових података у рукописима могло бити узимано као могуће – него да су плод рада који се одвијао са прекидима а започет неколико година раније. Тачније, бар од 1812. године – најранијег датума који је забележен на рукописима ових дела, када је настала једна од верзија препева Пс. 7. То би значило да је Мушицки почео да ради на својим *Одама духовним* само коју годину по преласку на певање у класицистичкој метрици (1808–1809). Пошто знамо да је препеве четири псалма које је сам објавио (на самом почетку 1822) морао завршити пре краја 1821, једино за препев Пс. 3 нема директних индиција када је настао. Но, метар у коме је овај препев – први питијампски систем – сугерише да није могао настати пре године 1816, у

⁶⁶ АСАНУБ, 226/24.

⁶⁷ Исто, 226/27.

⁶⁸ Исто, 226/24.

⁶⁹ Исто, 226/26.

којој је Мушицки почео певати у томе метру.⁷⁹ Пошто препев Пс. 81, настао, по датуму у рукопису, 1815, Мушицки није објавио, то је основано претпоставити да је и препев Пс. 3 настао пре године 1821, када је изостављен при прављењу избора оних *Ода духовних* које ће бити објављене.

За неке од препева псалама доступни рукописи дају нам више а за неке мање информација, које није могуће добити из два постојећа штампана издања. Тако за препев Пс. 7 имамо три различита преписа који нам дају увид у скоро читав стваралачки процес његовога настанка, док за препев Пс. 130 имамо само прилично тешко читљиву радну верзију, но и она има непроцењиву документарну вредност јер садржи важну егзегетску белешку коју не даје ниједно од два штампана издања. И поред неуједначености у информацијама које добијамо из доступних рукописа Лукијанових препева псалама, оно што се у њима запажа јесте да, иако их бележи црквеном ћирилицом, он, као и у својим световним одама писаним на црквенословенском и штампаним овим писмом, *metri causa* не пише одређене дијакритичке знаке; наиме, не пише акценте на једносложним речима на којима не долази иктус, него пише само акценте који се подударају са слоговима под иктусима. Дакле, прилагођава, боље речено, подређује ортографију метрици. Ову ортографску специфичност издавач *Стихотворенія* је препознао и пренео у текст издања, али не сасвим доследно, чему је узрок двојак. Као прво, у рукопису Мушицки често пише курзивом (брзописом) те испушта поједине ортографске елементе, које пак правилно бележи у коначним верзијама својих ода. Ако је са радних верзија приређивао издање, приређивач, који по свој прилици није проверавао акценте цсл. речи, лако је могао текст погрешно пренети. Као друго, цсл. слог веома је комплексан и средином XIX столећа, када су објављивана сабрана дела Лукијанова, није га било лако посложити. Отуда су у *Одама духовним*, као и у свим другим одама *Стихотворенія* штампаним црквеном ћирилицом, приметни бројни ортографски пропусти.

Недостаци јединог потпуног издања Лукијанових парафраза псалама, који се примећују и без увида у рукописе, а нарочито после увида у њих, практично су нам наметнули задатак прављења критичког издања текста ових парафраза. Текст Лукијанових препева шест псалама опремљен критичким апаратом који следи начинили смо колационирањем песникових рукописа и два постојећа издања, уз поштовање песниковог начела да за дела религијске литера-

⁷⁹ Јосифовић 1956, 204 бележи три Лукијанове световне оде састављене у овоме метру: *Мое Тезоименство* (1816), *Ода Дмитрію Стефановичу* (1816) и *Чувствования на высокотожествений День Рожденія Его Императорско-Кралеваго Величества Франца I.* (1831). Потоња, ипак, није испевана у првом питијампском систему, већ у терцетима састављеним од дактилског хексаметра, јампског диметра и дактилског хемиапа. Уместо ње, недовршена ода *Меценичу*, такође из 1816. године (*Стихотворенія*, IV 141), састављена је у првом питијампском систему.

туре користи црквену ћирилицу, те његове концепције типографске презентације својих ода с редукованим дијакритичким знацима у циљу неометаног праћења њихове метрике. У тексту су исправљене и у апарату назначене очигледне ортографске грешке у рукописима, попут испуштања дијакритичких знакова, посебно спиритуса и акцената – очекиване за рукописе у којима се, поред коначних, налазе и радне верзије текста. Разлике између рукописа и издања Лукијанових *Ода духовних* које су ушле у критички апарат саме за себе илустрација су ортографских специфичности типичних за курзивну ћирилицу с краја XVIII и прве половине XIX столећа⁷¹ (у црквену ћирилицу Мушицки уноси слова из грађанске ћирилице, »ї« бележи као »і«, »л« као »я«, а »џ« као »щ«), као и других, ситнијих одступања (бележење великог слова »о«, »ѡ« по-негде као »з«, те »ѣ« као »пс«, « др.). У апарат су пренете и такве појединости рукописа као што су цртом подвучене речи. Оде су поређане по најприроднијем принципу – по нумерацији псалама чији су препев (а не према претпостављеном датовању или пак по редоследу у постојећим издањима). Метричке схеме које се наводе испред сваке парафразе дате су како их је Мушицки бележио, другачије од данашње праксе графичког представљања метрике, а објашњење таквог песниковог начина бележења метрике биће дато у одељку рада посвећеном метричком аспекту *Ода духовних*.

---

⁷¹ Аутори рада захваљују проф. др Исидори Бјелаковић на разјашњењу одређених аспеката ћириличног писма у рукописима Лукијана Мушицког, као и проф. др Дарку Тодоровићу на помоћи око утврђивања претходећих верзија текста на најнечитљивијим исправљаним местима у овим рукописима.

III сф. 127

Одби

д'схо'в'и'а,

ми

Псалма,

судометом

Со стоголотије Хорацијево.

David Simonides nostet, Pindarus,
Alcaeus, Sappho quoque.

Аистопутас.

Со Сенаб

Ф. 226/22

Уалонъ Лавида (VII.) етоме воиъ Томадеви
Орлеванъ дѣвѣ, въ дворѣ Сахловѣ,
О Хѣша, Бекіа мичи яника.

арелотскѣ
въ

стапоосломеніе Оураіево

Аскіаномъ Мшаицкиъ *)

Арелімандріакомъ Мшаговаркиъ.
1820.

— U — UU —, — UU — UU
— U — UU —, — UU — UU
— U — UU — U
— U — UU — UU

Бновѣ къ шевѣ азъ Гекс, Томади, Ботже мой!
Сѣ мя мнози гонадѣ. Бскорѣ спаси мя, ѿ
Бствѣ и'сдѣви мя. Тако
Лѣвѣ да мя не похитиша ѿ Хвѣи.

бб. 226/4

III/срп 135 Милош 130.
 Поштом се не могу да се са њима ^{што се ради} ~~са њима~~
 Тошкови. сеђује и ^{са њима} ~~са њима~~ не ^{што се ради} ~~што се ради~~
 Ево још паре ^{што се ради} ~~што се ради~~ моје ^{што се ради} ~~што се ради~~
 Тајна ~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~
 Сега се моје ^{што се ради} ~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~
 Силе не ^{што се ради} ~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~
 Ова ^{што се ради} ~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~
~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~
 Толико ^{што се ради} ~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~
 Толико ^{што се ради} ~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~
 *) Овај ^{што се ради} ~~што се ради~~ ^{што се ради} ~~што се ради~~

Apparatus critici abbreviaciones ad fontes referentes

Ms Ps 1 = Luciani Muszicky manuscriptum paraphrasim psalmi 1. continens: АСАНУБ 226/22

Ms Ps 3 = Luciani Muszicky manuscriptum paraphrasim psalmi 3. continens: АСАНУБ 226/22

Ms Ps 7a = Luciani Muszicky manuscriptum paraphrasis psalmi 7. redactionem *a* continens: АСАНУБ 226/4

Ms Ps 7b = Luciani Muszicky manuscriptum paraphrasis psalmi 7. redactionem *b* continens: АСАНУБ 226/24

Ms Ps 7c = Luciani Muszicky manuscriptum paraphrasis psalmi 7. redactionem *c* continens: АСАНУБ 226/24

Ms Ps 14a = Luciani Muszicky manuscriptum paraphrasis psalmi 14. redactionem *a* continens: АСАНУБ 226/26

Ms Ps 14b = Luciani Muszicky manuscriptum paraphrasis psalmi 14. redactionem *b* continens: АСАНУБ 226/26

Ms Ps 81 = Luciani Muszicky manuscriptum paraphrasim psalmi 81. continens: АСАНУБ 226/27

Ms Ps 130 = Luciani Muszicky manuscriptum paraphrasim psalmi 130. continens: АСАНУБ 226/28

Ms Tit Ps 7 = Luciani Muszicky manuscriptum titulum paraphrasis psalmi 7. continens: АСАНУБ 226/24

Ms Pag tit a = Luciani Muszicky manuscriptum redactionem *a* paginae tituli paraphrasis psalmodum continens: АСАНУБ 226/22

Ms Pag tit b = Luciani Muszicky manuscriptum redactionem *b* paginae tituli paraphrasis psalmodum continens: АСАНУБ 226/22

NSV = Оды духовнія. Псалми священнаго Луріка, преложенні въ размѣрѣ Хораціевъ. Въ обители С. Стефана Штиляновича, „праведнаго,“ яже во Фрушкой горѣ. л. 1822. Прибавленіе къ числу I Вѣдомостей Сербскихъ 1822.

S = Лукіана Мушицкогъ Стіхотворенія. Кнѣга трећа. Скупіо и издао Георгій Мушицкій, Медицине Докторъ и Султанскогъ Ордена Нишани-Ифтихара Кавалѣръ. У Новом Саду 1844. – Рр. 125–137: Оды духовнія. Псалми священнаго Луріка преложенни въ размѣрѣ Хораціевъ въ обители С. Стефана Штиляновича, „праведнаго,“ яже во Фрушкой горѣ. л. 1822.

ОДЫ ДУХОВНІА
ІЛИ
Псалми свѣщеннаго Луріка

преложенніи въ размѣрѣ Хораціевѣ

Лукіаномъ Мѹшницкимъ,

Іерхімандрітомъ Шишатовачкимъ,

въ обителіи С. Стефана Штиляновича, „праведнаго“,

яже во Фрушкой горѣ

David Simonides noster, Pindarus, Alcaeus, Flaccus quoque.

Hieronymus

Ms Pag tit a: Оды Духовнія — Псалми свѣщеннаго Луріка преложенніи въ размѣрѣ Хораціевѣ. Въ обителіи С. Стефана Штиляновича, „праведнаго“, яже во Фрушкой горѣ. л. 1822. Прибавленіе къ числу — Вѣдомостей Сербскихъ 1822. Ms Tit b: Оды Духовнія или Псалми преложенніи въ стопосложеніи Хораціево. Въ Виѣнѣ. NSV: Оды духовнія. Псалми священнаго Луріка, преложенніи въ размѣрѣ Хораціевѣ. Въ обителіи С. Стефана Штиляновича, „праведнаго“, яже во Фрушкой горѣ. л. 1822. Прибавленіе къ числу I Вѣдомостей Сербскихъ 1822. S: Оды Духовнія. Псалми свѣщеннаго Луріка преложенніи въ размѣрѣ Хораціевѣ въ обителіи С. Стефана Штиляновича, „праведнаго“, яже во Фрушкой горѣ. л. 1822.

designatio nominis et appellationis scriptoris addita secundum Ms Ps 7a

inscriptio Ms Pag tit a: *deest* Ms Pag tit b: David Simonides noster, Pindarus, Alcaeus, Flaccus quoque. Hieronymus. NSV: *idem scriptum* S: *idem scriptum et additum* Прѣхъ сыйъ Бѣже, къ тебѣ яже въ вышнѣмъ парѣ / Тѹ ми смѣлостъ дозвѣль, крѣпостъ крилама дай.

Ода I.

Преложѣніе Псалма 1.

Истинное щастіе.

/ - - - - - / - - - - - *
/ - - - - - /
- - - - -

5   Сѣи междѹ челѡвѣки блаженз ѣсть, ѣже не ѣдетз
        Во слѡимз въ совѣтз, ни грѣшныхъ въ слѣдз;
    Сз чѣмн, котор'и прикѡдѡтз ко пѡгдѣл' ѡбразомз лѣстнымз,
        Не вкѡпѣ мигз ѣдинз сѣдѣтз.
10   Пѡче же нѡщ'ю ѡ днѣмз ѡ господни мѡслитз законѣ;
        Влечѣтз оумз, колю въ слѣдз сегѡ.
    Дрѣвл' ѡнз подобитса, ѣже растѣтз близз текѹщихъ
        Прозрѡчныхъ водз, свой плодз дѣетз
15   Вз время своѡ, ѡ ѣгѡж' не желтѣютз, не пѡдаютз листи;
        Что нѡснтз, вѣ спѣшитз въ оупѣхъ.
    Тѡкз сынѡмз нечѣстѡа въ вѣкз не щастливитса. Прѡхѹ
        Ѡни подобни сѣтз, ѣгѡж
    Вѣтзрз ѡ лица земли возметѣетз. Богз нечестнѣвымз
        Вз судѣ сказѹетз кѡзнь, дѣлитз
20   Грѣшныхъ ѡ гѡнна, тѡрѡцаго праведна. Вѣшній щастливитз
        Пѹть правыхъ, пѹть же слѡихъ гдѣитз.

*Размѣръ сей зри у Хорация въ одахъ 14. и 15. Книги Erodon

titulus Ms Ps 1: Ода I. Преложѣніе Псалма 1. Истинное щастіе. NSV: Ода I. Преложѣніе Псалма 1. Истинное щастіе. S: I. Ода. Преложѣніе Псалма 1. Истинное щастіе

schema metricum Ms Ps 1: asteriscus, qui ad notam in ima pagina refert, in qua erasum Ep. lib. од 14. и 15. et correctum въ одахъ 14. и 15. Книги Erodon.

I Ms Ps 1: *super vocem* Сѣи *scriptum et erasum* Чти *correctum* по~~ре~~дѣ : междѹ *correctum* челѡвѣкз : челѡвѣки *superscriptum et correctum* блаженз : блаженнымз S: блаженз, ѣсть, 2 Ms Ps 1: *correctum* грѣшнымз : грѣшныхъ 3 S: Сз чѣмн котор'и 5 S: Господни 6 Ms Ps 1: *vox ante* сегѡ *erasa* сегѡ *erasum et correctum* семѹ : сегѡ 7 S: Дрѣвл' S: близз 8 S: своѡ S: дѣетз 10 S: *deest* вѣ 11 S: нещастливитса 13 S: Богз 15 S: гѡнна: тѡрѡцаго праведна! вѣшній NSV: тѡрѡцаго праведна! Ms Ps 1: *correctum* Гѡсподь : вѣшній

Ќда II.
Преложѣнiе Псалма 3.

/-uu -uu -uu -uu/ -uu -u
/ -u -u -u -u/ -uu -u
u -u -u -u -u

Господи! что ел оумножиша, мнѣ стѣжающе? Мнози
встающе на мѧ! Души моеѣ,
Мнози глаголютъ: „ѣмѣ несть спасѣнiа въ Бозѣ ѣгiоумъ!”
Но ты заступникъ мой ѣси,
Господи, слава моя, и гласъ мой воздвизаешъ.
Въ Богѣ ѣзи воззвахъ моимъ,
Глаголю, и оны ѣ горы своѣа свѣтiа оубыша
Мл. ѣзи оубидохъ, и спихъ, востяхъ,
ѣакъ Господь заступитъ мл. ѣзи не ѣ темъ оубоола
Людѣи, ѣвшедшихъ ѣкретъ мл!
Векорѣ востяхъ, спаси мл, ѣ Господи, Боже великiй!
Моихъ враговъ враждебныхъ ты
Силенъ ѣси поразити, и грѣшниковъ зѣбы е`крдшиати.
Сый Царь, царствуй твоѣи народъ!

5
10

titulus Ms Ps 3: П. 3. S: II. Ќда. Преложѣнiе псалма 3.

subtitulus in fontibus omnibus deest

schema metricum Ms Ps 3, S: deest

2 Ms Ps 3: *erasum et transpositum* Души моеѣ S: Души моеѣ 3 S: Мнози 4 Ms Ps 3:
ты S: ты S: мой 5 S: гласъ Ms Ps 3: *erasum et correctum* возносящiй : воздвизаешъ
6 S: моимъ 9 Ms Ps 3: ѣакъ S: темъ 14 Ms Ps 3: твоѣи народъ! S: народъ! —

О́да III.

Преложѣніе Псалма 7.

Псаломъ Давіда, ѣгоже воспѣ Господєви,
 Ѡклеветанъ бывъ, въ дворѣ Сауловѣ,
 Ѡ Хуша, Веніаминнїтянина.

Богъ прѣвѣжнице ст҃раждущимъ.

-- -- -- --, -- -- -- -- --
 -- -- -- --, -- -- -- -- --
 -- -- -- -- --
 -- -- -- -- -- *

Твоѣ подя цїитъ азъ чекѣ, Господи Божє мой!
 Сѣ ма мнози гонѣтъ! Бекорѣ спасї ма, Ѡ
 Бсѣхъ ѣзбѣви ма. Ёакъ
 Лѣвъ да ма не похїтнтъ Хушъ.

5   Втѣ ѣзбѣвнтъ менѣ, ктѣ, безъ чекѣ, спасѣтъ?
 Тѣ а' на нѣмъ сотворихъ, Господи Божє мой?
 Бѣ а' неправда въ рѣкѣ мнѣ?
 Злѣ ли слѣбимъ воздадохъ врагѣ?

* Размѣръ хоріамбическій. Кн. I. од. 5.

titulus Ms Tit Ps 7: *inscriptio super titulum cum lineis indicantibus eam sub titulum esse transponendam* Не ѣмѣ но живъ вѣдѣ ѣ повѣмъ дѣла Господня Псаломъ Давіда, священнаго лврика. Преложенный въ стопосложение Орацієво Лукіаномъ Мушицкимъ Архіандритомъ. 1821. Ms Ps 7a: Псаломъ Давіда (VII.), ѣгоже воспѣ Господєви, / Ѡклеветанъ бывъ, въ дворѣ Сауловѣ, / Ѡ Хуша, Веніаминнїтянина. преложѣнъ въ стопосложение Орацієво Дукіаномъ Мушнцкнмъ, Архіандрнтомъ Шншчтовалчкнмъ. 1820. *post* Мушнцкнмъ, *asteriscus, qui ad notam in fine paraphrasis positam refert* „Audivere“ Ms Ps 7b: Псаломъ Давіда (VII.), ѣгоже воспѣ Господєви, / Ѡклеветанъ бывъ, въ дворѣ Сауловѣ, / Ѡ Хуша, Веніаминнїтянина. Ms Ps 7c: Псаломъ Давіда (7.), ѣгоже воспѣ Господєви, / Ѡклеветанъ бывъ, въ дворѣ Сауловѣ, / Ѡ Хуша, Веніаминнїтянина. *correctum* Хуша : Хуша NSV: ОДА II. Преложѣніе Псалма 7. *cum asterisco, qui ad notam in ima pagina positam refert*: Псаломъ Давіда, егоже воспѣ Господєви, / Оклеветанъ бывъ, въ дворѣ Сауловѣ, / Отъ Хуса, Веніаминнїтянина. S: III. **О́да. ПРѢЛОЖЕНІЕ ПСАЛМА 7.** *cum asterisco, qui ad notam in ima pagina positam refert*: Псаломъ Давіда, ѣгоже воспѣ Господєви, / Ѡклеветанъ бывъ, въ дворѣ Сауловѣ, / Ѡ Хуша, Веніаминнїтянина. —

indicium temporis Ms Ps 7c: *erasum* 10. февр. 820 *infra erasum* 812. *inscriptio* Ms Ps 7a, Ms Ps 7c: *deest* Ms Ps 7b: ст҃раждущемѣ S: БОГЪ

schema metricum Ms Ps 7b: *asteriscus, qui ad notam in ima pagina refert, in qua erasum* четыре-стопный (*choriambicus tetrameter*, или *Asclepiadeus*)

1 Ms Ps 7a: Бнобѣ къ чекѣ Ms Ps 7c: *erasum et correctum* Бнобѣ къ чекѣ : Твоѣ подя цїитъ 2 S: Сѣ S: ма 3 S: ма 4 Ms Ps 7a: Хушъ Ms Ps 7c: *correctum* Хушъ : Хушъ S: ма 5 S: Втѣ S: *post* ктѣ *comma deest* 6 Ms Ps 7a: Господи, Божє мой! 7 S: Бѣ 8 S: Злѣ

Ода IV.

Преложѣніе Псалма 14.

Кто защищеніа Божіа достоннхъ ѣсть.

— — — — —, — — — — —
 — — — — —, — — — — —
 — — — — — — — — —
 — — — — — — — — — *

Кого въ жилище, Господи, пр'имеши?
 Или кто велитъ еа въ горѣ скачѣю ти?
 Творѣи добро, ходѣи беззлбвнхъ,
 Истинѣ въ ерцихъ своѣмхъ глаголаи;

5 Нижѣ лѣзкомхъ ближнаго еи, нижѣ
 Бредѣи дѣлаи; ело наврещи не искрхъ.
 Предхъ ниже ѣсть презрѣнхъ лѣкавнхъ,
 Бога боѣеа же чтѣмъ вывѣтхъ.

10 Кто клѣтки, твердѣи ближнемѣ данны, не
 Ѣмѣтхъ; въ лихѣхъ кто не даде сребра;
 Ниж' мздаи прѣа протѣв' небѣнна.
 Кхъ вѣкхъ не подвижитъ еа, тѣ творѣи!

* Размѣръ сей называется алкаическій. Кн. I, од. 9.

titulus Ms Ps 14a: Псаломъ XIV. Кто защищенія Божія достоннхъ ѣсть. *erasum* Ѣмѣтхъ на вопроѣхъ: *erasum et transpositum* достоннхъ ѣсть. Ms Ps 14b: Псаломъ 14. Ѣмѣтхъ на вопроѣхъ: кто достоннхъ ѣсть защищенія Божія? NSV: Ода III. Преложѣніе Псалма 14. Кто защищенія Божія достоинъ есть. S: IV. Ода. Преложѣніе Псалма 14. Кто защищенія Божія достоинъ есть.

indicium temporis Ms Ps 14b *erasum* 4. февр. 820. *infra* 1813.

schema metricum Ms Ps 14a: *schematis metrici versus* 3. *erasum et infra denuo scriptus* Ms Ps 14b: *deest (una cum asterisco, qui ad notam in ima pagina refert)* NSV, S: *deest asteriscus cum nota* S: — — — — —, — — — — —

9 NSV: тверди II Ms Ps 14b: протѣвѣ S: Ниж' мздаи 12 S: неподвижитъ еа

Ќда V.

Преложѣнїе Псалма 81.

Властїтелемъ и сѣдїамъ.

— — — — —, — — — — —
 — — — — —, — — — — —
 — — — — — — —
 — — — — — — —

Щта Бѡгъ всевышнїй, ѣже сѣдїтъ земныхъ
 Бѡгѡвъ, вѣредь сѡнма ѣхъ и рече: „Докѡль
 „Пребѣдетъ вѣмъ та грѣшна дерзостъ,
 „Слѡбныхъ цидїтъ и дрѣгѡвъ неправды?

„Не вѣшь ли долъгъ ѣсть, тѣверѡхъ хранитъ законъ?
 „На лица сїльныхъ, съ тѣмѣтою нїца, не
 „Взирѣтъ; сирѡтъ и вѣдѡвъ, вѣтѣ сѣщныхъ
 „Пѡмоци, тѣщїхъ не пѣщїати въ лѡтъ день?

5

„Не вѣшь ли долъгъ ѣсть, бѡрзѡ спасѣтъ ѡ бѣдѣхъ
 „Некїнныхъ; дѣти ж' сѣщнымъ въ нещїстїи
 „Покрѡвъ; прѡтївѣ сїльныхъ слабѡмъ
 „Щїтъ; нещорѣтъ иъз ѡкѡвъ щенѣщныхъ?

10

„Онї не вѣмлютъ! — вѣдѣтъ, не знѣють же!
 „Покрѣта мздѡю ѣмъ ѡчел. Ѡсѡбѡвъ
 „Всѣдъ землї оѣжѣ колѣблемъ!
 „Щѣвъ рекѡхъ: въ ѣстѣ вѣи Бѡзн!

15

„Ѣстѣ вѣи тѣкже сїнове вѣшнагѡ.
 „Но вѣмъ оѣмрѣти долъжно ѣсть, кѣкъ и <>

— — — — —

„Прѡчимъ земнымъ. вѣи, Царї, падѣте!”

20

Востани Бѡже! Прѣведныхъ Бѡже! и
 Внемлї молѣѣ ѣхъ: Щкѡръ прїндї, сѣдї,
 Варїи тѣворѣщныхъ слаѡ влїжнимъ:
 Цѣрь во ѣдїнѣ ты ѣсїи вѣелѣнїѣи.

indicium temporis Ms Ps 81: erasum 4. февр. 820. *infra* 1815.

titulus Ms Ps 81: Псаломъ 81. Властїтелемъ и сѣдїамъ. S: VI. Ѡдї. Преложѣнїе Псалма 81. Властїтелемъ и сѣдїамъ.

schema metricum Ms Ps 81, S: deest

1 S: сѣдїтъ 2 S: вѣредь 4 S: Слѡбныхъ 5 S: законъ 6 S: лица 7 S: и 8 S: пѣщїати
 9 S: бѡрзѡ 15 S: ѣжѣ 16 S: Бѡзн 18 Ms Ps 81: ѣстѣ 22 S: молѣѣ 23 S: влїжнымъ

Ода VI. / - - - - - / - - - - -
 Преложение Псалма 130. / - - - - - / - - - - -
 - - - - -

Повѣжденіемъ стравтѣй полдѣетца спокійствіе.

Господи! сердце и очи не знаютъ ми гордости члѣнны.

Егда что паче илазъ моихъ,

Видѣхъ твердо или высоко, за чѣмъ не гонюся.

Стравтѣй моихъ азъ лице быхъ

5 Виденъ не близъ привестн въ смиреніе, молчаніе, что бы

Оны стравтѣмъ дѣтѣте, ѡхъ!

Были равны, смѣжъ, ѡдоеннѣ, сосцы ѡреченни.*

Господь народъ бѣди цитѣ!

* Отбѣнное отъ сосцевъ отроча паки всегда таятъ желаніемъ за мат(ере) млеко. Ему подобит-ся человекъ, рабъ сый страстей своихъ. Едва удовлетворившу ихъ Ему, паки возбуждаютъ Его новіи предмети, и онъ пребываетъ въ непрестанномъ безспокойствіи и незадовольствіи.

cf. Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum. Hor. Ep. I. 14, 36.

- - - - - nicht, als schämt' ich mich

gespielt zu haben, aber Schande wär's

zu rechter Zeit das Spiel nicht abzubrechen. Wieland.

titulus Ms Ps 130: Псаломъ 130. *erasum et correctum* дствѣ : полдѣетца NSV: Ода IV. Преложение Псалма 130. S: V. Ода. Преложение Псалма 130. S: стравтѣй

schema metricum Ms Ps 130: deest

1 Ms Ps 130: *correctum* ѡко : ѡчи *post* гордости *erased* vox пышны *vox superscripta et erasa* члѣнны *vox subscripta et erasa* бѣины *et correctae* voce subscripta члѣнны S: ѡчи S: гордости 2 S: Егда 3 Ms Ps 130: *erasum et correctum* высоко или претвердо : твердо или высоко S: или высоко 5 Ms Ps 130: въ ante молчаніе *erasum* 6 Ms Ps 130: *correctum* [от]дѣтѣте : дѣтѣте *post* дѣтѣте *erased* vox вѣждѣ *vox subscripta et erasa* вѣмъ *et correctae* voce subscripta ѡхъ S: ѡхъ 7 Ms Ps 130: *superscriptum et erasum* Равны были к *post* были *erased* vox бы *post* равны *erasum* которому мати млекома ѡрекла сътъ *infra* vocem ѡрекла *scriptum et erasum* ѡдоела *post* равны *usque ad finem* versus *correctum* смѣжъ, отдоеннѣ, сосцы отреченн NSV: тмужъ отречени Ms Ps 130: *in nota, ad quam asteriscus refert, post* отроча *erased*. всег[.] *post* за *vox sequens, ob corruptam chartam, partim legi non potest* мат[.] *post* удовлетворившу *erasum et correctum* имъ : ихъ *desunt* notae quae ad Horatii epistolam 1.14, et ad versionem Germanicam eiusdem epistulae a Christophoro Wieland compositam referunt NSV, S: deest nota quae in Ms Ps 130 adest S: mendum typographicum Kor. pro Hor. NSV, S: versus metricae versionis Germanicae ut oratio soluta editi 8 Ms Ps 130: *erasum* На Бога Родѣ упокаи! *subscriptum* Иранлю Господь бѣди цитѣ! *et erasum* Иранлю Господь *subscriptum* Господь бѣди Иранлю цитѣ! *et erasum* бѣди Иранлю *et correctum* Народъ бѣди S: Господь бѣди

Текстолошка анализа

У одељку о традицији препевања Псалтира посебну пажњу посветили смо руској традицији псаламске парафразе јер се на њу, како смо навели, Мушицки понајпре наслања. Текстолошка анализа *Ода духовних* показале да се Мушицки у великој мери користио препевима руских песника, које ипак не подражава у формалном, метричком смислу, већ, у првом реду, лексички. О тематским подударностима, условљеним одабиром псалама за препевање, говорићемо у поетолошком одељку. Засад, неопходно нам је да истакнемо једну важну библиографску чињеницу, а то је да на основу несумњивих интертекстуалних позајмица можемо утврдити одакле Мушицки руске псаламске парафразе чита и преузима поједина решења. У питању је дело које досад није поменуто у, углавном површним, описима библиотеке Мушицког⁷² – *Полное собрание псалмовъ Давыда поэта и царя* у два тома (прво издање 1809, друго 1811). Ово дело представља препев целокупног Псалтира, а сваки псалам представљен је препевом више руских песника, међу којима су Ломоносов, Сумароков, Тредијаковски, Полоцки и др. У збирку су укључени целокупни препеви Псалтира од Полоцког и Сумарокова, као и прозни превод архиепископа московског Амвросија (Амвросий Зертис-Каменский, 1708–1771). Из руске традиције псаламских парафраза Мушицки преузима и термин »преложение«, којим се у руској књижевности XVIII столећа означавало не превођење, као у ранијој словенској црквеној терминологији,⁷³ већ књижевна обрада предлошка који њоме задобија нову форму. Управо то су састави у руској псаламској збирци, што је истакнуто већ у наслову – сваки псалам насловљен је речју »преложение« уз ауторску атрибуцију.

Знатан књижевни утицај, који ће се читовати и на поетолошком плану, на Мушицког је извршио Ломоносов. Наиме, још 1807. године Мушицки је па-

⁷² Ђоровић 1999 [1911], 220–222; Рајковић 1879, 107.

⁷³ Да је ово значење речи »преложение« њена нова, књижевна употреба настала код руских писаца на прелазу из XVII у XVIII столеће, јасно је када се погледа у чувени црквенословенско-грчко-латински речник (1704) Ф. Поликарпова (Фёдор Поликарпович Орлов, око 1670–1731): док је у старијој црквеној употреби ова реч коришћена, поред осталог, као термин за превођење (уп. SJS, s. v. »прѣложение«, 2), тамо се (ЛТ), очито због новог значења коју је добила, ова реч објашњава само дословно, с еквивалентима из класичних језика »μεταβολή«, »transpositio« и »permutatio«, док се у лемама »претолкование«, »преведение« и »преводъ« овим речима придаје књижевно значење, с еквивалентима у класичним језицима »μετάφρασις« и »interpretatio«. Међутим, »παράφρασις / paraphrasis« се не среће у објашњењу ни за једну цео реч у овом импозантном речнику.

рафразирао Ломоносовљев препев Пс. 26⁷⁴ као одговор Николају Шимићу,⁷⁵ који је 1806. овај препев, у данас изгубљеном издању, објавио под својим именом, наденувши му наслов *У Турецкој Сербіаномъ утѣшеніе, по XXVI псалму*. Пошто је открио плагијат,⁷⁶ Мушицки је од Ломоносовљевог препева начинио сатиричну парафразу, односно, како сам каже, травестију, »преобличеніе« – *Утѣшеніе продерзостнаго стіхотворца. Преобличеніе 26 Псалма, предложенаго уже давно славнымъ Лурікомъ Россійскимъ, Ломоносовимъ* – у којем лирски субјекат више није богобојажљиви цар Давид који се поузда у помоћ Божју, већ »предрски« песник који у Аполону види прибежиште од књижевних критичара. Иако је још В. Стајић приметио да је у питању прерада руског предлошка, и њему је промакла очигледна чињеница да је одмењивање хришћанске садржине класицистичким, односно паганским декором условљено сатиричним карактером Лукијановог препева, и да у лирском субјекту не треба препознавати Лукијана, већ несавесног Шимића. На тај начин Мушицки пародира и сам жанр духовне оде, а самим тим и псалма, јер молитву ставља у уста плагијатору, који – Мушицки нам то својом одом ставља до знања – неће успети да утекне пред својим »Зоилом«. У метричком погледу Мушицки преузима Ломоносовљев римовани катрен састављен од укрштеног акаталектичког и каталектичког јампског диметра (јампски осмерац и јампски седмерац). Наиме, 1807. године Мушицки још није певао у хорацијевској метрици, те је метрички последовао своме руском извору, као што ће то чинити и десетак година касније, када буде састављао хорацијевске препеве псалама. У наставку изложићемо текстолошке сличности између *Oga духовних* и псаламских парафраза из збирке *Полное собрание псалмовъ*.

Oga I препев је Пс. 1, најчешће парафразираног псалма, у чијем препевању су се окушали, као у својеврсном песничком надметању, бројни песници. Стога не чуди што је Пс. 1 у руској збирци заступљен са чак једанаест песничких и једном прозном парафразом. Препев Мушицког се од руских јасно одликује тиме што је испеван у хорацијевском првом питијампском систему, где следствено римском моделу нема места рими, коју негују руски песници. Избор метра препева Мушицког можда је условљен Ломоносовљевим препевом са-

⁷⁴ Да је посреди парафраза примећује и за то примере даје В. Стајић (Мушицки 1938, 25–29). Ранији истраживачи били су мишљења да је ода оригинална парафраза Мушицког (*Стіхотворенія*, IV 122–125; Ђоровић 1999 [191], 303).

⁷⁵ Николај Шимић (1766–1848), управник српских школа и капетан града Сомбора, у историји српске књиге упамћен као састављач првог уџбеника логике на српском језику у два тома (1808–1809).

⁷⁶ У својим »Надписима« Мушицки се заједљиво обрушава – не нарочито успело – на плагијаторе епиграмима XXXIX–XLIII: *Учена крађа (plagium)*; *Ученый крадльивац (plagiarius)*; *Felix, alieno periculo cautus; Ingenui animi est fateri, per quem profeceris; Principiis obsta* (*Стіхотворенія*, IV 25–26).

стављеним у катренима, који се састоје од хиперкаталектичког јампског диметра и, као и други стих питијампског система, акаталектичког јампског диметра (јампски деветерац и јампски осмерац). За разлику од појединих руских песника, Мушицки ближе следи псаламски текст и знатније не амплификује предложак. По овим одликама, препев Мушицког највише одговара препеву Полоцког, са којим дели истоветан број стихова, као и сличну структуру у праћењу псаламског текста. Парафраза Полоцког, поред тога, једина је дата астрофички, као и *Oga I* код Мушицког, и испевана је у шеснаест везаних тринаестераца. У текст препева, међутим, Мушицки уноси највише Ломоносовљевих решења, а поднаслов *Истинное щастіе* преузима од Державина, који је препев Пс. 1 са истоветним поднасловом објавио 1789. године.⁷⁷ Уопште узев, Мушицки у великој мери чува текст предлошка, но чешће га слободно парафразира према руским препевима, превасходно према Ломоносову. Погледајмо, на пример, поређење праведника са дрветом засађеним покрај вода (I 7–10):⁷⁸

ДрѣвѸ ѿнѸ подѡбнѣтѸ, ѣже растѣтѸ близѸ текѸщихѸ
ПрозрѣчныхѸ водѸ, своѸ плодѸ даѣтѸ
ВѸ врѣма своѡ, ѿ гѡвѸ не желтѣютѸ, не падѡютѸ листи;
Что нѡбитѸ, вѣ спѣшитѸ вѸ оѸрѣхѸ.

У ова четири стиха готово половину текста чини цсл. предложак, као и у остатку препева Пс. 1. Од руских пак песника, тамо где црквенословенски није могао бити узрок сличности парафраза, Мушицки преузима следећа решења:⁷⁹

Ломоносов:⁸⁰ кѸ злымѸ вѸ совѣтѸ > ко злымѸ вѸ совѣтѸ (I 2); вѸ слѣдѸ > вѸ слѣдѸ (I 2); сѸ тѣмѸ, кто вѸ пагубѸ приводитѸ > сѸ тѣмѸ, которѸ и приводитѸ ко падѣнѸ (I 3); вѸ единомѸ мѣстѸ засѣдатѸ > не вѣдѣтѸ мнѣ ѣдинѸ сѣдѣтѸ (I 4); что близѸ текущихѸ водѸ растѣтѸ > ѣже растѣтѸ близѸ текѸщихѸ прозрѣчныхѸ водѸ (I 7–8); и злобный путь ихѸ погубитѸ > путь же злымѸ гѡбитѸ (I 16)

Державин:⁸¹ вѸ слѣдѸ > вѸ слѣдѸ (I 2); подобно онѸ > ѿнѸ подѡбнѣтѸ (I 7); даѡщее > даѣтѸ (I 8); не желтѣеть > не желтѣютѸ (I 9)

⁷⁷ Державинових препева нема у збирци *Полное собрание псалмовъ Давыда*, те их је Мушицки читао у другом извору, о чему ћемо говорити у анализи Пс. 81.

⁷⁸ Подвучени текст указује на места коју су пренета из цсл. предлошка, понегде са незнатним изменама у облику.

⁷⁹ Кроз читаву текстолошку анализу наводићемо само крупније подударности. Лексичке позајмице које нису очигледне услед удаљености између стиха у руским препевима и стиха у *Ogama духовним*, а којих је доста, нисмо наводили.

⁸⁰ Решетников 1809, I 3–4.

⁸¹ Державин 1808, 20–21.

Сумароков:⁸² мужъ, подобенъ праху > Прѣхѣ / ѡнѣ подобни ѣтъ (I 11–12)

Н. Н.⁸³ льстивыхъ > лѣстными (I 3); изъ сонма > ѿ сонма (I 15)

Иако позајмљује од руских песника, Мушицки се од њих одликује захтевнијим метричким обрасцем и савеснијим подражавањем псалмског предлошка, што омогућава његов цсл. идиом, јер су руски препеви знатно ближи руском књижевном језику.

Огу II, односно препев Пс. 3, Мушицки није уврстио међу *Оде духовне* објављене за песниковог живота, 1822; први пут објављена је тек 1844. године. За разлику од осталих *Ога* овде нема поднаслово, а самим тим ни истакнутог мотива. У текстолошком погледу, овај препев је најближи цсл. предлошку. Тамо где одступа од текста Псалтира, Мушицки стихове допуњује преузимајући из руских песника. Будући да је цсл. текст великим делом пренесен или тек понегде морфолошки и синтактички измењен, овде ћемо навести само оне речи које се у цсл. предлошку не налазе:

Но (II 4); воздвизѣши' (II 5); Бѡгѣ (II 6); ѡзъ (II 6); ѡ (II 7); ѡнъ (II 7); ѡзъ (II 8); ѡбшѣдшихъ (II 10); Бѡгѡрѣ (II 11); вѡстѡвъ (II 11); вѡлнѣнѣ (II 11); вѡгѡвъ (II 12); вѡжѣбныхъ (II 12); Сѣленъ (II 13) и цео последњи стих (II 14): Сѡнѣ Цѡрѣ, цѡстѣлѣнѣ тѡвоѣ нарѡдѣ!

Међу овим уметцима, следеће налазимо у руским парафразама:

Полоцки:⁸⁴ обшѣдшихъ > ѡбшѣдшихъ

Никољев:⁸⁵ враговъ > вѡгѡвъ; враждующихъ > вѡжѣбныхъ

Протопопов:⁸⁶ востани > вѡстѡвъ; сильный > сѣленъ

У својој песничкој обради Мушицки је тек незнатно проширио текст предлошка – од осам стихова (не рачунајући први, који представља наслов Псалма) он твори дванаест. Исто толико стихова броји и парафраза Сумарокова, но његове доста слободне обраде као да нису одговарале укусу Мушицког, те од њега Мушицки ништа не преузима, као што и иначе не стоји под утицајем његове поезије. Мушицки је и у *Огу II* ближи Полоцком, премда његова парафраза броји шеснаест стихова подељених у четири парно римована катрена. Заједничка им је већа верност псалмском тексту и композиција основних мотивско-тематских целина.

⁸² Решетников 1809, I 4–5.

⁸³ Исто, 8.

⁸⁴ Исто, 30.

⁸⁵ Исто, 24–26.

⁸⁶ Исто, 27–28.

Текстолошка анализа показује да је *Ога II* најнесамосталнији препев Мушицког. Поред неколико уметака условљених метричким захтевима (но, љзз, њ, љнз), остале речи, на примеру видимо, углавном долазе од руских песника. На основу ових текстолошких запажања може се претпоставити да *Ога II* представља својеврсну метричку вежбу са циљем да се текст Пс. 3 што верније препева у првом питијампском систему Хорацијевог. Па ипак, одабир управо овог псалма није сасвим случајан. Осим што се тематски подудара са другим препеваним псалмима, сам ритам псаламског предлошка могао је изврсног метричара попут Мушицког подсетити на стопе класичне метрике и подстаћи га да прозни израз преточи у поетски. Променом падежа и позиције тек једне речи у првом стиху псалма Мушицки гради правилни хексаметар:

(Пс. 3.1) Гѳсподи, что љ оумножиша, стѣжјаюции ми? Мнози . . .

(П1) Гѳсподи! что љ оумножиша, миѣ стѣжјаюции? Мнози

Ако се одбаца хронолошки разлог – време настанка три оде испеване у првом питијампском систему не може се тачно утврдити, осим што за *Огу I* и *Огу VI* имамо годину (1822) – одсуство поднаслова, као и већа текстолошка несамосталност овога препева у односу на друге *Оге духовне* засигурно је за Мушицког био довољан разлог да препев остави у рукопису. У прилог овоме закључку говори и текстолошка анализа *Оге V*, која је такође остала необјављена за песниковог живота.

Ога III, односно препев Пс. 7 најдужа је парафраза међу *Огама духовним*. У све три рукописне верзије ове *Оге* између наслова и поднаслова, а у оба издања као белешка испод главног текста, стоји напис: »Ѳалѳмѣ Давида, ѣгоже воспѣ Гѳсподеви, / Ѵклеветѣнѣ быкъ, въ дворѣ СаѴловѣ, / Ѵ ХѴѣ, Бениѳминѣтѣнина.« Овај напис завређује нарочиту пажњу јер указује на различите библијске текстове којима се Мушицки служио, будући да његов садржај потиче из увода псалма Пс. 7.1. У наслову обликованом као минијатурни »argumentum« – који се у зависности од издања уноси у текст псалма као суперскрипција или као први стих (овде спадају и LXX и БЦсл) – могу се наћи атрибуција, упутство за извођење псалма или, као у случају Пс. 7, историјски подаци који указују на одређену епизоду из приповести о Давиду (таквих је тринаест увода). Овај увод Мушицки, не пренебрегавајући га, ипак не рачуна као први стих, већ га измешта из интегралног текста псалма и парафразира га као пропратни текст свога препева, док га руски песници сасвим изостављају. Самим тим, неоправдано је претварање овог насловног елемента у белешку дату испод текста у оба постојећа издања *Ога духовних*, те тај поступак издавача сматрамо самовољним, мимо онога како је Мушицки замислио да тај текст буде презентован, што потврђују и сачувани рукописи. Истина, посто-

је одређени збуњујући елементи у облику овога написа, али на тај проблем осврнућемо се мало касније. Осмотримо најпре сам текст пошто је очигледно да Мушицки не следи цсл. предложак. Наиме, у БЦсл, где се увод рачуна као први стих, Пс. 7.1. гласи: »Ψαλμός δαΰδ, εἰς ἄσμα τοῦ κυρίου ἐν τῷ κλίματι τοῦ κλεβεῖ γὰρ ἡ Βενιαμινίτις.« Мушицки увод знатно мења: док у цсл. тексту стоји »псалам Давиду«, што је доследан превод грчког »ψαλμός τῷ Δαυίδ«, ⁸⁷ Мушицки цсл. текст преноси као »псалам Давида«, односно »Давидов псалам«, како би текст појаснио, знајући да у оба текста датив има присвојну функцију. Надаље, цсл. аорист »κλιματι« мења у »κλιματις«, вероватно по аналогiji са појединим глаголима који у 3. лицу једнине аориста додају наставак -τις на инфинитивну основу, но глагол »κλιματις« не припада тој скупини. ⁸⁸ У наставку Мушицки знатније одступа од цсл. предлошка те »ὡς κλεβεῖ γὰρ ἡ Βενιαμινίτις«. Поред тога, Мушицки мења и име онога коме припадају речи на које је Давид одговорио, и назива га »Χυσις, Βενιαμινίτις«. ⁸⁹

Хус из племена Венијамина (חֻסִי) ⁹⁰ иначе је непозната библијска личност, за чији су идентитет у науци постављене неколике тезе, ⁹⁰ од којих је следећа интерпретацијски најверљивија. У *Друјој књижи Самуиловој* 18.21–32 помиње се гласник Јоавов Хусије, који цару Давиду јавља погибију царевог сина Авесалома, речима: »[Н]ека непријатељи господара мојега цара и који год устају на те зла ради, нека прођу као дете то (sc. Авесалом)«. ⁹¹ Пс. 7 се по својој садржини лепо наслања на речи Хусијеве – како, наиме, и стоји у тексту: псалам Давида, који испева Господу поводом речи Хусијевих – јер је његова тема погибија непријатеља и спасење праведника. Заиста, на основу црквенословенског текста, који је верни превод грчког изворника, ⁹² не може се закључити да је посредни икаква клевета. Прихватимо ли ову хипотезу и Хуса из подналова поистоветимо са Хусијем из *Друје књије Самуилове*, извор за тумачење које је Мушицки понудио морамо потражити другде, на шта нас упућује и облик имена, такође несравњив с цсл. предлошком. Мушицки је име у овом облику – у рукопису првобитно је стајало »Χυσις«, касније исправљено у »Χυσις« – морао преузети из неког од превода Псалтира, у чијој основи стоји јеврејски, а не грчки текст.

На основу убедљиве текстолошке сличности може се претпоставити да је Мушицки своје тумачење преузео из у оно време веома знаменитог филоло-

⁸⁷ Грчки текст верно следи јеврејски предложак (מזמור לדוד).

⁸⁸ В. ГАМАНОВИЧ 1991, 112.

⁸⁹ За прегледно обавештење в. FREEDMAN 1992, s. v. Cush (2) [Siegfried S. Johnson].

⁹⁰ Преглед хипотеза даје HUTTON 1986, чије смо интерпретацијско решење прихватили.

⁹¹ *Друја књија Самуилова* 18.32 (прев. СПДК 1935, стр. 268).

⁹² Ψαλμός τῷ Δαυίδ, ὃν ᾄσεν τῷ κυρίῳ ὑπὲρ τῶν λόγων Χουσι υἱοῦ Ιεμενι.

шког дела, *Коменџари на Псалме Де Ветеа* (Wilhelm Martin Leberecht de Wette, 1780–1849).⁹³ Тамо, међу објашњењима уз Пс. 7, налазимо, као и код Мушицког, обе верзије имена, »Cus« и »Cusch«, али и претпоставку да је »Хус« један од Саулових пријатеља и саплеменика (уп. кз дѡрѣ Сѡловѣ), који је ненавидео Давида,⁹⁴ што је Мушицком било нарочито важно, те име »Хус« умеће у прву строфу иако се оно не појављује изван уводног стиха у интегралном тексту нити цсл. предлошка нити руских парафраза. Тиме, ипак, неразјашњено остаје одакле Мушицки у наслов псалма уписује »ѡклеветѡнѡ бѡвѡ«. Премда је могуће да је Мушицки дошао на истоветно решење, занимљива је текстолошка подударност са метричким препевом Псалтира (1812) из пера свештеника, библисте и професора јеврејског језика Ј. Р. Шерера (Johann Rudolf Schärer, 1756–1829). Шерер у уводу у Пс. 7 каже: »Тужбалица Давидова, коју испева Јехови, поводом клевети Куша, једног из племена Венијаминова.«⁹⁵ Оно што доводи у питање текстуалну зависност препева Мушицког јесте забелешка у рукопису да је прва верзија Пс. 7 састављена управо 1812. године,⁹⁶ што смањује могућност да се Мушицки већ 1812. користио Шереровим преводом. Међутим, у рукописима се не налази прва верзија препева Пс. 7, те је наслов могао бити дописан накнадно у потоњим преписима, где је, као што стоји у критичком апарату, дошло и до извесних текстуалних измена унутар текста препева.

Напослетку, у погледу обраде наслова, морамо оставити необјашњено зашто је овај његов елемент графички разломљен на стихове. Наиме, у свим рукописним верзијама и у обама издањима он је дат у три реда који почињу великим словом, са јасно одређеним крајем једног и почетком новог реда. Ова

⁹³ Очекивано би било да је Мушицки најпре посегнуо за Лутеровим преводом јер је овај почетком XIX столећа и даље био веома цењен и распрострањен; он у својој основи а преко Вулгате има, премда протумачени, текст према LXX: »Die Unschuld Davids, davon er sang dem Herrn von wegen der Worte des Mohren, des Jeminiten.« Најраније издање у којем је наслов Пс. 7 измењен јесте чувена Мајерова Библија из 1819: *Die heilige Schrift in berichtiger Uebersetzung mit kurzen Anmerkungen. Zweiter Theil. Altes Testament : Poetisch-prophetische Bücher und Apokryphen, Frankfurt am Main*, 1819. Тамо, очигледно под утицајем филолошких коментара Де Ветеа, стоји: »Ein Klaglied Davids, das er sang dem Herrn von wegen Chus, des Benjaminiten.«

⁹⁴ WETTE 1811, 139: »Nach der Ueberschrift dichtete David diesen Psalm in Beziehung auf einen gewissen Cus (Cusch), einen Benjaminiten, den wir nicht kennen, der aber wahrscheinlich [...] ein Freund und Stammverwandter Sauls war, und David befeindet hatte.«

⁹⁵ SCHÄRER 1812, 7: »Ein Klaglied Davids, das er Jehoven sang, in Betreff der Verläumdungen des Kusch, eines Benjaminiten.« Занимљиво је да Мушицки не преноси жанровско одређење овог псалма, које је могао прочитати у немачким изворима (»Klaglied« стоји у преводу Шерера и у Мајеровом издању Библије, али се не налази у Де Ветеовом *Коменџару*, где стоји, без објашњења, »Bitte« – »молба«). Наиме, почетна реч овог псалма у јевр. изворнику (פגש) означава »ламент«, жанровско одређење које се другде не налази у Псалтиру. Преводници LXX нису констатовали значај ове одреднице те јевр. термин преводе напросто као »ψαλμός«, решење које преноси и БЦсл (»ѡлѡмѡ«).

⁹⁶ АСАНУБ 226/24.

формална подела на стихове метрички није утемељена јер »стихови« не излазе на правилну метричку схему. Одговор се можда налази у неком другом, још непознатом предлошку.

Наслов *Оде III – Богъ прибежице ст҃раждущимъ* – вероватно сасвим припада Мушицком, премда је занимљиво упоредити га са једним местом из Державина, њему иначе, као што ћемо видети, веома драгим песником.⁹⁷ Црквенословенски предложак, премда је његов удео у тексту мањи него у *Оди II*, и даље чини главнину препева. Парафразу Мушицки допуњава изразима које налазимо код руских песника:

Крилов:⁹⁸ Ты **зацинци́лѣши** / **Прѣвѣхъ** (III 20–21); неистово извергнулъ > **хѣдъ ѣзбѣргъ** (III 32)

Полоцки:⁹⁹ **во избавѣ ми, ниже спалаюцѣ** > **кто ѣзбавитъ менѣ, кто ... спасетъ?** (III 5); судія быти народовъ явися > **хѣдъ народомъ тѣворитъ Господь** (III 17)

Протопопов:¹⁰⁰ **но изошряетъ мечъ** > **мѣчь внобъ наощрѣтъ** (III 27); на темя обратитъ > **ѡбратитѣа; на чѣма** (III 34–35)

Архиепископ Амвросије:¹⁰¹ **паче же избавихъ враждующаго ми туне** > **ѣзхъ ѣциѣ ѣногда слобна спити тѣкохъ!** (III 9); суди ми [...] и по невинности моеи > **хѣди ми по [...] сѣрдца невинногчи!** (III 17–18); Защищеніе мое [...] правыя сердцемъ > **Ты зацинци́лѣши / Прѣвѣхъ** (III 20–21); Богъ судити имать людемъ > **Прѣвѣ хѣдъ людемъ тѣворитъ** (III 25)

Ода III, јединствена и са метричке стране, својим обимом и успелим стилским решењима истиче се међу осталим *Одама духовним*, а текстолошки, као што смо показали, представља вешт спој немачких превода и коментара, цсл. предлошка и руских парафраза.

Ода IV, препев Пс. 14 у три алкејске строфе, већим делом преноси пет стихова цсл. предлошка. У првој строфи подвучени стихови пренесени су доследно или уз мале морфолошке и синтактичке измене (IV 1–4):

Вогò вѣ жилице, Господи, пр' ѣмѣши?
Ѣл' ктò вѣлѣтѣа вѣ горѣ свѣтѣю чн?
Творѣи доврò, ходѣи беззлòбенъ,
Ѣстинѣ вѣ сѣрдцѣ своѣмъ глагòлай;

⁹⁷ Посреди су први стихови Державинове оде *Надежда на Бога*: Бог нам прибежице и сила, / Помощник в скорбях [...].

⁹⁸ Решетников 1809, I 56–59.

⁹⁹ Исто, I 64–65.

¹⁰⁰ Исто, I 59–61.

¹⁰¹ Исто, I 65–66.

Као и у другим примерима, ни овде се Мушицки формално не поводи за руским парафразама, махом испеваним у римованим катренима на основама силабичко-акцентске версификације. У погледу праћења цсл. предлошка и обима препева, Мушицки је поново најближи Полоцком, који такође у дванаест стихова, додуше парно римованих тринаестераца, доследније него други руски песници преноси цсл. текст Пс. 14. Међутим, Мушицки лексичка решења не преузима од Полоцког, већ од следећих песника:

Ломоносов:¹⁰² съ невинныхъ > прѣчѣнѣ ꙗкъ невинна (IV 11)

Николев:¹⁰³ клятву данную > клѣткѣ ... дѣнны (IV 9)

Вишеславцов:¹⁰⁴ не вредитъ > ниже / вѣдѣннѣ (IV 5–6)

Нарочито су занимљиве подударности са препевом Тредијаковског, за кога Мушицки није могао знати (в. бел. 44):

Тредијаковски:¹⁰⁵ презрѣнъ > презрѣннѣ (IV 7); данной твердо > твѣрдѣ ... дѣнны (IV 9); сіе творящи > тѣ творѣннѣ (IV 12)

Наслов *Oge IV – Вгдѣ зашциѣннѣ бѣжѣ догѣннѣ ѣтъ* – не налази се у руским препевима псалама, те се, додуше уздржано, може претпоставити да припада самом Мушицком. Приметили смо раније да Державин својим псаламским парафразама надодаје наслове, но то исто чини већ Тредијаковски.¹⁰⁶ Овај поступак Мушицки преузима од њих, у првом реду од Державина, о чему непобитно сведочи наслов Пс. 1.

Недуго након Мушицког, Пс. 14 препевао је и Сава Мркаљ (1783–1833). Мркаљева парафраза је на народном језику, а метричку основу стиха чини петостопни јамб, у виду два јампска једанаестерца и два јампска десетерца.¹⁰⁷ Рима је парна.

Ко стоји, Творче мој, у твоме двору?
 Ко л' сели там' у твоју свету гору?
 Ко 'оди чист и делат' правду скор;
 Ком истинит свак сердца изговор.
 [...]

¹⁰² Исто, I 128–129.

¹⁰³ Исто, I 130–131.

¹⁰⁴ Исто, I 131–132.

¹⁰⁵ Тредѣаковскій 1989 [1753], 36–37.

¹⁰⁶ Уп. наслове парафраза Тредијаковског у *Сочиненія и переводы какъ стихами, такъ и прозою Василья Тредѣаковскаго*, Томъ вторый, Въ Санктпетербургѣ, 1752.

¹⁰⁷ Ови јампски стихови излазе на две варијанте бланкверса, дужу и краћу, које Мркаљ вероватно преузима из немачке књижевности (jambischer Fünfheber).

Попут Мушицког, и Мркаљ парафразира цсл. предложак, али доста слободније изоставља већи део псаламског текста. Како у погледу језика и метрике знатно одудара од књижевног проседа Мушицког, Мркаљев препев сматра се реакцијом на тада преовлађујући класицизам српског песништва.¹⁰⁸

Више од препева Пс. 81, *Ода V*, састављена, према рукопису, 1815. године, представља парафразу Державинове слободне обраде истог псалма из 1780. Державинова дела¹⁰⁹ Мушицки је имао у својој шишатовачкој библиотеци, о чему 1816. саставља и једну оду у алкејској строфи, *Сочиненія Державинова у Шишатовцу*,¹¹⁰ у којој Державина назива »спутникъ вѣрный Ораціевъ и стрѣлотечна Піндара«. Називајући Державина овако,¹¹¹ Мушицки тачно описује жанровске одлике Державинових ода, које су тематски хорацијевске а формално пиндарске.¹¹² Како не преноси читаве класичне стихове и строфе у своју класицистичку поезију, Державин није у формалном смислу класициста попут Лукијана, већ радије посеже за класичним стопама, у првом реду јамбом и трохејем, на чијим основама гради структуру својих ода. Тако и препев Пс. 81 Державин даје у римованим катренима (abab), у којима први и трећи стих чини хиперкаталектички јампски диметар, односно јампски деветерац, а други и четврти акаталектички јампски диметар, односно јампски осмерац.¹¹³

Ослањајући се готово сасвим, изузев малобројних уметака из црквенословенског превода, на текст Державиновог препева, чији поднаслов *Властѣтелемъ и Сѣлѣмъ* такође преузима, Мушицки Державинову строфу дату у силабичко-акцентској версификацији преноси у алкејске строфе хорацијевског типа.¹¹⁴ Од Державина Мушицки одступа утолико што, као строги класициста,

¹⁰⁸ О Мркаљевом препеву в. Ружић 1994, 21–22. У овом кратком осврту на Мркаљеву парафразу нема године настанка песме, која је за Мркаљевог живота остала у рукопису, но Ружић тврди да је настала након објављивања *Ода духовних* као књижевноуметничка реакција. Поред препева Пс. 14, Мркаљ је парафразирао и Пс. 132 у трохејском осмерцу са парном римом, а у истом метру препевао је и молитву *Оче наш*.

¹⁰⁹ Посреди је, по свој прилици, издање *Сочиненія Державина* (1808–1816) у пет књига.

¹¹⁰ *Стихотворенія*, I 26–28. Ђоровић тврди »да је 1816. године, кад је добио његова дјела у манастир, испјевао оду« (Ђоровић 1999 [1911], 305; исту тврдњу износи и М. Д. Стефановић (Мушицки 2005, 169). Међутим, овај податак не произилази из самог текста оде, а Державинова дела, као што смо видели, морала су Мушицком бити доступна још 1815, када је према Державиновом препеву Пс. 81 испевао своју духовну оду.

¹¹¹ У својим епиграмима Мушицки наводи шест цитата из поезије Державина (*Стихотворенія*, IV 69–72).

¹¹² АЛЕКСЕЕВА 2005, 327.

¹¹³ Метричка схема Державинове оде је следећа:

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —

¹¹⁴ Међутим, и строфа Мушицког заправо представља пример тонско-силабичког версификова-

уклања риму, и одустаје од јампског ритма, док му текстолошки у великој мери остаје веран. За пример нека послуже друга и трећа строфа оба препева¹¹⁵ како би наведене тврдње биле најјасније посведочене, будући да у њима текста псаламског предлошка готово да нема:

Мушицки (1815)	Державин (1780)
„Не кáшя ли дóлгя љгть, чкѣрдш храничъ законь?	Вашъ долгъ есть: сохранять законы,
„На лица силныхъ, съ тцѣтгою ¹¹⁶ ница, не „взирáть; сирóтъ и вдовъ, кнѣ сѣцихъ „Пóмоци, тцѣихъ не пѣцáти къ лóтъ день?	На лица сильныхъ не взирать, Безъ помощи, безъ обороны Сиротъ и вдовъ не оставлять.
„Не кáшя ли дóлгя љгть, бóрзш спасáть ѿ бѣдъ „Невинныхъ; дáти ж' сѣцимъ къ нецѣтѣи „Покрóкъ; протѣвѣ силныхъ слакымъ „Щитъ; исторгáть изъ ѡковъ сченѣцихъ?	Вашъ долгъ: спасать от бедъ невинныхъ. Несчастливымъ подать покровъ; Отъ сильныхъ защищать бессильныхъ, Исторгнуть бедныхъ изъ оковъ.

Мушицки, међутим, није довршио своју парафразу Державина. Од седам строфа предлошка Мушицки преноси шест, али и њих непотпуно – у петој строфи недостаје један стих, а у деветнаестом стиху један слог. То су вероватни разлози зашто је *Oga V* у сабраним делима Мушицког (1844) стављена на крај збирке, а не на место које јој следује према нумерацији псалама. Иако је овај препев – из рукописа дознајемо¹¹⁷ – ревидирао 1820, Мушицки га ипак није унео међу *Oge духовне* објављене 1822, по свој прилици услед очигледне сличности са Державиновим препевом – сетимо се како је оштро одговорио на Шимићев плагијат – те је ода остала у рукописној заоставштини као пример једне версификацијске вежбе.¹¹⁸

Oga VI, односно препев Пс. 130, са текстолошког аспекта најсамосталнија је парафраза међу *Oгама духовним*. Нешто је опширнија од свог цсл. предлошка (четрдесет и четири речи у три стиха предлошка наспрам педесет речи у осам

ња, будући да алкејска строфа има утврђен број слогова и, изуземо ли анцепсе на крају стиха, правилан распоред дужина, односно наглашених слогова.

¹¹⁵ Державинова ода *Властителямъ и судѣямъ* налази се у Державин 1808, стр. 10–11. Стихови Мушицког: *Oga V*, ст. 5–11.

¹¹⁶ О погрешном акценту на овој речи в. метричку анализу Пс. 81 у овом раду.

¹¹⁷ АСАНУБ 226/27.

¹¹⁸ Поређење литерарне делатности Державина и Мушицког доноси Доронина 1989. Ђоровић не примећује »ближи утјецај Державинов на Мушицкога« (Ђоровић 1999 [1911], 305). У оди *Любительма Сербске луре* Мушицки говори у име српског читаоца који у поезији Державина налази интелектуално задовољство, али му језик дела, као и »славенский« језик Мушицког, представља препреку ка емоционалном доживљају песме (*Стихотворения* I 89).

стихова парафраза), одакле посуђује тек неколико лексема (Господи, љердце, ђчи, ми, моиѡх, плче, ѡце, ѡдоённо), а поднаслов – *Повѣждёніемя стрлстёй полбчаетла спокóйствёе* – не налазимо у руским препевима псалмске збирке, којих је, поред прозног превода архиепископа московског Амвросија, тек два (Полоцки, Сумароков). И овде је Мушицки ближи Полоцком него Сумарокову. Слободна парафраза Сумарокова знатно је дужа од препева Полоцког (педесет и три речи) и Мушицког – удео цсл. предлошка је занемарљив, а сасвим испуштен је значајан псаламски мотив одојеног детета, чија занимљива и донекле подударна решења налазимо код друге двојице песника. Изузевши последњи, од текста псалма слободнији катрен, којим Полоцки преноси део другог и последњи стих, а који Мушицки сажима у један кратак стих, такође слободну парафразу псаламског текста у виду омиљеног му мотива »шти-та«,¹¹⁹ оба песника истоветно преносе структуру Пс. 130. Обојица, такође, на изванредан начин тумаче други стих псаламског текста. У модерним преводима, а поготову онима начињеним са јеврејског предлошка, други стих Пс. 130 преведен је у овом смислу:

»Смјеран сам и кротак душом својом, као дијете крај матере; као дијете душа је моја у мени.«¹²⁰

Ово интерпретацијско решење, међутим, није новина; проналазимо га већ у тумачењима источних отаца (Атанасије Велики, Јован Златоусти),¹²¹ који овај стих доводе у везу са еванђељским текстом.¹²² Упитно је, међутим, да ли ово тумачење одговара тексту псалма у LXX,¹²³ касније дословно пренесеном и у богослужбену верзију псалама на латинском у Вулгати¹²⁴ и у БЦсл.¹²⁵

Тумачење цсл. текста у препеву Полоцког додатно је објашњено уметањем, било од стране самог песника било од стране приређивача збирке Решетњикова, белешком на реч »отдоенну«: »Грудный младенецъ, который уже достигъ,

¹¹⁹ Уп. последњи стих *Оге II*. Више о овом мотиву у поезији Мушицког в. бел. 215.

¹²⁰ Тако у Даничићевом преводу (Пс. 131.2, СПДК 1935, стр. 486). Једнако преводи и Д. Милин (БМЧ 2020, стр. 728): »Заиста сам се смирио и умирио душу своју, као одојче на грудима мајке своје, као одојче је у мени душа моја.« Ова два српска превода подударају се са класичним преводима на немачки (Лутерова Библија) и енглески језик (Библија краља Џејмса).

¹²¹ MPG XXVII 519–520; MPG LV 377–379.

¹²² »И рече им: заиста вам кажем, ако се не повратите и не будете као дјеца, нећете ући у царство небеско« (*Еванђеље по Маѡеју* 18.3, прев. В. Караѡић, СПДК 1935, стр. 18).

¹²³ εἰ μὴ ἐταπεινωφρόνου, ἀλλὰ ὑψωσα τὴν ψυχὴν μου ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένον ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, ὡς ἀνταπόδοσις ἐπὶ τὴν ψυχὴν μου.

¹²⁴ si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam; sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea.

¹²⁵ ѡце не смиреномъдрствоваѡхъ, но вознеоѡхъ дѡшѡ моѡ, ѡкѡ ѡдоёное на мѡтерь екоѡ, тѡкѡ коздѡи на дѡшѡ моѡ.

до тога времена, чтобъ быть отнятому отъ груди, или отъ сосецъ матери своей.« Посреди је, дакле, тумачење цсл. »Ѡдоѣноѣ« (према грч. τὸ ἀπογεῦραλακτισμένον) као »дете које је прерасло узраст дојења«. Међутим, грч. партицип, а следствено и цсл. превод, може доћи и у смислу »подојен, те одбијен од груди«. У том смислу парафразира Полоцки:¹²⁶

Аще же не смиряхся
Духомъ, но возношахся
Да буду отдоенну
Подобенъ, ослезенну:
Еже плачь изливаетъ
Къ матери возглядаетъ.
На мнѣ мечь сѣя буди
[...]

Ради јасноће, препев Полоцког овде дајемо у прозном преводу: »Ако се сам смирио духом, но се преузнео, подобан нека будем одојеном, уплаканом детету, које сузе излива и матер своју погледава. На мени одмазда таква да је.« Премда Мушицки уноси речи из коментара на препев Полоцког у своју оду (»**сосцы** < *sosецъ*«; »*отнятому*« пак преводи као »**Ѡречѣнни**«, преносећи појам са детета на дојке), он Полоцког не подражава смислом (VI 4–7):

Страстѣй моѣхъ азъ ѡце бѣхъ
Силенъ не бѣхъ прикестѣи въ смиренѣе, молчанѣе, то бѣ
Онѣи страстѣмъ дѣтѣмъ, ѡхъ!
Бѣли равны, смѣж', Ѡдоѣннѣ, сосцы Ѡречѣнни.¹²⁷

Попут Полоцког и Мушицки осећа потребу да ово место протумачи, те у белешци објашњава:

»Одбијено од дојки дете свагда изнова чезне у жељи за материним млеком. Њему је налик човек који је роб својих страсти. Тек што их је задовољио, опет га узбуђују нови предмети, и он бива у непрестаном беспокојству и незадовољству.«

Наиме, док Полоцки разумева да цар Давид, страхујући да се у незнању погордио и духом преузвисио, тражи од Господа да га заслужно удаљи од своје

¹²⁶ У збирци *Полное собрание псалмовъ Давида II* препев Пс. 130 Полоцког налази се на стр. 380. Из прозног превода архиепископа Амвросија (стр. 381) Мушицки преузима следеће решење: въ молчаніе не приведохъ > *прикестѣи въ смиренѣе, молчанѣе* (VI 5).

¹²⁷ Смислом доследан, а у изразу нешто слободнији превод ових стихова гласи: »Ако ја не бих био у стању да своје страсти приведем к смирењу, безмолвију, то би оне (sc. моје страсти) биле равне, ах!, страстима детета, коме су ускраћене дојке јер више није одојче.«

милости, као мајка која одбија дете од груди, јер узрастом више није одојче, Мушицки стих тумачи тако да се дете, које је прерасло узраст дојења, погордило, зато што је и даље жељно мајчиног млека, те у само дете усађује незахвалну и незајажљиву страст да заувек остане одојче, која је, како сам Мушицки тумачи у белешци, гордост и жеља да човеку увек допадне оно за чим сеже. А ову мисао Мушицки поткрепљује цитатом, њему иначе драгим,¹²⁸ из Хорација, уз који преноси и Виландов јампски превод, а чији је смисао да (детења) игра, односно (детење) страсти имају своје време, но да треба знати и када са њима престати. Са те стране – стиче се утисак – *Oda VI* представља не само оригиналан препев, већ и једно самостално тумачење Пс. 130.¹²⁹

Текстолошка зависност *Oda духовних* од руских псаламских парафраза одразила се и на језичкој равни. Међу српским песницима с краја XVIII и почетка XIX столећа Мушицки се истиче као најбољи песник на цсл. језику, једном од два језика на којима је састављао стихове. Оде на српском одликују се елементима из црквенословенског и руског књижевног језика,¹³⁰ којих Мушицки никада није могао или није хтео потпуно да се одрекне, те би оне, нарочито с обзиром на Вукову реформу, према којој се, не сасвим сувисло, одмеравају углавном сва језичка испитивања текстова из прве половине XIX столећа, биле сврстане међу дела састављена на славеносрпском језику.¹³¹ Сам Мушицки, дакако, сматрао је да су такве оде испеване ако не народним, онда засигурно српским језиком. За оде на црквенословенском језику пуристичке примедбе нису стављане нити су могле бити, делом стога што је међу српским

¹²⁸ Овај Хорацијев стих (*Ep.* 1.14.36), наведен уз Виландов превод, Мушицки је препевао елегийским дистихом као двадесет и пети епиграм четврте књиге својих »надписа« (*Stixotворенія*, IV 101): Доста е! посвирай, пак за поясь задени свирку. / Сам играше Ораць, ума ал' послуша гласъ.

¹²⁹ Важно је приметити да исто тумачење налазимо у препеву Тредијаковског, за којег, како смо навели (уп. бел. 44), Мушицки није могао знати, те о литерарној позајмици не може бити речи. Уп. ТРЕДІАКОВСКІЙ 1989 [1753], 334–335.

Но если не былъ я въ чемъ тихъ
И буде перевознесъ духъ зѣльно
Какъ отдоенный отрокъ лихъ
Бываеъ къ матери не дѣлно.

¹³⁰ Не треба заборавити да цсл. идиом, који услед сличности није било лако разлучити од руског књижевног језика, није сматран туђим, већ интегралним делом српске културе, и књижевности напосе.

¹³¹ Познато је да је Вук критиковао језик ода Мушицког, и да их је овај понекад по Вуковим примедбама исправљао. Занимљив је и податак да је Вук за свог борављења у Петрограду дао руским учењацима (међу њима био је и Тургењев) на читање две оде Мушицког, од којих једна није именована, а друга је, већ помињана, ода *Сочиненія Державинова у Шишатовцу*. Ову оду – пише Вук Мушицком – Руси нису разумели (вероватно стога што је у основи написана на српском), а за другу, писану на црквенословенском, један угледни руски историчар рекао је да уопште није састављена на »славенском« (*Горовиѣ* 1999 [1911], 275).

читаоцима било мало учених људи који су цсл. језик боље познавали од Мушицког, а делом – и то је претежнији узрок – што је већ у руској књижевности XVIII столећа дошло до преплитања и стапања црквенословенског и руског књижевног језика. Уза све то, ако не заборавимо колики је текстолошки дуг Мушицког према руским парафразама псалама, није чудно што у *Огама духовним* налазимо на лексичке русизме, нпр:¹³² мѣгъ (I 4); нецагтлѣвнѣгъ (I 11); цагтлѣвнѣ (II 14); жѣзнѣ (III 11); надо (III 23); докѡль (V 2); покрьѣта (V 14); дѣтѣтѣ (VI 6), али и на понеки сербизам: ѡснѡвѣ (V 14); смнрѣнѣе (VI 5) и хибридни облик: наѡцрѣѣтѣ (III 27); вѣредѣ (V 2). Од морфолошких одступања долази и у облику инфинитива, који Мушицки употребљава у руском виду: сплѣтѣ (V 9); ѣгторѣтѣ (V 12).¹³³ Међутим, ови не тако бројни примери потврђују да језик Лукијанових *Ога духовних* – изуземо ли покоје *metri causa* учињено огрешење о цсл. прозодију, или, у погледу правописа, небележење акцената на једносложним речима како би се назначило да на њих не пада иктус – у великој мери јесте црквенословенски језик, веома близак, услед садржине ових ода, језику Јелисаветине Библије.

Метричка анализа

Лукијан Мушицки с правом се назива највећим песником српског класицизма због његове изузетно богате књижевне делатности, коју је превасходно остваривао кроз примену класицистичке акценатске версификације. Да бисмо разумели версификацију Мушицког, неопходно је најпре испитати на који је начин Мушицки као питомац класичног училишта с краја XVIII столећа читао хеленску и римску поезију. Тежина овога питања лежи већ у чињеници да до данас није коначно решено претходеће питање – на који је начин проишнута поезија античких Грка и Римљана. У основи проблема, нарочито с обзиром на читање наглас, односно рецитовање, лежи неподударност у класичном стиху између лексичког акцената и иктуса¹³⁴ као носиоца метричког ритма. Овим питањем заокупљали су се још позноантички испитивачи, а током времена јављала су се различита теоријска и практична решења. Преовлађујуће мишљење у савременој науци јесте да је рецитовање хеленске и римске поезије почивало потпуно на квантитету, односно на прозодијском принципу,

¹³² Списак није коначан и служи као илустрација, без намере да пружи потпуну лексичку анализу *Ога духовних*.

¹³³ Истини за вољу, препев Пс. 81 заправо је прерада Державинове парафразе, те су руски облици очекивани.

¹³⁴ »Удар« (лат. *ictus*) посебан је нагласак у стиху, независан од лексичког акцената, те се назива и метричким акценатом. Основна је јединица ритма у варијанти произношења квантитативне метрике која не рачуна само са сменом дугих и кратких слогова у стиху. Иктуси су у зависности од размера тачно одређени и служе за нарочито истицање слогова појачаним интонирањем.

те да су стихови били читани попут прозе, од које су се разликовали ритмички, на основу правилне смене дугих и кратких слогова. Па ипак, иктус као носи-лац ритмичке структуре стиха, упркос или напореда са природним акцентом речи, основ је начина произношења стихова који се назива »скандирање«. И данас они који уче класичне језике на тај начин рецитију, односно скандирају хеленске и римске стихове.¹³⁵

По истом принципу класичне песнике, а посебно Хорација, морао је чита-ти и Мушицки. За то имамо потврду у начину на који је бележио метричке схе-ме. Наиме, када наводи схему хексаметра својих песама и препева, Мушицки на следећи начин бележи дактилске и спондејске стопе:¹³⁶

дактилска схема: — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪

спондејска схема: — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ ∪ — ∪

Дактилска схема сасвим одговара њеном савременом начину обележава-ња – дактил се састоји из једног дугог и два кратка слога. Међутим, спондеј у античкој номенклатури означава стопу сачињену од два дуга слога, те би његова схема морала бити представљена као »– «. Мушицки пак спондеј бе-лежи као трохеј, »– ∪«, стопу коју чине један дуг и један кратак слог. Јасно је, дакле, да Мушицки – јер апсурдно би било претпоставити да је имао намеру да саставља трохејске хексаметре – заправо бележи иктусе, који су у античком хексаметру увек падали на први слог стопе, што схеме »– ∪« и »– ∪« означа-вају. Стога спондеј и трохеј у класицистичкој версификацији излазе на исто – и један и други састоје се од првог наглашеног и другог ненаглашеног слога, будући да оба имају иктус на првом слогу, и графички се представљају једнако, као трохеји »– ∪«.¹³⁷

¹³⁵ Од почетка XX столећа у спону је теорија која пориче постојање иктуса. Узорну и још увек релевантну анализу даје BENNETT 1898. О постојању наглашеног иктуса в. STURTEVANT 1923. Савремене теорије прихватају у целисти Бенетово становиште, темељно изложено у BOLDVINI 1999. О квантитативном ритму латинског језика, његовом правилном репродуковању и напосе иктусу в. НЕДЕЉКОВИЋ 2008, 86–91. О историји овог проблема с нарочитим освртом на Хорацијеву лирику в. ТОДОРОВИЋ 2000, где се говори и о пореклу нововековног иктуса, које се везује за музичко извођење Хорацијевих ода.

¹³⁶ Знак »–« стоји за дуг, а »–∪« за кратак слог, а »∪∪« за анцепс, слог који се рачуна било као кратак било као дуг. Мушицки је анцепс бележио овако: »∪«.

¹³⁷ Још је Ј. Суботић приметио да Мушицки у хексаметру спондеје одмењује трохејима (СУБОТИЋ 1845, 60). Међутим, његово тумачење тек је делимично тачно, будући да се оно заснива на претпоставкама квантитативне версификације, те трохеје Суботић препознаје као двосложну стопу сачињену од дугог и кратког слога. Исте замерке Суботић упућује Мушицком и на другим местима, нпр. када тумачи алкејску строфу (*op. cit.* 65–66), где, не схватајући акценатску природу класицистичке версификације, примећује да Мушицки спондеј (заправо додир два дуга слога у алкејском једанаестерцу и алкејском деветерцу) одмењује трохејем, пирихом и јамбом.

Из начина метричког обележавања посредно имамо увид у то како је Мушицки читао хеленске и римске песнике, што ће се читовати и на другим примерима. Међутим, у класицистичким саставима Мушицког, као и осталих српских песника, долази до потпуног подударана између лексичког акцента и иктуса као носиоца ритма, те замене квантитативне версификације чисто акценатском.

Класични размери у акценатском метричком систему јављају се код Срба на самом почетку XIX столећа. Непосредни узор српским песницима класицизма за напуштање силабичке версификације били су немачки и руски песници XVIII столећа.¹³⁸ У овим европским књижевностима квантитативна метрика античке књижевности формално је преузета, али на место дугих и кратких слогова долазе наглашени и ненаглашени слогови, тако што је наглашени слог одменио слог који је у античкој поезији стајао под иктусом, док су сви остали слогови рачунати у ненаглашене.¹³⁹ Овај вид версификације у потпуности следе и српски песници.¹⁴⁰ Смрт знаменитог теолога, историчара, песника и педагога Јована Рајића (1726–1801) била је повод за настанак првих песничких састава у форми превредноване квантитативне метрике хеленског и римског песништва – *На смрт безсмртнаго Јоанна Раица* Атанасија Стојковића (1773–1832) (162 хексаметра) и *Цвѣтъ на гробѣ Іоанна Раица* Гаврила/Георгија Хранислава (1775–1843) (седам квинти састављених од недоследних елегичких дистиха – хексаметар + пентаметар + хексаметар + хексаметар + пентаметар). Истим поводом једну оду (*Ода блаженној сѣни Іоанна Раица архимандрита*) саставио је и Мушицки, али он, за разлику од својих песничких колега, у том тренутку и даље ствара у оквирима силабичке версификације (у римованим секстинама – aabccb).

Неколико година касније, 1808–1809, Мушицки ће почети да пева у силабичко-акценатским системима, опонашајући квантитативне размере класичне поезије, и у томе подужећу постаће главни представник српског класицистичког песништва (Стојковић и Хранислав испевали су по једну песму у новом версификацијском систему). Стојковић, кога су с Мушицким повезивале студије код истог професора естетике, чувеног класицисте Лудвига фон

¹³⁸ Подробије о страним узорима српске класицистичке поезије в. Морача / Тодоровић 2025.

¹³⁹ Јован Стерија Поповић (1806–1856) средином XIX столећа предлаже и на примеру покушава да успостави потпуно квантитативни версификацијски систем, артифицијелно изграђујући правила према којима се одређују дужине слогова, а на основу уверења да је српски, као и остали словенски језици, сачувао разлике у дужини вокала, а да се дужина слога, осим природне, постиже још и позицијом (Ружић 1974, 95–99).

¹⁴⁰ Понеки испитивачи српске метрике сматрају да је квантитативни образац очуван, ако не у целини, онда барем делимично (Павић 1979, 345–347; Ружић 1974, 31–32; Јосифовић 1956, 200). Међутим, ово становиште показало се као неосновано (KRAVAR 1984/5, 370–372, 379–380; Морача / Тодоровић 2025).

Шедијуса (Johann Ludwig von Schedius, 1768–1847), и Хранислав, кога је с Мушицким повезивала предавачка и црквена служба у Карловцима, радили су на заједничком послу подизања нивоа националне културе кроз ширење њених књижевних хоризоната. При томе, ови савременици-вршњаци били су – попут песника Августовог Рима (Вергилија, Хораџија, Проперџија), вођених у своме деловању сличним програмом – међусобно такмичарски настројени.¹⁴¹ Културноисторијски контекст, дакле, био је више но подстицајан за то да, после корака које су начинили Стојковић и Хранислав како би се у српској књижевности одомаћили хексаметар и елегијски дистих, Мушицки испољи уметнички мотивисано и утемељено настојање да заузме самосвојну песничку позицију – да афирмише хораџијевску лирику на српском – и то не онакву каква је код Срба била позната у XVIII столећу,¹⁴² већ у класицистичкој верзији (без уплива риме и других неklasичних поетичких елемената).

За поезију Мушицког може се рећи да је с Хораџијевом најочигледније повезује форма – метрички обрасци (како лирски, тако и хексаметар), те његова амбиција да својим иновативним песништвом буде овековечен у националном пантеону. Наиме, Хораџије у песничкој збирци своје уметничке зрелости, *Carmina* (изворно три књиге, објављене 23. пре Хр, са придодатом четвртом, 13. пре Хр.), наглашено истиче да је њоме у римску књижевност увео поетику полиметричне древне хеленске лирике Алкеја и Сапфе.¹⁴³ На другоме месту овој својој заслуги он придружује и своју рану песничку збирку *Iambi/Epodi/Epodon liber* (30. пре Хр.), којом је у римску књижевност увео лирици по субјективности сродну и такође полиметричну јамбографију Архилоха и Хипонакта.¹⁴⁴ Аналогно томе, Мушицки је увођење хораџијевске оде и њене сложене метричке форме у српску књижевност видео као своју песничку мисију, којој ће прикључити и одређени број метричких образаца које је Хораџије користио у својој јамбографској збирци. Такав његов програм разумљив је кад се има у виду да он у историји српскога класицистичког песништва није

¹⁴¹ Уп. Ристовић, 2006.

¹⁴² Тзв. псеудосапфијска строфа – силабичка (5+6), с парном римом – раширила се као поетски образац преко песама за певање званих *канти* (од лат. *cantus*) без тематске и стилске спецификованости, да би у поезији Алексија Везилића (1753–1792) прешла у област праве књижевности, мада задржавајући могућност певања, и по садржини и тону приближила се хораџијевској оди. Уп. Павић 1979, 236–245.

¹⁴³ Ног. *Carin.* 3.30.10/14: *dicar [...] / [...] / [...] / princeps Aeolium carmen ad Italos deduxisse modos.*

¹⁴⁴ Ног. *Ep.* 1.19.21–34. У грчкој архајској поезији, на коју се Хораџије угледао у својим *Ејогама* и *Огама*, лириком се није сматрала не само јамбографија него ни елегија, а основ за то био је музички: лирика, и монодијска и хорска, извођена је уз лиру, док јамбографија и елегија нису. Губљење музичке компоненте при стварању и извођењу поезије учинило је да већ у римској књижевности почев од средњег века ова дистинкција буде само теоријска, а у каснијој европској књижевности посве обеснажена ширењем неklasичних облика лирике и њима својствене интеракције с музиком.

без претходника и да је ореол класициста-зачетника (Стојковић, Хранислав) могао засенити само један класицизам који је на вишем нивоу уметничке зацхтевности или бар техничке сложености.

Од двадесет метричких образаца које је Хорације користио у својој лирици (седам у *Ејогама* и тринаест у *Огама*)¹⁴⁵ – Мушицки их назива »образы стопосложеній«¹⁴⁶ – највећи српски хорацијевац у својим одама пренео је приличан број: алкејску строфу, трећу асклепијадску строфу (два асклепијадеја, ферекратеј и гликонеј), прву архилохијску строфу (дактилски хексаметар и дактилски хемиеп), другу архилохијску строфу (дактилски хексаметар и јамбелег), четврту архилохијску строфу (већи асклепијадеј + итифалик и каталектички јампски триметар), тзв. алкмански метар (дактилски хексаметар и дактилски тетраметар), први питијампски систем (хексаметар и јампски диметар) и хипонактеј (каталектички трохејски диметар и каталектички јампски триметар).¹⁴⁷ Мушицки није користио сапфијску строфу – иако се она јавља код Хорација често (у двадесет и пет ода и у химни *Carmen saeculare*). Разлог за ову необичност може се тражити у томе што му као монаху није приличило да користи строфу која асоцира на еротско песништво. Но, како ћемо видети, Мушицком таква врста биготерије није била својствена, тако да ће разлог за ово пре бити тај да сапфијска строфа није била новост у српском песништву – била је раширена током XVIII столећа у римованој верзији, а од таквих песама Мушицки се, прихватајући класицистичку поетику, литерарно дистанцирао; њено пак коришћење у класицистичком облику не би битно доприносило његовом хорацијевском имићу.

У време објављивања *Ода духовних*, 1822, Мушицки је већ одавно убеђени класициста, који формално опонаша Хорација у низу својих поетских састава. Стога не чуди што је Мушицки и *Оде духовне* спевао у хорацијевским размерима, и то у алкејској и трећој асклепијадској строфи, те у првом питијампском систему, који је и најзаступљенији размер у *Одама духовним*. У њему су испеване *Ода I*, *Ода III* и *Ода VI*, односно Пс. 1, Пс. 3 и Пс. 130.¹⁴⁸ Овај систем, како

¹⁴⁵ Према »*Conspectus metrorum*« који је начинио Фридрих Фолмер (Friedrich Vollmer) у свом критичком издању Хорација за серију »*Bibliotheca Teubneriana*« (1908), а који преносе сва друга критичка издања Хорација у истој серији, па и оно последње, којим смо се ми користили (Q. Horatius Flaccus, *Opera*, ed. D. R. Shackleton Bailey, Berolinum etc: W. de Gruyter, 2008, 333–337).

¹⁴⁶ Тако је Мушицки назвао последње поглавље нацрта својих сабраних песама, посвећено излагању о метрици (Ђоровић 1999 [1911], 183).

¹⁴⁷ Ова листа је условна и заснована на досад најпотпунијем и најрелевантнијем испитивању класичне метрике Мушицког (Јосифовић 1956, 199–205), које није без мањкавости, а које ми овде само унеколико надомештамо, јер целовити осврт на тако широк предмет надилази оквира овога рада.

¹⁴⁸ Наводећи оде које је Мушицки испевао у првом питијампском систему, Јосифовић пропушта да помене препев Пс. 3 (Јосифовић 1956, 204–205). Ђоровић први питијампски систем сврстава

наводи и сам Мушицки у напомени уз *Ogy I*, налази се код Хорација »вѣ одахъ 14. и 15. книги *Erodon*«. Први питијампски систем чини дистих који се састоји од дактилског хексаметра и јампског диметра:

$$\begin{array}{cccccc} \acute{\text{—}} \text{—} \text{—} & | & \acute{\text{—}} \text{—} \text{—} & | & \acute{\text{—}} \text{—} \text{—} & | & \acute{\text{—}} \text{—} \text{—} & | & \acute{\text{—}} \text{—} \text{—} & | & \acute{\text{—}} \times \\ \times \acute{\text{—}} \text{—} \acute{\text{—}} & | & \times \acute{\text{—}} \text{—} \acute{\text{—}} & & & & & & & & \end{array}$$

Посреди је врло редак метрички образац у сачуваним делима античке књижевности – на грчкој страни није познато ниједно целовито дело у овом систему, а на римској поред две поменуте Хорацијеве епوده постоје још два Аузонијева писма.¹⁴⁹ Поред тога, одабир јампског размера јасно указује на пренебрегавање жанровских разлика присутних у Хорацијевој поезији. У *Eiōgama*, збирци од седамнаест песама састављених у разним јампским метрима, Хорације, како ће сам другде приметити,¹⁵⁰ први међу римским песницима опонаша грчког архајског песника Архилоха, преносећи у римску поезију архилохијске јампске размере. Уз то, Хорације му последује и »духом«, односно скоптичком инвективом. Међутим, за разлику од Архилохових јамба, Хорацијеве *Eiōge* су тематски разноврсније, те поред политичких и симпостијастичких мотива у њима налазимо и многе призоре из свакодневног живота, који одају утицај хеленистичких песника. Блага је Хорацијева инвектива када у *Erod.* 3 проклиње свог пријатеља и заштитника Мецената зато што је на једној гозби послужио лук, од чега је Хорација заболоо стомак. Теме *Erod.* 14 и 15, у којима Хорације употребљава први питијампски систем, еротске су, духом ближе хеленистичкој него архајској љубавној поезији, јер је песнички израз, као и другде код Хорација, шаљив и ироничан.

Овај кратак осврт на јампско песништво Хорацијево треба да укаже на необичност метричког одабира Мушицког, односно на брисање жанровских разлика у поетици српског класицизма, која Хорацијеве размере разлучује од лирског књижевног рода коме припадају и преузима их у чисто формалном погледу. Јер, чини се, за тему *Oga духовних* најприличнији били би разноврсни размери Хорацијевих *Oga* у којима налазимо песме на религијске теме,¹⁵¹

међу архилохијске строфе, у којима препознаје метричку схему препева Пс. 1 и Пс. 130 (Ђоровић 1999, 332–333). И он, дакле, изоставља препев Пс. 3. Непотпуни податак из Ђоровића преузима и скорашњи рад о архилохијском метру Мушицког (Павловић 2016, 655).

¹⁴⁹ Auson. *Epist.* 4; 11 (ed. Green). Тешко је рећи да ли је Мушицки био упознат са овим Аузонијевим песмама, али то и није одсудно за објашњење његовог одабира метрике *Oga духовних*, пошто је она потпуно зависна од његовог песничког угледања на Хорацијеву лирику, што он и у самом њиховом поднаслову јасно назначује.

¹⁵⁰ Hor. *Epist.* 1.19.23–25: *Parios ego primus iambos / ostendi Latio, numeros animosque secutus / Archilochi, non res et agentia uerba Lycamben.*

¹⁵¹ У четири збирке *Oga* Хорације саставља химне божанствима у следећим метричким

или сапфијска строфа чувене химне *Carmen saeculare*. Но, Мушицки је начинио више него промишљен избор еподског дистиха за свој препев Пс. 1 јер први питијампски систем као свој први елемент има дактилски хексаметар, најважнији стих класичне метрике. Тако препев започиње на начин који дозива свеколике књижевне асоцијације које овај стих сам по себи изазива код свакога ко иоле познаје античку књигу.¹⁵² Главна асоцијација на коју је, нема сумње, Мушицки рачунао јесте на дидактично и слично песништво (нпр. Хорацијеве *Epistulae*), јер Пс. 1 има управо карактер поуке – о томе ко је и зашто на Божјем путу, а ко није. Други пак јампски елемент овога дистиха, као и у друга два прпева у истоме метру, давао је Мушицком ону поетичку компоненту која је ове његове парафразе јасно сврставала у област лирског а не епског или елегијског, дакле, у област субјективног поетског израза, у којем је видео и псалме, те тражио адекватан начин њиховог преношења у други језички медиј. Наиме, лирске су се песме могле писати и у хексаметрима – чинили су то, примера ради, у римској књижевности Стације и Аузоније, а и код Мушицког има ода у самим хексаметрима – али у Хорацијевој лирици тога нема, те се као закључак намеће да овим метричким избором за парафразе псалама наш песник наглашено демонстрира своје програмско хорацијевство. Но, наставимо с разматрањем метричке реализације овога псалма, пошто ће о поетолошком оквиру у којем се креће псаламски парафраст Мушицки бити више речи доцније, на одговарајућем месту овога рада.

Oga I састоји се из осам питијампских дистиха, *Oga II* из седам, а *Oga VI* из четири. У рукописима, као и у првом издању *Oga духовних* (1822), препеву Пс. 1 и Пс. 130 дати су астрофично, док је приређивач сабраних дела (1844) ова два прпева, као и придодати препев Пс. 3, графички разломио на катрене, вероватно према тадашњем издавачком правилу (*lex Meinekiana*) које је подразумевало да се Хорацијеве песме, иако су састављене моностихички и дистихички, групишу у катрене.¹⁵³ Но, уведена строфичка подела заиста је излишна, будући да Хорацијеве епде сачињене у првом питијампском систему немају строфичку структуру. У погледу метричке правилности, Мушицки,

---

формама: сапфијска строфа (*Carm.* 1.10; 1.30; 3.18; 3.22; 4.6), алкејска строфа (*Carm.* 1.31; 1.35; 2.19), четврта асклепијадска строфа (*Carm.* 3.25; 4.1; 4.3), трећа асклепијадска строфа (*Carm.* 1.21).

¹⁵² Мушицки је идентично резонаовао у одабиру метрике за свој препев Пс. 1 као и аутор најпознатијих новолатинских парафраза псалама Бјукенан, који је Пс. 1 прпевао у самим хексаметрима. Осим значаја овога стиха, неупоредивог с било којим другим у класичној метрици, то је било засновано на чињеници да су античке химне боговима, од хомерских до хеленистичких, биле испеване у хексаметру. Остале оде које налазимо код Мушицког Бјукенан је парафразирао у алкејских строфама, изузев Пс. 130, који је спеван у јампским диметрима, иначе другом елементу првог питијампског система.

¹⁵³ О преводилачким изазовима које је ово уређивачко решење постављало пред српске песнике в. ФЛАШАР 2017а [1991], 401.

опште узев, вешто опонаша Хорацијеве дистихе по принципима силабичко-акцентатске версификације. Наиме, слоге које при скандирању првог пители-јамског система стоје под иктусом Мушицки одмењује акцентованим сло-го-вима. Будући да је у хексаметру наглашен сваки први слог дактила и спондеја, а у јамском диметру сваки други слог (други, четврти, шести и осми), метрич-ку схему коју бележи Мушицки треба разумети тако да знак за дути слог »–« у хексаметру и јамском диметру заправо означава акцентовани слог.

/ - - - - - - - - - - - - / - - - - -
 / - - - - - - - - - - - - / - - - - -
 - - - - - - - - - - - -

За пример узећемо прва четири стиха из *Oge I* и Хорацијеве *Epod. 14*:

Г 1–4:

Сѐй меж | дѣ чело | вѣки бл | жѣнѣ, || љсѣть | њже не | љдетѣ
 Ко слѣмѣ | вѣ совѣтѣ, | ни грѣш | нѣхѣ вѣ слѣдѣ;
 Сѣ тѣмѣ, ко | тѣрѣ и прѣк | ѣдѣтѣ во | пѣгѣдѣ || ѣбразомѣ | лѣтѣнымѣ,
 Не вѣдѣ | пѣ мѣгѣ | љдѣнѣ | сѣдѣтѣ.

Hor. *Epod. 14.1–4*:

Móllis in | értia | cúr tan | tám || dif | fúderit | ímis
 oblí | víó | nem sén | sibús,
 rócula | Léthae | ós || ut | sí du | céntia | sómnos
 arén | te faú | ce trá | xerím;

Посебну метричку појаву код Мушицког представља то што се једносложне речи *metri causa* узимају за анцепс,¹⁵⁴ односно да зарад метра остају без акцен-та који им пристаје према правилима цсл. прозодије, што се одражава и на ортографију. Посреди су углавном једносложне заменице (чѣо, мѣ, мѣ, љзѣ), помоћни глагол »бити« (љсѣть, нѣсѣть, вѣ, сѣй), а изузетно и именице (оѣмѣ).

До одступања од класичног обрасца долази и у хексаметарским паузама.¹⁵⁵ Код Мушицког оне могу доћи на било ком месту у стиху, па поред класичних пауза запажамо још и дијерезу након треће стопе (Г 7; Г 11; Г 9), дијерезу након пете стопе (Г 1), цезуру након првог трохеја (Г 7) и цезуру након четвртог трохеја (Г 3; Г 7). Понекад Мушицки у стих умеће чак две паузе, па тако у стиху Г 3, поред дијерезе након треће стопе, налазимо и буколску дијерезу.

¹⁵⁴ О анцепсу једносложних речи и другим посебним метричким појава у класичном хексаметру код Атанасија Стојковића в. Мораца / Тодоровић 2025.

¹⁵⁵ Ову појаву приметио је још Стерија (Ружич 1974, 30–31).

У алкејској строфи¹⁵⁶ састављене су *Oga IV* и *Oga V*, односно препеви Пс. 14 и Пс. 81. То је најзаступљенија строфа у Хораџијевим *Песмама* – јавља се тридесет и седам пута – а састоји се од четири стиха, од којих су прва два алкејски једанаестерци, трећи је алкејски деветерац, а четврти алкејски десетарац, са следећом схемом:

× ´ ∪ ∪ ´ – | ´ ∪ ∪ ∪ ´ ∪ ×
 × ´ ∪ ∪ ´ – | ´ ∪ ∪ ∪ ´ ∪ ×
 × ´ ∪ ∪ ´ – ´ | ∪ ´ ×
 ´ ∪ ∪ ∪ ´ | ∪ ∪ ´ ´ ´ ×

Мушицки се управо алкејском строфом по први пут у својој поезији јавља као класициста. Премда ће све до 1811. писати римоване силабичке стихове,¹⁵⁷ прве класицистичке оде у алкејској строфи Мушицки саставља крајем 1808. и почетком 1809. године.¹⁵⁸ Алкејска строфа Мушицког, међутим, знатно се разликује од Хораџијеве, што јасно показује метричка схема коју сам песник ставља на почетак прпева Пс. 14:¹⁵⁹

∪ – ∪ – ∪ – ∪, – ∪ ∪ – ∪ ∪
 ∪ – ∪ – ∪ – ∪, – ∪ ∪ – ∪ ∪
 ∪ – ∪ – ∪ – ∪ – ∪ – ∪
 – ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ – ∪

Како смо већ приметили на примеру првог питијампског система, иктус, који је, према тадашњем уобичајеном начину читања хеленског и римског песништва, био вештачки али чврсто уметнут на одређене слоге стиха, Мушицки изједначава са лексичким акцентом. Према томе, Мушицки алкејску

¹⁵⁶ Непрецизан податак о броју ода које је Мушицки спевао у алкејској строфи доноси Јосифовић, који у њих убраја само препев Пс. 81, сасвим превиђајући Пс. 14 (Јосифовић 1956, 200). Међутим, премда је процена непрецизна, омиљена строфа Мушицког је свакако алкејска.

¹⁵⁷ *Стихотворења*, II 15–21.

¹⁵⁸ Према издању сабраних дела Мушицког, најранија класицистичка ода, и то у алкејској строфи, јесте ода *Маломъ кругу пріятеля*, која носи датум 27. децембар 1808. г. (*Стихотворења*, I 12).

¹⁵⁹ Приређивач издања из 1844. не преноси метричку схему како ју је представио сам Мушицки у првобитном издању *Ода духовних*, већ нуди следећу:

∪ – ∪ – ∪ – ∪ || – ∪ ∪ – ∪ ∪
 ∪ – ∪ – ∪ – ∪ || – ∪ ∪ – ∪ ∪
 ∪ – ∪ – ∪ – ∪ – ∪ – ∪
 – ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ – ∪

Разлог са ког то чини остаје нејасан, будући да се у алкејској строфи Мушицког једанаестерци често завршавају акцентованим слогом, али никада тако да акцентовани слог одмењује два неакцентована, јер то би стих учинило десетерцем.

бљава библијски предложак своје метричком обрасцу. Па ипак, на једноме месту (V 6), да ли *metri causa* или омашком, Мушицки се огрешује о цсл. нагласак:

На лица силныхъ, съ тцѣтгоу нѣца, не ◡—◡—◡—◡—||—◡—◡—◡—◡—x

Међутим, схема са правилно распоређеним акцентима изашла би на:

На лица силныхъ, съ тцѣтгоу нѣца, не ◡—◡—◡—◡—||◡—◡—◡—◡—x

У трећој асклепијадској строфи испевана је *Oga III*, односно препев Пс. 7. Њу чине два мања асклепијадеја, ферекратеј и гликонеј, чију заједничку језгру чини хоријамб (—◡—◡—). Хорације у *Oгама* развија пет асклепијадских система, од којих су два моностихична, односно састоје се од низа мањих или већих асклепијадеја, а у преосталим трима асклепијадеје упарује са ферекратејем и гликонејем. Асклепијадски системи су Хорацију, након алкејске, омиљени вид строфичке организације, и у *Oгама* јављају се 34 пута. Метричка схема треће асклепијадске строфе је следећа:

— — — — — — — — — — || — — — — — — — — — — x

— — — — — — — — — — || — — — — — — — — — — x

— — — — — — — — — — x

— — — — — — — — — — x

Квантитативни систем одмењујући акценатским заменом иктуса наглашеним слоговима, Мушицки трећу асклепијадску строфу остварује овако:

— ◡ — ◡ — ◡ — — || — ◡ — ◡ — ◡ — — x

— ◡ — ◡ — ◡ — — || — ◡ — ◡ — ◡ — — x

— ◡ — ◡ — ◡ — — — —

— ◡ — ◡ — ◡ — — — — x

Из приложеног јасно се увиђају следеће разлике: 1) у асклепијадејима наместо иктуса на првом, трећом, шестом, седмом и десетом слогу поставља акцен-те, док је последњи дванаести слог анцепс; 2) у ферекратеју иктусе одмењује акцен-тима на првом, трећем и шестом слогу;¹⁶² 3) у гликонеју акценат се на-лази на месту иктуса на првом, трећем и седмом слогу, а последњи осми је ан-

1999 [1911], 329–330). У програмској песми *Вспѣтола народолюбивѣа мѣсли ѿ возвышенїи ѿ распространѣнїи сѣрвкѣагоу Внїжестѣа. Господ. Димїтрїю Давїдовичѣу ѳчредникѣу Сѣрвкѣнѣхъ вѣдомогѣй* (1821) Мушицки упозорава да песме певане »размѣрѣмн Грѣковѣхъ« не чита јавно онај који не уме правилно да их акценатује (*Стихотворенїа*, III 149).

¹⁶² Једино одступање представља наглашена последња стопа у ферекратеју у стиху III 31 (*Сѣ! неправдоу болѣ крагѣхъ*), која је иначе ненаглашена.

цепс. Основна стопа и ритмичка јединица асклепијадских размера, хоријамб, сачувана је у акценатском превредновању. Приметно је да Мушицки настоји да први део асклепијадеја, онај до паузе након шестог слога, обухвати једном заокруженом синтактичком целином. Све поменуте одлике лако се уочавају испоређењем прве строфе *Ode III* и Хорацијеве оде коју Мушицки наводи као метрички узор:

Hor. *Carm.* 1.5.1–4:

Quis multá gracilis té puer ín rosá	´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ –
pérfusús liquidís úrget odóribús	´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ –
gráto, Pýrrha, sub ántro?	´ – ´ – ´ – ´ – –
cuí flavám religás comám	´ – ´ – ´ – ´ – ´ – ´ –

III 1–4

Твој подз ци́гѣз љзѣ текѣ, Го́споди Бо́же мој!	– – – – – – – – – –
Ћ! ма́ мно́зи гонѣ́гѣ! ¹⁶³ Ћи́ко́рѣ сплѣ ма́, ѿ ¹⁶⁴	– – – – – – – – – – x
Ћи́ѣх љзѣ́кѣ ма́. Ђѣкѣ	– – – – –
Љѣ́з да ма́ ¹⁶⁵ не похѣ́гѣгѣ Хѣ́зѣ.	– – – – –

Паузу која у асклепијадејима пада након првог хоријамба Мушицки не остварује увек успело, те понегде долази до усека на синтактички неподобном месту:

III 10: Љи́гѣз да ма́ поже́негѣ || вѣ́рѣгѣ? њ по́стѣгѣнегѣ, њ

III 26: Гѣ́ѣз навѣ́дѣгѣ на вѣ́кѣ || де́нь. Не њспѣ́вѣгѣ љ'

Метричка анализа три хорацијевске строфе у којима су испеване *Ode духовне* јасно показује да метрика Мушицког представља преображавање квантитативне версификације у акценатску, при чему су очувани класични образци – размери и строфе – али у измењеним вредностима. На место слогова под иктусом долазе акценатовани слогови, док се остали рачунају као ненаглашени, као и другде у европским класицистичким књижевностима, које су Мушицком послужиле као узор за састављање песама у античкој метрици.¹⁶⁶

¹⁶³ Мушицки помера нагласак на речи го́нѣгѣ из метричких разлога, као што чини и у стиху ниже (III 31), где наместо љзѣ́рѣгѣ пише љзѣ́рѣгѣ како би остварио хоријамб.

¹⁶⁴ О опкорачењу у поезији Мушицког и значају овог литерарног поступка у оквиру поетике класицизма в. Флашар 2017а, 401–404.

¹⁶⁵ Згодно је на овом месту приметити правило општег нагласка, наиме да једносложне речи (овде истоветна – ма́) *metri causa* добијају или губе нагласак.

¹⁶⁶ Претходници Мушицког у српском песништву класицизма нису могли извршити такав утицај на Мушицког, нарочито стога што њихови састави нису у форми хорацијевске лирике. У својој библиотеци Мушицки је поседовао и знаменити метрички приручник Херманов

Теоријско-поетолошки аспекти

Текстолошка и метричка анализа показале су да се у *Одама духовним* Лукијана Мушицког преплићу различите књижевне традиције. С формалне стране оне сасвим одговарају новолатинским препевима псалама, класицизираном тексту библијског предлошка у хорацијевској метрици, док са жанровске и тематске стране *Оде духовне* стоје у тесној вези са богатом руском традицијом препева Псалтира. Оно што ове две књижевне традиције повезује јесте жанр оде (од грч. ὠδή, лат. *ode/oda*)¹⁶⁷ – лирске песме највишега стилског регистра, тј. песме с озбиљном садржином, подједнако на религиозне и световне теме, и с дикцијом у распону од отмене до високопарне. Духовна ода, као подврста оде, посебице и насупротив световној оди и другим њеним подврстама, јавља се у свим великим европским књижевностима, али је у руској књижевности она доживела особити процват. О томе сведоче безбројни, већ помињани, препеви псалама, али и чињеница да су три водећа руска песника XVIII столећа управо изабрали псалам како би његовом парафразом понудили нови метрички, али и поетички образац, Ода духовна,¹⁶⁸ по којој Мушицки даје назив свом избору из псалама, у руској књижевности настаје у XVII столећу као пракса парафразирања Псалтира.¹⁶⁹ С временом она почиње да покрива различите врсте поетских састава, повезаних заједничком темом, односно духовним садржајем, што уједно постаје и њена главна жанровска одредница, када, у XVIII столећу, долази до тематске, али не и формалне поделе ода на духовне и световне. Уз то, термином »духовна ода« обухваћене су у књижевнотеоријским схватањима руских писаца и све оне литерарне творевине средњег века за које није било места у класичном канону, а под жанр оде подведене су услед свог узвишеног садржаја и високог стила у којем су испеване. Премда се Мушицки од руских песника разликује својом класицистичком хорацијевском метриком, каква у руској књижевности никада није заживела, и парафразе Мушицког и оне руских песника представљају чисто литерарне творевине ко-

---

(*Godofredi Hermanni De metris poetarum Graecorum et Romanorum*, Libri III, Lipsiae, 1796), но суво и компликовано излагање, те мали број примера стихова из латинских песника чине мало вероватним да се Мушицки њиме при састављању ода служио.

¹⁶⁷ Ово је покласични термин у латинском језику и јавља се у коментарима Хорацијеве лирике, док је у класичном латинитету, па и код Хорација самог, био у употреби термин *carmen*, који је, етимолошки изведен од »canere« (»певати«), лат. еквивалента за грчко »ὠδή«, изведено од глагола истога значења (»ᾄδω«).

¹⁶⁸ Атрибут у овоме термину библијског је порекла (*Посланица Ефесцима* 5.18–19, ed. Nestle): »πληροῦσθε ἐν πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς [ἐν] ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς«. Овим термином означавају своје парафразе псалама, између осталих, Ломоносов, Сумароков и Державин. Тредијаковски пак употребљава други назив – »оды божественные«.

¹⁶⁹ LEVITSKY 1989, 562.

је нису биле намењене литургијској употреби, делом и стога што су ранију музичку основу одменили поетски ритам и дикција.¹⁷⁰

Да се псалми сврставају у жанр оде није, међутим, својствено само руској књижевности, већ је посредни жанровско одређење које деле све европске класицистичке поетике. У нововековној прескриптивној поетици псалми су стављени у координатни систем преузет из античке књижевности, који оперише поделом на родове (епика, лирика, драма) и врсте књижевних дела (којих у лирици има много и с доста колебања у дефинисању и разврставању). На основу типолошког изједначавања библијских музичара и поета Јувала,¹⁷¹ Мојсија и Давида с онима из класичне цивилизације, Мусејем, Орфејем и Амфионом,¹⁷² у томе систему псалми су поистовећивани с различитим књижевним врстама, често према тренутно доминантном књижевном укусу, али без изузетка с лирским, јер су псалмима у хеленској и римској књижевности најсличније химне боговима, посматране као лирика, како због литерарних обележја, тако још више због музичке компоненте. У поетици (нео)класицизма (XVII–XVIII столеће) псалми су у књижевном канону сврстани у оде. Према два водећа античка узора у класицистичкој лирици, Пиндару и Хорацију, оде су разврстане у два типа: пиндарска је већег обима, с троделном структуром (строфа, антистрофа, епода), неунформном метриком и максималном употребом елемената високога стила; хорацијевска је мањег обима али ширег тематског дијапазона, у стандардизованим формама стиха и строфе и с мање наглашеним коришћењем елемената високог стила.¹⁷³ Стога, на руској страни, Тредијаковски псалме пореди с поезијом Пиндара и Хорација, а формално и с анакреонтском одом.¹⁷⁴ Истоветно преплитање утицаја затичемо и код не-

¹⁷⁰ LEVITSKY 1989, 571. Ово је налик промени која се десила у античкој лирици код Хорација, чије песме, за разлику од његових архајских грчких узора, нису биле писане за музичко извођење, већ, изузимајући једну (*Carmen saeculare*), искључиво за читање. У српској књижевности класична метрика у виду песме за музичко извођење (канта), присутна у XVIII столећу (уп. Ристовић 2006, 287, бел. 84), укључивала је и песме духовне садржине, али оне никада нису мешане с официјелним литургијским песмама, као што је то био случај у западном хришћанству (РЕТРАВИЋ 1939, 11–16), у коме су богослужбене химне могле бити певане у античким строфама (нарочито у популарној псеудосапфијској строфи).

¹⁷¹ Јувал се у Библији (*Посјање* 4.21) помиње као изумитељ свирања на жичаним и дувачким инструментима.

¹⁷² Уп. АЛЕКСЕЕВА 2005, 21.

¹⁷³ Уп. Жук 2013, 35–51. С обзиром на доминантну тројну стилску парадигму у класицизму (високи, средњи и ниски стил), која је примењивана и унутар једнога жанра, јавило се настојање да се она примени и на оде: пиндарска би била ода високога стила, а хорацијевска средњег, док се за трећи елемент ове конструкције, оду нискога стила, није могао наћи одговарајући антички предлоказ те је она остала на нивоу теоријског покушаја (уп. АЛЕКСЕЕВА 2005, 22).

¹⁷⁴ LEVITSKY 1989, 569–570.

мачких класицистичких песника, попут Готшеда (Johann Christoph Gottsched, 1700–1766), Гелерта (Christian Fürchtegott Gellert, 1715–1769), па и Клопштока (Friedrich Gottlieb Klopstock, 1723–1803), који је, уз Хорација, Мушицком био највећи песнички узор. За разлику од руских песника, немачки класицисти ипак нису парафразирали псалме, већ њихове духовне оде тематски припадају религијској поезији.¹⁷⁵ Знатан утицај хорацијевске и пиндарске лирике очитује се и у француској и енглеској књижевности, но лектира Мушицког били су, изузев класика, углавном немачки и руски песници, чији се класицизам подудара у једноме – у обе књижевности долази до усвајања античке квантитативне версификације пренесене у силабичко-акцентски систем.

Да своје *Оде духовне*, једнако као и своју световну лирику, обликује према метрици Хорацијевих *Ејога* и *Ога*, на Мушицког – овенчаног од савременика титулом »српски Хорације«, односно »српски Флак«¹⁷⁶ – поред лектире и теоријског упоришта које је делио с другим класицистичким парафрастима псалама, пресудно је утицала поетичка доследност. Тим пре што је Мушицки имао претежно формалистички приступ хорацијевској песничкој парадигми. Старохришћанско теоријско полазиште – да је Давидова псалмодија поезија у јеврејским еквивалентима класичне метрике и да се у складу с тим мора преводити – Мушицки је сузио на лирику: на насловној страници ових својих ода он Давида назива »светим лиричарем«. Притом, за њега, као класицисту, псалми немају ништа с химнама у хексаметру (што је, видели смо, било виђење многих античких и средњовековних парафраста псалама), нити са песмама у елегијском дистиху (у коме су многи, нарочито нововековни аутори, дали своје препеве Псалтира). За класицисту Мушицког, Давидова лирика тражи да у препеву буде метрички реализована према егземпларном представнику класицистичке лирике на кога се он у својој поезији угледа, према Хорацију. А колико се све и како он на овога угледа, довољно показује следеће: доследно своме не само литерарном укусу, него и пози преузетој од Хорација, Мушицки једну оду посвећује својој лири.¹⁷⁷ Штавише, поводећи се за једном познатом инвокацијом свога римског узора,¹⁷⁸ као метонимијску ознаку за своју лирику користи старе речи за музичке инструменте – пре свега »варвит«¹⁷⁹ (од грч. βάρβιτον/βάρβιτος, лат. *barbitus*), као и »плектрон« (од грч. πλῆκτρον, лат.

¹⁷⁵ О историји немачке оде, посебно духовне, те њеној хорацијевској и пиндарској традицији в. Жук 2013, 47–49.

¹⁷⁶ Ђоровић 1999 [1911], 189; 265; 316, бел. 1; Шоп 1935, 81; 85–86.

¹⁷⁷ *Стихотворења*, II 91–92. Уп. Ног. *Сарт*. 1.32. Једна пак ода Мушицког посвећена је »сербској лври« (*Стихотворења*, I 88–91). Мотив »лире« типичан је декор класицистичких песника, те га налазимо и код Державина у насловима (*Къ лиръ, Арфа*).

¹⁷⁸ Ног. *Сарт*. 1.32.3–4: age, dic Latinum, / barbite, carmen [...].

¹⁷⁹ *Стихотворења*, I 48; 89; II 89.

plectrum)¹⁸⁰ и »лира« (од грч. λύρα, лат. *lyra*)¹⁸¹ – нарочито у првим строфама својих ода, такође у служби поетске инвокације. Уосталом, Мушицки је словио за човека који напамет зна целу Хорацијеву *Ars poetica*,¹⁸² што посредно потврђују реминисценције на стихове његовог омиљеног песника које често срећемо не само у његовој поезији¹⁸³ него и у његовој преписци.¹⁸⁴ Мушицки је у свом хорацијевству био доследнији од оних хорацијеваца међу класицистичким песницима који су му уз самога Хорација били узор; нпр. за разлику од Клопштокових и Державинових, оде Мушицког редовно имају адресате из круга пријатеља, а не тек властодржаца и моћника, што је једна од основних формалних карактеристика Хорацијевих *Carmina*.

Далеко од тога да је Мушицки псалме вештачки – с намером да их подреди поетици која му је заштитни знак – довео у везу с Хорацијевом лириком. Видели смо да је у томе имао доста претходника; заправо, већина нововековних латинских препева псалама користи метрику Хорацијеве лирике.¹⁸⁵ Има за то и разлога: могу се, без обзира на сву различитост контекста и ауторских сензибилитета, успоставити одређене сличности у темама, па и тону између аутобиографичности, морализма, идентитетске агенде и исповедног дискурса у псалмима и у песмама првог међу римским лиричарима. Топика која представља најупадљивију везу дискурса у псалмима и у Хорацијевој лирици – човекова крхкост у односу на стихије универзума, непредвидивост оброта судбине, узалудност стицања и ништавност материјалних и друштвених постигнућа с обзиром на неумитну пролазност свега¹⁸⁶ – нововековним хришћанским љубитељима римскога лиричара често је била и подстицај за дубље бављење његовом поезијом.¹⁸⁷ Чак у једној Хорацијевој оди срећемо неку вр-

¹⁸⁰ *Stixotворенія*, I 77; II 42. Плектрон, чије је основно значење »трзалица«, код Латина метонимијски означава лиру.

¹⁸¹ Нпр. *Stixotворенія*, I 7; I 9; II 12.

¹⁸² Ђоровић 1999 [1911], 288.

¹⁸³ Неке примере даје Ђоровић 1999 [1911], 292.

¹⁸⁴ Нпр. у писму, на латинском, Јернеју Копитару, у коме брани своју диглосију, посеже, с инверзном интенцијом, за познатом Хорацијевом фразом »relicta non bene parmula« (*Carm.* 2.7.10): *Dicis me abjicere non bene parmulam, at non abjicio. [...] Particeps ero semper pugnae pro dialecto serbica. Sed pugnae contra usum dialecti slovenicae apud Serbos nunquam ero amicus.* – Навод из Ђоровић 1999 [1911], 255.

¹⁸⁵ Парадокс је да су полиметрију Хорацијеве лирике много више опонашали хришћански песници (антички и нововековни) него нехришћански; Стације (око 45–96), после Хорација писац најпознатије збирке лирске поезије у римској књижевности, *Silvae*, у којој је, од тридесет две песме, претежно у хексаметрима, тек једна у алкејској (4.5) и једна у сапфијској строфи (4.7).

¹⁸⁶ Пс. 38.6–7; 38.12; 61.4; 61.10–11; 88.48–49; 101.4–12; 102.15–16; 143.3–4. Уп. *Hor. Carm.* 1.28; 2.3; 2.14; 2.16; 2.18; 3.1.

¹⁸⁷ АЛЕКСЕЕВА 2005, 46.

сту покајничког исповедања,¹⁸⁸ које јесте без библијске драматичности, али ипак асоцира на слична места у псалмима.¹⁸⁹ Ове сличности испољавају се у поднасловима *Ода духовних (Истинноє цѣлѣіе; Бѣгъ прѣвѣжнице страждѣцѣмъ; Вѣдѣ зацѣнѣніа Бѣжѣа догѣтѣннѣ ѣтѣ; Властѣтелемъ њ сѣдѣіемъ; Повѣждѣніемъ страстѣй полѣчѣетѣа спѣкѣіетѣіе)*. Да читалац ових ода не зна да се ради о препевима псалама, из овако формулисаних њихових поднаслова лако би могао помислити да је реч о рефлексивној поезији какву срећемо код Хорација, у његовим можда најцењенијим, а свакако најоригиналнијим одама. Јер, порука тих ода готово се подудара с поднасловима Мушицког – говори шта је срећа и како доћи до спокојства, негодује због поступања вођа и упућује поглед к небесима с поуздањем у њихову благонаклоност према честитој песничкој души. Псалми су, тако, у својој класицистичкој верзији препева не само »углављени« у жанр оде, него су, иако су те оде номинално духовне, они практично полусекуларна, давидско-хорацијевска лирика. У случају поднаслова Пс. 1 секуларизација псаламске поруке нарочито је маркирана јер је библијски концепт блаженства замењен философским концептом среће (цѣлѣіе).¹⁹⁰ Могуће је да ова веза *Ода духовних* с Хорацијем и није намерна, с обзиром на то да су ови наслови већином преузети из његових руских предложака, али је и код ових такво насловљавање псаламских парафараза имало слично ако не и исто књижевно-философско порекло.

Уосталом, такав се начин резоновања да приметити већ у раним а најуспелијим парафразама псалама у форми Хорацијевој лирике, Бјукенановим. За разлику од Паулиновог старохришћанског препева Пс. 1, који задржава кључну реч тог библијског текста из Вулгате, »beatus«,¹⁹¹ Бјукенан у свом препеву узима реч »felix«,¹⁹² што је конотативно померање, истина, не с толиким теолошким импликацијама као у црквенословенском случају Мушицког. На другој страни, Бјукенан прави веће и драстичније захвате од Мушицког на плану поетичког саображавања псалама Хорацијевој лирици. Он, наиме, избор метра за одређене псалме прави према сличности садржине тога псалма са садржином неке од Хорацијевих песама у томе метру.¹⁹³ Штавише, Бјукенан

¹⁸⁸ Hor. *Carm.* 1.34.1–5: *Parcus deorum cultor et infrequens, / insanientis dum sapientiae / consultus erro, nunc retrorsum / vela dare atque iterare cursus // cogor relictos. [...]*

¹⁸⁹ Пс. 6.1–8; 31.3–5; 37; 50; 101.1–12; 129.1–3; 142.

¹⁹⁰ Ово изгледа као секуларизација са становишта традиционалног схватања псалама као култске поезије са кохерентним теолошким програмом, но из угла модерних тумачења она је повратак њиховом изворном смислу, који није био само религијски, и намени која није увек била сакрална (уп. GERSTENBERGER 2014).

¹⁹¹ CSEL XXX, VII 1 (стр. 18): *Beatus ille qui procul vitam suam / ab inpiorum segregarit coetibus [...]*.

¹⁹² BPs (стр. 1): *Felix ille animi, quem non de tramite recto / Impia sacrilegae flexit contagio turbae [...]*.

¹⁹³ GREEN 2000.

истовремено пева оде на начин Хорацијевој лирике и пише парафразе псалама у истом поетичком маниру успостављајући додирне тачке између хорацијевског хуманизма и протестантске религиозности.¹⁹⁴ Код Мушицког, међутим, западна традиција истовременог певања хорацијевских ода и препевања псалама у њиховом маниру сведена је на истоветну форму, чиме се српски песник, ипак, прикључује великим песничким настојањима Бјукенана, Опица и њима сличних, иако, морамо нагласити, нема текстолошке нити фактичке потврде да се Мушицки користио овим новолатинским ауторима нити њима био мотивисан за своје парафразе Давидове лирике.¹⁹⁵ Његова веза са западним представницима класицистичких псаламских парафраза ненамерна је и спољашња: када саставља своје *Ode духовне* он већ искључиво пева у хорацијевској метрици,¹⁹⁶ те су оне с формалне стране интегрални део за њега уобичајеног класицистичког проседа.

Да Мушицки не успоставља чвршћу везу између форме и садржине својих псаламских парафраза види се на једном посебно интересантном детаљу који није видљив у постојећим издањима. Наиме, у рукопису једне верзије препева Пс. 7¹⁹⁷ он у наслов уз своје име ставља звездицу за белешку, очигледно додату касније, јер њен текст стоји на слободном делу следеће странице и састоји се од само једне речи дате под наводницима: „Audivere“. Јасно је да песник под овим мисли на маркантни почетак Хорацијевој оде 4.13 (с комбинацијом анафоре, хијазма и опкорачења): Audivere, Lyce, di mea vota, di / audivere, Lyce [...]. Ова Хорацијева ода испевана је, као и Лукијанова парафраза Пс. 7, у трећој асклепијадској строфи, те песник очито реферише, као што то и другде чини, на употребљени метрички образац, а који ће у коначној рукописној верзији препева¹⁹⁸ навести према првом јављању треће асклепијадске строфе у Хорацијевој лирској збирци (1.5). Оно што је, ипак, упадљиво с реферисањем на Хорацијеву оду 4.13 јесте њена тематска веза са псалмом уз чији препев стоји: у Пс. 7 Давид се обраћа Богу молбом за заштиту, очекујући да као праведник буде услишан, па Мушицком не без основа на ум долази Хорацијево захваљивање боговима за услишане молбе на почетку ове оде. Но, тематско повезивање две лирике, које, иначе, не видимо у Лукијановим *Одама духовним*, а присутно је код других псаламских парафраста хорацијевске оријентације, и

¹⁹⁴ HARRISON 2014, 88.

¹⁹⁵ Потпуни садржај библиотеке Мушицког никада нећемо сазнати, јер је један њен део пропао, а други након песникове смрти откупио је кнез Милош Обреновић (Ђоровић 1999 [1911], 221).

¹⁹⁶ Изузетак представља ода *Пѣснь на новѣ стачѣи моєѣ самодѣлѣтелности* (Стихотворенія, III 51) из 1833. године, испевана у четрдесет и седам катрена састављених од укрштених седмераца и шестераца са римом abab.

¹⁹⁷ АСАНУБ 226/4.

¹⁹⁸ Исто, 226/24.

у овом једином случају није најприкладније изведено јер је сиже Хорацијеве оде на коју Мушицки реферише далеко не само од религиозног, него и од озбиљног (песник се руга остарелој проститутки).

Настојање да у сопственој поетици повеже две лирике – псаламску и хорацијевску – Мушицки експлицира у оди *Мој љубилицы*, насталој исте године када је (према рукописима које смо консултовали) кренуо у објављивање својих парафраза псалама (1820). Наиме, у тој оди он на прво место од аутора којима се диви и који су му узор ставља псалмопојца Давида. Није Мушицки овако истакао творца најпознатије библијске поезије само због истовременог рада на препевима псалама, а још мање зато да се не би огрешио о конвенције које обавезују песника који је не само хришћанин него и хришћански свештеник. То је и израз начелног става његове класицистичке поетике у којој је, како смо раније описали, ова поезија виђена као прототип религијске лирике, тачније духовне оде. Вођен овим ставом Мушицки је учио библијски јеврејски језик како би Псалтир и друге књиге Светога писма писане на овоме језику читао у оригиналу – први у историји српске културе за кога је то забележено.¹⁹⁹ Но стварно од библијског поете много ближи и као литерарни модел превасходан за Мушицког јесте Хорације. То се више него јасно види у изјави којом завршава ову оду: он се »предаје премилом Флаку« када жели да му се дух вине у »горње пределе«²⁰⁰ – који, очито, нису схваћени на религијски већ на интелектуалистички начин. »Хорациоманија«²⁰¹ Мушицког не остаје на томе: он за своје обиталиште у манастиру не налази ниједну од бројних хришћанских метафора, већ га назива »сабинским имањем«, према називу поседа свога песничког узора а, могло би се рећи, и идола.²⁰² Мушицки још отвореније показује да водећим у поезији види римскога лиричара тиме што у овој оди за Давидом и Хорацијем као свој узор наводи немачког песника Клопштока, који је, као и он, био изразити Хорацијев следбеник. Овоме највећем представнику класицистичке поезије у немачкој књижевности Мушицки је најближи на садржинском плану својих ода.²⁰³ Наиме, и Клопшток се највише истиче својим световним одама, у којима су религијски и философски елементи подређени дидактичности, пригодности и ентузијазму – отуда се

¹⁹⁹ Ђоровић 1999 [191], 152. Овај податак треба, ипак, узети с резервом с обзиром на запажање које смо изнели у бел. 95 (да Мушицки не узима у обзир јединствено одређење Пс. 7 у јевр. изворнику).

²⁰⁰ *Стихотворенія*, II 90: »Предайте мѧ премилѧ Флѧкку: / Сѧ нѧмѧ ѿдохнѧ въ моѧмѧ Сабѧнѧ.«

²⁰¹ Израз Николе Шопѧ (за све наше књижевне класицисте) – в. Шоп 1935, 69.

²⁰² Уп. Ног. *Сарт*. 2.18.14. То исто Мушицки чини и у оди Копитару и Вуку када за манастир Шишатовѧц каже »покой Сабѧнскѧй« (*Стихотворенія*, I 73). Критички осврт на ово Лукијаново опонашање Хорацијевог живота даје Шоп 1935, 93.

²⁰³ О литерарним сличностима између Клопштока и Мушицког једини пише Ђоровић 1999 [191], 298–301.

Клопштокове оде називају и »ентузијастичним«²⁰⁴ – и сведени су на митолошки апарат.²⁰⁵ Истина, и код Хорација су митолошке и религијске теме опште место; свеједно, римскоме песнику оне су више од песничкога украса. Мушицки пак у својим песмама игнорише религијско, док митолошки декор, осим као *imitatio* овога у античкој књижевности, уноси и из српске традиције.²⁰⁶

Уопште, колико год Мушицки нападно истицао да је Хорацију привржен више но иједноме другом песнику, његова поезија, за разлику од форме, на суштинскоме плану, да не кажемо по духу, много мање дели с поезијом његовога римског песничког узора (ако се не рачунају опште црте класичне књижевне традиције, као што је дидактичност). Наиме, Хорацијева лирика емотивно је резервисана и трезвена, прожета философском рефлексијом и наглашавањем повученога живота, неговању умерености и душевнога спокојства као идеала, софистицирано иронична и аутоиронична, неусиљено прожета хумором а благо скепсом, децентна у исказивању религијских и патриотских ставова. Мушицки пак пева са пуно патоса, с променљивим и опречним емоцијама, прожет немиром и растрзан, уз непрестане жалопојке и препирке, апологетски и без много философског продубљивања, активно и полемично фокусиран на друштвену (пре свега културну и црквену) свакодневицу, безгранично ношен родољубљем и готово нимало верским осећајем. Разлике између ода Мушицког и Хорацијевих ода нису изненађење, јер се срећу код свих хорацијеваца и резултат су утицаја других поетичких схватања, најчешће актуелних. Код нашег песника оне умногоме имају своје порекло у поетици ентузијазма коју је Мушицки имао прилике да упозна већ на првој години студија философије у Пешти, 1794,²⁰⁷ захваљујући предавањима Лудвига фон Шедијуса, који је управо у семестру 1794/95. држао своја знаменита предавања из естетике на примеру Хорацијево лирике.²⁰⁸

Шедијусово тумачење Хорација одликовало се по томе што је, поред пода-така о настанку песама и околностима у којима су написане (*argumentum*), те граматичке и лексичке анализе (*analysis*), изводио и естетичку анализу (*sensatio*), која је покушавала да представи на који се начин естетски утисак јављао

²⁰⁴ VIETOR 1961, 110–132.

²⁰⁵ ЖУК 2013, 46–47.

²⁰⁶ Махом су то Косовски бој и мучеништво кнеза Лазара као национални симболи – в. *Стихотворенія*, I 70–73; 99; III 102–109; 120–121.

²⁰⁷ ГОРОВИЋ 1999 [1911], 146.

²⁰⁸ Уп. ВАЛОГН 2020, 154. Утицај који су ова предавања извршила на Мушицког не може се преценити, јер сам песник, много година након што их је похађао, истиче да га је његов пештански професор естетике упутио у класике: *Сѣ дддѣ мнѣ вѣдѣтѣ ѣстѣчннѣкѣ, / Кѣго Шѣдѣѣѣ мнѣ ѣкѣрѣѣ* (*Стихотворенія*, II 95).

у песнику како би га овај преточио у песму и потом побудио у читаоцу.²⁰⁹ Укратко, успела песма морала би да читаоца доведе у исто оно стање заноса у којем ју је песник испевао. Јединство лирске песме мора да почива на концентрисаности око једног душевног стања, односно на »ентузијазму«, који лежи у основи песничке обраде, а најуспелији пример такве лирике управо је, према Шедијусу, поезија Хорацијева. Ова поетичка схватања видна су у одама Мушицког, у којима неретко преовлађује изразито осећање, било оно родољубље, задивљеност знаменитом личношћу, осећај узвишености песничког позива, жалост за преминулим, лична тескоба итд.²¹⁰ По томе, ова поезија очитује јаке романтичарске тенденције. С друге стране, Мушицки, као и његов главни поетски узор, Хорације, зна да пева и на ситне свакодневне теме или сасвим дидактично, расправљајући, на пример, о питањима језика, али увек са убеђеношћу и полетношћу које не знају за иронију, већ по томе што Мушицки никада није настојао да своју песничку персону разлучи од своје приватне личности.

Како је с Хорацијевим одама повезан на индивидуално-креативан начин, тако је Мушицки повезан и с Давидовим псалмима, које, видели смо, ставља на прво место међу изворима и узорима своје поезије. А оно због чега их ставља на то место и због чега препевава псалме јесу одређене теме и мотиви. Наиме, његови стихови често налазе непријатеље и виде сплетке у песниковом окружењу²¹¹ и по овоме поезија Мушицког има сличности са псалмима, у којима је опетована тема непријатеља и сплетки.²¹² Ова тема најистакнутија је у *Ода III*, препеву Пс. 7, коју прати текст у оквиру наслова какав нема ниједна друга ода, са јасно подвученим мотивом клевете и ненависти. Централни значај међу *Одама духовним* ова псаламска парафраза, као својеврсни програмски текст, премда не стоји на почетку збирке, не очитује само истакнутим начином на који је обликован насловни текст нити својим обимом (у питању је најдужа парафраза), већ и по томе што је Мушицки намеравао – а то на основу рукописа знамо²¹³ – да га изда самостално, 1821, годину дана пре него што су у

²⁰⁹ VALOGH 2020, 156–157.

²¹⁰ Да је основ лирике живо осећање био је и Державинов поетолошки став – в. ПОРТНОВА 1995, 309–310.

²¹¹ Нпр: *Копьтару* (*Стихотворенія*, I 40), *Къ самоме себи* (I 54), *Григорию Гершићу* (I 75), *Клеветнику* (I 142), *Ќа къ дѣлѣ моему* (II 26), *Оубѣжденіе мое* (II 71), *Мои Любимцы* (II 89), *Ќа Стеф: Стефанімовичѣ Архієпископѣ и Митрополитѣ Сербскомѣ* (II 132); *Къ мнѣ сломѣ* (II 135); *Геній, ходатай при апелляціи мнѣ сербскомѣ пѣвѣцѣ вѣдѣтѣвѣющемѣ* (II 164); *Пѣвѣцѣ къ своему покровителю* (II 167); *Оправданіе мое* (II 172); *Ќа Г. Атанасію Стојковичѣ* (III 4).

²¹² Пс. 26; 34; 108; 143.

²¹³ АСАНУБ 226/24.

Новинама српским објављене *Оде духовне*. С наведеним мотивом сродан је још један мотив из Псалтира – заштите симболички представљене као »штит«²¹⁴ – веома заступљен у поезији Мушицког, па и у *Одама духовним*.²¹⁵ За овај мотив додатни подстицај Мушицком долази од његовога римског узора Хорација, који себе у својој поезији представља као некога коме небеса обезбеђују да га не задеси никаква опасност.²¹⁶ Но, с том кључном разликом (већ истакнутом при поређењу њихове поезије) што је код Мушицког овај мотив део његовог самопортретисања као угроженог човека који вапи за вишњом заштитом, те је самим тим ближи псалмској но хорацијевској слици песникове везе с бо-жанским. И сам избор псалама које је Мушицки превео, односно тематика заједничка већини њих – праведник који трпи интриге и прогоне, а притом је песник – сведочи да га је ово поистовећивање окретало Псалмопојцу. О томе, најзад, најнепосредније сведочење налазимо у поменутој оди *Мои лукимцы*, у Лукијановом образложењу зашто му је Давид први међу песничким узорима:

[...] Вѣрнѡ мѧ налѣчѧ, вѣрѡвѧ
 Завѣстнѡхѧ, слобнѡхѧ вѧ чѣстѧ повѣдѣтѧ моѡ!
 Не тѡлѧ, не лѡкѧ, не стрѣлы нѡждѧны
 Мнѣ. Златогѣрѡвнѡй ѣдѡнѧ Вѣлѣтѣрѧ дѡй!²¹⁷

Мушицки нам, дакле, говори да су невоље које су му у животу задали завист и злоба његових непријатеља учиниле да се он на своме песничком путу веже за Давида и његове псалме као прототип песништва произашлог из таквих животних околности и таквог људског окружења. Ако посредни показатељи и нису, овај песников исказ налаже нам да испитамо биографски контекст који је од Мушицког начинио најспецифичнијег представника српског класицизма – који је своја страдања, која је (с правом или не, свеједно) видео као ничим заслужена, не само преточио у многе световне оде, него и, истим страдањима подстакнут, препевао псалме у форми грчко-римске лирике. Без обзира на то што данашња наука о књижевности са зазором, па и презиром, гледа на успостављање узрочно-последичних веза између биографије писца и његовог књижевног дела, постоји оправдани разлог да то учинимо у наредним редовима.

²¹⁴ Пс. 3:3; 27:7; 83:11; 118:114.

²¹⁵ Заједно са сродним мотивом »заштите« често се јавља и у поезији Державина, коју је Мушицки добро познавао. Уп. *Упованіе на заштиту*; *Введеніе Соломона вѣ судилище*; *Истина*; *Проповедѣ*; *Утѣшеніе добрыхѣ*. У *Одама духовним* III 1, III 23, V 12, VI 8.

²¹⁶ Ног. *Сарт*. 1.22; 3.4.

²¹⁷ *Сѡхѡйворенѧ*, II 89.

Контекстуално-поетолошки аспекти

Мушицки је целога живота налазио да му је окружење ненаклоњено или непријатељско, али је такво његово перципирање стварности, неретко до мере параноичних испада, добило драматичан облик у време његовога управљања манастиром Шишатовцем. Случајно или не, почетак његовог рада на парафразама псалама (1812, према рукописима)²¹⁸ пада у време када је добио чин архимандрита и постао настојатељ овога манастира. Задуживши манастир преко сваке мере због амбициозних радова на његовој обнови, Мушицки се нашао под истрагом конзисторије (црквенога суда) у Карловцима, што је отворило дути процес његових жучних препирки с претпостављенима и с манастирском сабраћом. То се догодило 1816, исте године када он уводи први питијампски систем из скоптично-полемичних Хорацијевић *Eiōga* међу метричке образце својих песама, укључујући и половину својих псаламских парафраза. Године 1820. његов сукоб с црквеном влашћу долази до врхунца, јер му бива одузето управљање манастиром, а сви манастирски дугови настали за његове управе проглашени његовим личним дуговима. Тада баш, како сведоче рукописи, он се даје на коначно уобличење својих *Ода духовних*. Оне пак бивају делимично објављене 1822, у години његовог потпуног незнања, када не добија одговоре на обраћања за помоћ, која упућује одама и писмима на све стране (па и владици црногорском и кнезу Србије).²¹⁹ Следеће године, 1823, бивају му враћене ингеренције настојатеља манастира Шишатовца и, најпре делимично па потпуно, скида се с њега терећење за манастирске дугове.²²⁰ Осим што су ове године највећих искушења и трпљења биле, и квантитетом и квалитетом, песнички најплодније у његовоме животу²²¹ – чега су показатељ и *Оде духовне*²²² – на основу изложенога произлази и да су то биле године у

²¹⁸ АСАНУБ 226/24.

²¹⁹ *Оде духовне* изгледају као полуанонимно објављене јер на корицама нема имена аутора, него се поменом манастира Шишатовца као места њиховога настанка указује на то ко им је творац. Објашњење лежи у чињеници да је Мушицки у тренутку објављивања ових ода био суспендован са положаја шишатовачког архимандрита и третиран као обичан члан братства овога манастира, што је било не само његово статусно назадовање, него нижи положај од онога на коме је био пре доласка у манастир за настојатеља (архидијецезалног протосинђела и професора богословије).

²²⁰ Хронологија с појединостима према Ђоровић 1999 [191], 153, 166–167, 189–199.

²²¹ Ђоровић 1999 [191], 200.

²²² Као што у наслов своје најпознатије дидактичне песме настале у истом турбулентном а креативном периоду (1821) ставља име свога манастира (*Гласъ арфе Шишатовачке*), Мушицки то чини и на насловној страници својих псаламских парафраза, али на специфичнији начин – да додатно, уз асоцијације које дају сами псалми, нагласи да као шишатовачки архимандрит страда праведан у ствари за коју се нашао окривљен. Зато у наслов уз име патрона манастира, Св. Стефана Штиљановића, ставља атрибут »праведни« – који овај свети иначе има у црквеној

којима песнику Мушицком, а не само његовим, тада довршеним и објављеним, препевима псалама, уистину пристаје одредница из наслова овога рада: Давид у одори Хорацијевој.

Ово је, ипак, само епизодни феномен у животу и раду Лукијана Мушицког. Ако сагледамо целокупно његово песничко дело, увидећемо да се једино парафраза псалама могу подвести под жанр духовне оде. Мимо њих, све остало зрело стваралаштво Мушицког (под тиме подразумевамо песме у класицистичкој хорацијевској метрици) припада жанру световне оде, где религијских тема готово да нема.²²³ На Мушицког, који се, иако књижевни класициста, није могао сасвим одупрети утицајима преовлађујућег романтизма у књижевности свога доба, није оставило трага оживљавање псаламске инспирације у романтичарској лирици широм Европе.²²⁴ У руској пак књижевности романтизам на почетку XIX столећа не само да доводи до објављивања свих дотадашњих руских препева псалама (раније истакнуто *Полное собраніе псалмовъ*), него покреће нови талас састављања псаламских парафраза (А. Шишков, Д. Хвостов, Ф. Глинка и др.); штавише, псаламска дикција тада се снажно одражава на поезију која тематизује драматичност живота појединца и друштва у доба Наполеонских ратова.²²⁵ Ако настанак Лукијанових парафраза псалама и видимо као подстакнут са исте стране а не само околностима личне природе које смо приказали, у осталом његовом писању из тога времена не долази до такве поетичке мене; његова ода *На міръ Европы* почиње класицистичком инвокацијом богиње Мира.²²⁶

Јасно је да Мушицки није био толико урођен у Псалтир, нити у Свето писмо у целини, да би библијски аутори за његову поезију имали макар равноправно место с античким класицима. Ако се библијски текст и јавља на појединим местима у његовом песништву,²²⁷ ти наводи су, како је тачно приметио Д. М. Калезић, »доста невично уграђени и не казују много, ни у идеји ни у струк-

---

традицији, али не на такав начин истакнут (уп. СрбС 1986, 40–54).

²²³ Тачно запажање доноси Ж. Војновић, примећујући да су ретке религијске теме код Мушицког »народњачке оријентације, у којој претеже Обилићево јунаштво над Лазаревим метафизичким избором« (Војновић 2017, 285).

²²⁴ Уп. Жук 2013, 95–98, 129–132.

²²⁵ Уп. Мальчукова 2001.

²²⁶ *Стихотворенія* II 30.

²²⁷ Мушицки ставља библијски навод испред следећих песама: *Сирах* 40.15–16 (дато у грчком изворнику и у црквенословенском преводу) – *Ќда на смерть Благороднаго Господіна Сѣквы Вѣковича* (*Стихотворенія*, II 12); Пс. 117.17 – *Исцѣлѣніе* (III 8); Пс. 132.1 – *Ќда Ісидоръ Николнчъ* (III 11); Пс. 118.18 – *Ќда Стеф: Стратиміровнчъ, Архіепископъ и Митрополитъ Сергскомъ* (II 132); *Прва йосланица Коринћанима* 9.24 – *Ќда чѣстковѣніа Пѣкца Арфы Шинлѣтовѣкѣа къ народъ Сергскомъ* (III 15); *Ошкривење* 3.11 – *Ќда Сергннх Слобѣкъ* (III 66).

тури пјесме«. ²²⁸ Изузетак не представљају ни *Оде јерархијске*, ²²⁹ четрнаест песама у алкејским строфама, тематски у сфери еклезиологије и пасторала, које одсликавају институционалне проблеме Цркве за владиковања Мушицког у Хрватској, а у којима су главни мотиви очување идентитета тамошњег православног српског живља и његово просвећивање. ²³⁰ Постоји једна песма у његовоме опусу, ода *Пјевацъ ко̑ своемоу покровителю*, настала у последњој години описаног периода његових страдања у Шишатовцу (1823), у којој је Мушицки био надахнут не античким Музама, већ Давидовом религиозном поезијом: ²³¹

Въ Богѹ ѿкожъ Давидъ въ тѣснои бѣдѣ тече,
 Бѣвъ ѿ Хѹла гонимъ, въ ѿмѹ хотѣвша ѿ
 Кѹпнѹ съ славою вергнѹтъ;
 Стратѣмировнѹ! Въ Тебѣ
 Снѣце ѿзъ днесь текѹ. [...]

Из кога псалма конкретно црпи надахнуће за ову оду Мушицки назначавач тако што иза трећег стиха ставља звездицу за напомену на дну странице: Пс. 171 (*sic*). Очито се ради о штампарској грешци – недостаје запета после бројке 17, тј. Мушицки мисли на Пс. 17, ст. 1. Тај је стих заправо наслов псалма, који најављује речи молитве Давидове у којој он захваљује Богу за избављење од непријатеља, поименце од Саула. ²³² Почетак ове оде, дакле, нова је обрада теме која, видели смо, доминира избором псалама које је Мушицки препевао. Надовезивање на његове псаламске парафразе види се у горњем наводу и по спомињању Хуса као Давидовог прогонитеља, иако њега нема у наслову псалама на који се указује као на предлогак наведених стихова. Но сам предлогак никако није без разлога у наслову Пс. 17, јер је у њему, за разлику од псалама које је препевао, реч о окончању Давидовог гоњења од непријатеља. Мушицки овом одом управо такав сценарио призива за себе: да после свога страдања, које представља подобно Давидовом, начинивши парафразе псалама које о томе говоре, доживи и то да као Давид одахне и запева другачију песму.

С тим очекивањем он у овој оди зазива помоћ Стефана Стратимировића (1757–1836), који му је, као архиепископ карловачки и митрополит »сербски

²²⁸ КЛЕЗИЋ 1989, 119.

²²⁹ *Стихотворенја*, III 87–124.

²³⁰ Неутемељено је мишљење С. Дамјанова, који запажа »религијски карактер« *Ода јерархијских*. Такође, овај испитивач проналази »изразито религиозне тонове« у оди *Ицукленіе* (Дамјанов 2006, 212), која се по своме религијском садржају заиста одликује међу осталим одама Мушицког, но посреди је тек препев истоимене Клопштокове оде (*Die Genesung*).

²³¹ *Стихотворенја*, II 167–171.

²³² Пс. 17.1: Въ конѣцъ, Строкѹ гдню дѣдѹ, ѿже глагола гдѣви словеса пѣсни едѹ, въ дѣнь, бѹнже ѿзѣвѣн ѣгѹ гдѣ ѿ рѣкн вѣкѹхъ вѣгѹ ѣгѹ ѿ ѿ рѣкн слаѹн [...].

и валахијски«, био не само претпостављени у црквеној хијерархији већ и мецена и адресат највећег броја његових ода у којима је величан због неуморног културног прегалаштва и ерудиције цењене у интелектуалним круговима далеко ван верско-националних оквира. Међутим, однос ове двојице припадника српске елите, које је, пре свега другога, повезивало врхунско класично образовање, био је врло комплексан. О томе је доста писано, а за тему овога рада заслужује пажњу утолико што Лукијанови класицистички препеви псалама, објављени у жеку песникових проблема с црквеном влашћу, не могу а не изгледати као нека врста индиректног обраћања Стратимировићу као ономе који може да му укаже помоћ, а не указује је. Тим пре што су се неспоразуми међу њима двојицом јављали од самога почетка песникове црквене службе, при чему је Мушицки, као и у случају поменутих манастирских дугова, углавном сносио већи део кривице за неразумевање и негодовање свога претпостављеног.²³³ Када би схватио да је претерао, песник се искупљивао одама Стратимировићу, што је случај и с нетом наведеном одом, у којој алудира на своје проблеме у Шишатовцу, због чега се обраћа својој мецени као последњој нади у избегавање од непријатеља који му сплеткама загорчавају живот. Управо после ове оде започеће Лукијаново црквено рехабилитовање, а од тада више се не среће ни мотив псалмопојца Давида као његовог библијског претходника у недужном трпљењу подлости које једној песничкој души приређује њено непесничко и противпесничко окружење.

Постоји пак још једна веза ове молбене оде Стратимировићу са псаламским парафразама Мушицког – таква да представља највећи куриозитет у вези с овим несвакидашњим прегнућем у српској књижевности и култури. Објављивање *Oda духовних*, наиме, само је погоршао песников већ крајње неподношљив положај, јер су оне наишле на промтно неодобравање првога човека Православне цркве у Хабзбуршкој монархији.²³⁴ У писму написаном 11. јануара 1822. г. – само осам дана пошто су *Ode духовне* објављене у Бечу (3.

²³³ Мушицки је своју црквену службу започео тако што је, противно Стратимировићевој инструкцији да на монашењу узме име Ликоген (Ђоровић 1999 [191], 151), узео друго име – формално светачко, а стварно по старогрчком сатиричару Лукијану (уп. *Стихотворенія*, I 42). Изразито негативан третман Стратимировића у нашој историографији као вође опозиције Вуку (уп. ЈОВАНОВИЋ 2002, 170–172) има за последицу да Мушицки буде представљан као жртва у односу са својим претпостављеним, иако објављена грађа показује да оно што је Мушицки радио, као и, још више, оно што није радио а очекивало се од њега да ради, оправдава замерке које су на његов рачун долазиле од Стратимировића. Наиме, Мушицки, кога су поједини савременици оцењивали као »фантасту« (Ђоровић 1999 [191], 153), осим по хронично нерационалном трошењу новца, био је познат по томе што је многе послове прихватао или их сам започињао па их остављао недовршеним (исто, 276–277). За такав, недовршен подухват, најзад, могу се сматрати и његове парафразе псалама.

²³⁴ Наводе из овога писма дајемо према Радонић 1900, 206–207.

јануара 1822)²³⁵ – Стратимировић кори Мушицкога за објављивање препева псалама, јасно препознајући шта овај њима инсинуира: »Вы тѣми аки нѣкое шправданіе противѣ мнимыхъ клеветникѡвъ Вашихъ искати видитесь.« Ставља му до знања да у овим препевима уочава да Мушицки и њему пребацује некоректно држање, иако је управо Мушицки тај чије је држање некоректно, због чега и сноси тренутне консеквенце: »Мы клеветникѡмъ и доносителемъ никогда благоволителнаго уха не подахомъ, ниже Васъ клеветницы, но самая дѣла Ваша [...] всѣждають.« Ниже у писму за поступак Мушицког налази да је лоше темпирана сензационалистичка провокација под кринком литерарног естетизма, јер каже да је »непристойно, да по обычаю хѣдокнижникъ или паче противѣ всякаго обичаа противѣ клеветникѡвъ и гонителей во пѣблчнныя новины, наипаче въ нынѣшняя времена вмѣщаете«. Но, најважније Стратимировићеве замерке тичу се теолошких импликација у домену библистике и литургике које је собом носио поетички приступ овог Лукијановог подухвата: »Псалми Давідови преложенія не требѣють и ко сицевымъ намѣреніямъ употребляеми быти не долженствѣють [...] кои јакоже и до селѣ во своегѡ языка и строя сѣйни пребыти, а не по Хораціевой или коегѡ нибѣдѣ язычника нотѣ игратися не имѣтъ.« Дакле, Стратимировић у овим класицистичким парафразама псалама види профанацију Светога писма и новотарски однос према богослужбеном тексту, што од митрополита као првосвештеника захтева да песнику забрани даљи рад на истом: »то Мы Вамъ сіе в' предѣ творити возбраняемъ.« Но, истовремено, Стратимировић – иначе нетрпељив према посвећености поезији у сличају Мушицког, нарочито с обзиром на интензитет бављења њоме, неприличан свештеноме лицу, те на књижевноуметничке афинитете које је њоме показивао²³⁶ – као доказани дипломата нуди компромис са световњачким понашањем Мушицког као песника (»аки въ монастырѣ мірянствѣете«) које неће бити штетно по верско-црквену ортодоксију: »Вы за упражненіе поетическаго Вашего таланта аще Вамъ такѡ потреба есть, инѣю себѣ матерію а не Псалми снискати можете.« А да Стратимировићева забринутост за Лукијанову ортодоксију није била претерана – јер је, овога добро познајући, увиђао колико је Хорацијева поезија неодвојиви део не само културног инвентара и интелектуалног хоризонта, већ и менталног склопа Мушицког – показано је бројним примерима за то изнетим у овоме раду.

²³⁵ Мушицки, изгледа, ове своје оде није, како је уобичавао да чини, прво послао Стратимировићу на читање.

²³⁶ Стратимировић је још 1805. године забранио Мушицком да саставља стихове (Ђоровић 1999 [1911], 161), о шта се овај очигледно оглушио. Већ поменуते *Оде јерархијске*, премда су биле управо митрополиту посвећене, наишле су на једнак пријем код Стратимировића, који му у писму на њих одговара: »Изволите насъ, молимъ отъ таковыхъ поетическихъ ума вашего производѡвъ пощадити« (*Стихотворенія*, III 230–231).

Као што видимо, формалистички конзерватизам православља главни је разлог за Стратимировићев »interdictum« *Огама духовним*. Јер, ма колико у опусу Мушицког препеву псалма својим номинално религијским карактером одударали од осталих његових песничких остварења, непомућено надахнутих световном, штавише, паганском књижевном традицијом, ако се посматрају као део историјског процеса рецепције западне традиције црквеног класицизма у Срба, започетог у првој половини XVIII столећа с оснивањем класичних школа под окриљем јерархије Карловачке митрополије (потпомогнуто културним ослањањем на Русију), они су њен својеврсни врхунац, чак се може рећи и екстрем. Морао је то осетити конзервативни, али никако неувидљиви Стратимировић. Лукијанове псаламске парафразе наишле су на осуду с тада највишега места у Српској цркви без обзира на то што је у овом делу базично испоштована њена традиција (језик и текст црквенословенског превода Библије). Стратимировићева реакција била је таква очигледно због мешања свете, богонадахнуте и литургијски освештане књиге пророка Давида с метриком »јазическе« поезије. Јер, не само што такве метрике није било у руским псаламским парафразама, него је половина Лукијанових *Ога духовних* у првом питијампском систему, који је име добио по паганском пандану старозаветним пророцима – делфијској пророчици Питији (пошто његов први део чини хексаметар, у коме је она изрицала своја загонетна пророштва). Када се ова чињеница има у виду, а мора да ју је имао у виду у античку проблематику и те како упућени Стратимировић, није чудно што је Мушицком упутио тако оштру критику на рачун његових *Ога духовних*.

Оге духовне нису једине песме Мушицког које су изазвале негативну реакцију Стратимировића. Уосталом, ова двојица црквених интелектуалаца били су поетички на различитим странама: Стратимировић је написао једну дидактичку песму, у десетерцима и у маниру народне поезије, *Любосава и Радован* (1800), док класициста Мушицки није био поклоник народне поезије, упркос подршке коју је пружао Вуковом раду на сакупљању народних песама.²³⁷ Заправо, пријатељски однос с Вуком био је понајвећи камен спотицања између Стратимировића и Мушицког. Осим тога, Стратимировић је, у складу с праксом своје генерације, начинио и једну песму на латинском, у елегијским дистисима,²³⁸ док је Мушицки, захваћен идејом романтизма о језику као основу изградње националне културе, одбијао да пише стихове на латинском и о томе

²³⁷ ПЕТРОВИЋ 1938, 155–163.

²³⁸ Ово Стратимировићево песничко дело не бележи литература (вероватно због тога што се једини доступни примерак налази у Аустријској националној библиотеци у Бечу): *Carmen Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Comiti Antonio de Brankovich [...] per Excellentissimum, Illustrissimum, ac Reverendissimum Dominum Stephanum Stratimirovich de Kulpin [...] sacrum et mense Septembri 1815-0 dedicatum* Pestini, Typis Joannis Thomae Trattner.

полемишао са својим сународницима који су то чинили и тиме се дичили.²³⁹ Муза Мушицког одликује се »уборомъ Сербкиње« и »ходомъ Римке«,²⁴⁰ па је он, вођен истим поетичким идеалом, начинио и свој једнократни али упечатљиви искорак у област псаламске парафразе и религијске лирике. За Стратимировића, међутим, то је било дирање у текст Светога писма и свештени језик Српске цркве, због чега су му класицистички препеви псалама из пера Мушицког и причинили неупоредиво веће незадовољство од песникових световних ода.

Поред изреченога у поменутоме писму, које је настало као тренутна митрополитова реакција – иако и као такво оно представља врло простудиран критички осврт – можемо претпоставити какве је накнадне утиске и запажања о Лукијановим класицистичким парафразама псалама имао овај свестрано образовани али на чување традиције *ex officio* обавезани првојерарх и *caput nationis* Срба под хабзбуршком влашћу. Осим тога, иако се интелектуално и културно изградио у времену када је просветитељство било на своме врхунцу, заузимајући своју одговорну позицију у постпросветитељском времену конзервативне реакције на Француску револуцију, Стратимировић је деловао у складу с измењеним приликама. Мушицки пак, једнако интелектуално и културно изграђен, но неконформиста у свему, остао је везан за идеје просветитељства,²⁴¹ што га је, ништа мање од пристајања уз класицистичку поетику, учинило обожаваоцем Хорација, просветитељским мислиоцима најомиљенијег античког песника.²⁴² Стратимировић у писму Мушицком поводом објављивања класицистичких парафраза псалама као да има у виду ову разлику међу њима у односу према актуелном идеолошком заокрету, због чега налази у *Одама духовним* не само теолошку него и ширу и опаснију друштвену проблематичност у времену када је ауторитарна влада кнеза К. фон Метерниха од Аустријског царства начинила репресивни »Polizeistaat«. ²⁴³ На то као да циљају митрополитове елиптичне речи у писму прекора Мушицком због *Ода духовних*: »наипаче въ нынѣшняя времена.«²⁴⁴

Већ један наоко технички детаљ у псаламским парафразама Мушицког довољна је потврда за умесност таквог разумевања ових упозоравајућих Стра-

²³⁹ RISTOVIĆ 2015, 276.

²⁴⁰ *Стихотвореня*, I 15.

²⁴¹ Уп. RISTOVIĆ 2024, 162–164.

²⁴² Уп. исто, 156–157. Стога је Мушицки био и поштовалац Доситеја Обрадовића – што му је Стратимировић такође замерао (в. Ђоровић 1999 [1911], 165–166).

²⁴³ EMERSON 1968, 31–56.

²⁴⁴ Ове речи на први поглед разумеју се као Стратимировићево указивање на тренутне неповољне околности Мушицког; но, да им је то смисао, било би написано другачије (нпр. въ нынѣшемъ Вашемъ имѣни), јер сва запажања у писму врло су прецизно формулисана.

тимировићевих речи. Наиме, Мушицки референце из Хорација не даје према тзв. прочишћеним (тј. морално цензурисаним) издањима (*expurgata*), у којима су из јампске збирке *Epodi* и лирске збирке *Carmina* биле изостављене песме ласцивнога садржаја. А та издања била су намењена не само коришћењу у школама («ad usum Delphini») већ су била доминантни извор за упознавање поезије римскога лиричара уопште.²⁴⁵ Тако већ прво реферисање на Хорација, у белешци испод препева Пс. 1, које се односи на метрику 14. и 15. песме *Eiōga*, читаоцу савременику Мушицког, стандардно обавештеном о делу римскога лиричара, стварало је недоумицу јер су цензурисана издања имала само тринаест песама у овој збирци. Штавише, међу песмама из моралних обзира искљученим из издања *Eiōga*, које је било познато читалачкој већини, биле су и две на које Мушицки указује, пошто једна (14) говори о песниковом слабом напредовању у писању стихова због предавања еротским уживањима, а друга (15) о неверној драгој. Но, Мушицки је могао начинити другачији избор кад је реч о Хорацијевим песмама у другим метрима, па ипак, он референце из Хорација даје према нецензурисаним издањима. Тако у белешци испод препева Пс. 7 Мушицки истиче да је метрички образац дат према Хорацијевој оди 1.5, које пак у цензурисаном издању *Carmina* нема, пошто се у њој бивши љубавник обраћа куртизани, чијег тренутног љубавника он сажаљева имајући на уму њену плаховиту и безобзирну нарав. Очито разлог зашто Мушицки баш на њу указује као на метрички пример јесте тај што је ова ода прва у Хорацијевој лирској збирци у којој се појављује трећа асклепијадска строфа, за којом ће посегнути при препевању Пс. 7. Да је управо ово принцип према ком наводи метричке обрасце из Хорацијеве лирике – према њиховом првом појављивању у *Carmina* – види се по следећој белешци, испод препева Пс. 14, у којој Мушицки указује на Хорацијеву оду 1.9, опет по изворној нумерацији, као на узор за алкејску строфу – која се управо у овој оди први пут јавља у *Carmina*. Овакав начин реферисања на Хорацијево дело одражава, дакле, књижевно-научну педантност Мушицког (уп. Стратимировићеве речи »по обичају хџдокнижникџ») и схватљива је за једнога песника-хорацијевца

²⁴⁵ Селекција текстова хеленских и римских писаца мотивисана очувањем морала типична је за хришћански однос према овима од античких времена, а у новоме веку језуити су је до детаља разрадили за своје, у целој Европи најцењеније класичне школе (уп. RISI, 140), па су цензурисана издања античких писаца углавном дело припадника овога монашког реда, познатог по стручњацима за класичну филологију у периоду XVI–XVIII столећа. Тако је за Хорација стандардно цензурисано издање урадио језуита Жозеф де Жуванси (Joseph de Jouvancy, 1643–1719); оно је имало бројне репринте, нарочито у рационалистичком XVIII столећу, када је нарасла популарност Хорација, перципираног као оличење античког рационализма (нпр. *Q. Horatii Flacci Carmina expurgata et accuratis notis illustrata auctore Josepho Juvencio sacerdote*, Editio prima Romana, Romae, 1782, Typis S. Michaelis ad Ripam).

и интелектуалца снабдевоног научним издањима свога омиљеног аутора.²⁴⁶ Међутим, то што се од четири референце на Хорација (*Epod.* 14; 15; *Carmin.* 1.5; 1.9) у класицистичким препевима псалама које је начинио Мушицки, један свештеномонах, прве три односе на ласцивне песме, у околностима рестаурације хришћанског јавног морала – за који се у актуелним центрима одлучивања сматрало да је урушен у слободоумном и галантном веку просветитељства – морало је изгледати као провокација. Додуше, референца на трећу од ове три Хорацијеве песме није била унета у издање из 1822. године, али то не умањује речену провокативност. Ризик који је носила акрибија Мушицког у навођењу Хорација завредила је оволики осврт, јер Стерија, такође хорацијевац и не мањи познавалац дела римскога лиричара од Мушицког, у своме *Даворју* – делу секуларног карактера, из пера једнога »мирјанина«, објављеном преко тридесет година после *Ога духовних* (1854) – конформистички реферише на Хорација с нумерацијом *Carmina* према цензурисаним издањима.²⁴⁷

Надаље, Стратимировић је знао, будући не много мање од Мушицког упућен у руску књижевност – на коју се, што је свакако уочио, Мушицки у *Огама духовним* најдиректније ослонио – да су парафраза псалама у овој књижевности често настајале с интенцијом која није само литерарна, него и идеолошка, па и политичка. Наиме, мимо представљених текстуалних позајмица, и с поетолошке стране уочавају се велике сличности између псаламских парафраза Державина и Мушицког. Державин је препевао двадесет и пет псалама,²⁴⁸ које, као и други руски песници пре њега, сврстава у оде, жанр којим обухвата све своје песничке творевине. Утолико му је близак Мушицки, превасходно песник ода, чију садржину такође покрива веома широк распон тема. Отуда је Державину могуће да у препевима, у којима налази основ своје моралне философије, представи својеврсно моралистичко тумачење свога предлошка. У псаламским парафразама, међутим, Державин не излаже тек једно етичко становиште, већ поезију користи као израз свога политичког мишљења и оружје у личним сукобима. Стога се Державинови препеви псалама сматрају ангажованим и алегоријским.²⁴⁹ У томе погледу, веома је значајан препев Пс. 81,

²⁴⁶ Мушицки је Хорација могао читати из угледног издања Мичерлиха (*Q. Horatii Flacci Opera illustravit Christ. Guil. Mitscherlich Professor Publ. Ordin. in Academia Göttingensi I-II*, Lipsiae, Sumtibus Siegfried Lebrecht Crusii, MDCCC), за које се претпоставља (BALOGH 2020, 155–156) да се њиме служио његов професор Л. фон Шедијус. Нецензурирана издања античких писаца нису била лако доступна, па ни Мушицком, о чему сведочи његово виšekратно дописивање с Вуком и Копитарем око њиховога обећања да ће му набавити Марцијала (Ђоровић 1999 [1911], 322), што је очигледно значило целовито издање овог, за моралне обзире пуританског XIX столећа, особито саблажњивог античког аутора.

²⁴⁷ Уп. ФЛАШАР 1988, 330–331.

²⁴⁸ ПОРТНОВА 1995, 307.

²⁴⁹ Исто, 308–309.

најпознатији међу песниковим псаламским парафразама, а који је, како смо показали, блиско следио Мушицки. У њему су савременици препознали изразите јакобинске црте и превелику грађанску смелост, те је од ових оптужби Державин био приморан да се брани.²⁵⁰ Иако парафразе псалама у руској књижевности до Державина нису имале политичку димензију, препеви су се као песнички начин да се проговори о личним недаћама јавили већ у првој половини XVIII столећа. Наиме, парафразе псалама са алузијама на биографске чињенице затичемо прво код Ломоносова, код кога препеви пажљиво бираних псалама треба да укажу на неприлике у којима се нашао сам песник.²⁵¹ До Ломоносова, псаламске парафразе биле су израз или религијских потреба (код Полоцког, на пример, да руски живаљ псалме разуме и на своје језику пева током богослужења), или чисто литерарних (код Тредијаковског). Ломоносов пак, избегавајући да у своје име проговори о неправдама које су га задесиле, посуђује глас псалмопојца Давида. По томе, *Оге духовне* Мушицког представљају исти поетички феномен. Препеви псалама стављени су у биографску функцију и послужили су као начин да се проговори о недаћама које се осећају као неправедно нанесене. Реч је, наравно, о неприликама које су Мушицког задесиле као шишатовачког архимандрита, а из којих ће се избавити у пролеће 1823, да би га недуго потом, у јесен исте године, митрополит Стратимировић поставио за администратора епархије горњокарловачке. Ангажована, политичка димензија, присутна другде у делу Мушицког, у *Огама духовним* своди се, мада веома алузивно и хотимице неконкретизовано, на одређене људе унутар црквених структура. Много знатније ова црта биће истакнута у његовим *Огама јерархијским*.

Уместо закључка

Класицистички препеви избора из псалама Лукијана Мушицког настају у времену када се у српској култури отварало питање одговарајућег превода Светога писма за српске читаоце; само две године по њиховом објављивању (1824), у Лајпцигу су штампани *Оледи Свейшџијсма*, изабрана места из Вуковог превода Новог завета, а у Санкт Петербургу Руско библијско друштво издаје превод Новог завета који је начинио Атанасије Стојковић. Као песник, најважнији у српској књижевности у првим деценијама XIX столећа, Мушицки се према овом духовно-културном питању поставио на особен а очекивани начин: представио је српским читаоцима псалме, библијску поезију, у пре-

²⁵⁰ Исто, 312–313.

²⁵¹ LEVITSKY 1989, 572. Ломоносов је, наиме, био у кућном притвору, а претило му се и потпуним лишавањем слободе.

пеvu који је одражаваo поетику која је била колико њему блиска, толико и традиционално примењивана у препевима псалама. Пошто се овакве оде не срећу ни код једног другог српског класицистичког аутора, парафразе псалама из пера Лукијана Мушицког, изведене у класичним метрима Хорацијеве лирике, више него иједан други сегмент његовога песништва показују га не само као највећег него и као најпотпунијег литерарног класицисту српског и недвосмислено доказују репутацију коју је уживао за живота – наиме, да је интелектуалац европскога формата.²⁵²

Усамљене и у делу Мушицког у погледу свога религијскога садржаја те, сва је прилика, у првоме реду намењене »маломъ кругу благоображених пријатеља«,²⁵³ оне нису нашле нарочитога пријема ни код њих, а његов мецена више је у њима бласфемични скандал. Да ли због оваквога пријема, Мушицки неће наставити рад на *Огама духовним* и оне ће остати на шест препеваних псалама. Својом класичном метриком и својим хибридниим, поливалентним и функционално раслојеним језиком без правога последника, ове псаламске парафразе ипак нису мртворођенче, јер стоје на почетку жанра духовне оде код Срба. На темељу поетских парафраза библијског текста које су цветале у касној антици, духовна ода, каква се јавља у европским књижевностима још у XVI столећу, а под којом се подразумева примена новог версификацијског система на библијски предлог, у српску књижевност улази са *Огама духовним* Лукијана Мушицког, са којима почиње традиција препевања псалама у стиховима, те религијске оде уопште.²⁵⁴

---

²⁵² Уп. Ђоровић 1999 [1911], 342–343.

²⁵³ *Стихотворења*, I 7.

²⁵⁴ М. Павић налази да Гаврил Стефановић Венцловић (око 1680 – око 1749) »преноси псалме на народни језик у ритмизираним слогу свог реторичког песништва« (Павић 1979, 390) и као пример наводи два састава (Венцловић 1966, 155, 158), те позивајући се на рад Б. Џонсона (Џонсон, 1966), да то исто чини и Захарија Орфелин (1726–1785). Међутим, Венцловићеви »псалми« заправо су књижевне реминисценције и могу се свести на интертекстуалну референцу – први псалм је, вероватно, слободна парафраза стиха Пс. 17.28, а други стиха Пс. 65.12. У погледу Орфелинове обраде, Џонсон 1966, 151 заправо примећује да је песник у четвртој одељку пригодне песме поводом усталичења владике Мојсеја Путника (*Маловажно привѣтствіе*, 1757) слободно адаптирао Пс. 148. Посреди је, и у овом примеру, тек интертекстуална референца. Након Мушицког, псалме су препевали у силабичкој версификацији са римом већ поменути Сава Мркаљ, те Јосиф Горјановић (*Песме њо псалмовима Давидовим*, 1861) и Огњеслав Утјешеновић-Острожински (*Псалми Давидови – њојуш србскијех народнијех ѡјесам*, 1868).

Скраћенице

АСАНУБ = Архив Српске академије наука и уметности, Београд.

БЦсл = *Біблія сѣрбѣчь кнѣи свѣщѣннагѣ писанїа вѣтхѣгѣ и нѣвѣгѣ звѣсти*
(Biblia Elisabethana).

грч. = грчки

јевр. = јеврејски

лат. = латински

Пс. = Псалам

цсл. = црквенословенски

CSEL = *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, Vindobonae: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1864–.

LXX = *Septuaginta id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*, ed. A. Rahls.

MPG = *Patrologiae cursus completus*, Series Graeca, ed. J.-P. Migne, Lutetiae Parisiorum, 1857–1866.

MPL = *Patrologiae cursus completus*, Series Latina, ed. J.-P. Migne, Lutetiae Parisiorum, 1841–1865.

Библиографија²⁵⁵

АЛЕКСЕЕВА 2005 = Н. Ю. Алексеева, *Русская ода: развитие одической формы в XVII-XVIII веках*, Санкт-Петербург.

БМЧ 2020 = *Библија : Свѣио ѿсмо Сїарої и Нової завѣиа*, прев. Д. Милин / Е. Чарнић, Београд.

ВЕНЦЛОВИЋ 1966 = Гаврил Стефановић Венцловић, *Црни биво у срцу*, прир. М. Павић, Београд.

ВОЈНОВИЋ 2017 = Ж. Војновић, »Лукијан Мушички и васпитавање националне поезије: оглед из аутопоетике«, *Градина: часопис за књижевност, уметност и друштвена ишњања* 76/77, 267–290.

ГАМАНОВИЧ 1991 = А. Гаманович, *Грамматика церковно-славянског языка*, Москва.

ГРИЦКАТ 1964 = И. Грицкат, »Вуков превод Новог завета као споменик великог филолошког настојања«, *Јужнословенски филолоџ XXVI/1-2*, 219–245.

ДАМЈАНОВ 2006 = С. Дамјанов, »Песништво Лукијана Мушичког у (пост)модерној перспективи«, *Жанрови српске књижевности* 3, 203–214.

²⁵⁵ У списак извора нису укључена издања грчких и латинских писаца коришћена у раду јер када нису коришћена стандардна или општепозната, приређивач текста назначен је у самим референцама.

- ДЕРЖАВИН 1808 = *Сочиненія Державина*, Часть I, Санктпетербургъ.
- ДОРОНИНА 1989 = Р. Ф. Доронина, »Мушицкий и Державин«, *Русско-сербские литературные связи: XVIII - начала XIX века*, 145–160. Жук 2013 = А. Д. Жук, *Трансформация жанра оды в английской, немецкой и французской литературах последней четверти XVIII века и в XIX веке*, Москва.
- ЈОВАНОВИЋ 2002 = М. Јовановић, *Језик и друшћивена историја: Друшћивеноисторијски оквири њолемике о српском књижевном језику*, Београд.
- ЈОСИФОВИЋ 1956 = С. Јосифовић, »Антички узори метрике Мушицког«, *Годишњак Филозофској факултета у Новом Саду* 1, 193–217.
- КАЛЕЗИЋ 1989 = Д. М. Калезић, »Философија у дјелима Лукијана Мушицког«, *Манастир Шишајовац*, Зборник радова, Београд: Балканолошки институт САНУ, 11–19.
- КУРЦИЈУС 1996 [1948] = Е. Р. Курцијус, *Евројска књижевност и латински средњи век*, прев. Ј. Бабић, Д. Тодоровић, А. Манчић-Милић, З. Радисављевић, Београд.
- ЛГ = *Лезѣко́нъ треазы́чный, срѣдъ речѣній славі́нскихъ, ѣллиногрѣцескихъ њ латинскихъ сокрѣбнице*, Москва, 1704.
- МАЛЬЧУКОВА 2001 = Т. Г. Мальчукова, »Парафразы псалмов в русской поэзии 1820-х годов«, *Проблемы исторической поэтики* 6, 91–115.
- МОРАЧА / ТОДОРОВИЋ 2025 = М. Морача, Д. Тодоровић, »Први хексаметри српске књижевности – *На смртъ безсмртнаго Иоанна Раича* Атанасија Стојковића«, *Зборник Машице српске за књижевност и језик* 73, у штампи.
- МУШИЦКИ 1938 = Л. Мушицки, *Одабрани стихови Лукијана Мушицког*, прир. Ваца Стајић, Београд.
- МУШИЦКИ 2005 = Лукијан Мушицки, *Песме*, изабр. и прир. Мирјана Д. Стефановић, Београд.
- МУШИЦКИ 2010 = Лукијан Мушицки, *Моје сѣруне*, прир. Мирјана Д. Стефановић, Београд.
- НЕДЕЉКОВИЋ 2008 = В. Недељковић, *Нацрт класичној латинској вокализма и њрозодије*, Сремски Карловци / Нови Сад.
- НЕДЕЉКОВИЋ 2023 = В. Недељковић, »Увод: Грчки Стари завет и грчка Књига Постања«, *Књига Постања њо Седмдесеторици*, Београд, 5–32.
- ПАВИЋ 1979 = М. Павић, *Историја српске књижевности класицизма и ѡредроманицизма – класицизам*, Београд.
- ПАВЛОВИЋ 2016 = А. Павловић, »Archilochia Лукијана Мушицког: *Diffugere nives*«, *Зборник Машице српске за књижевност и језик* 64/3, 655–664.
- ПЕТРОВИЋ 1938 = Т. Петровић, »Лукијан Мушицки и наша народна песма«, *Прилози ѡроучавању народне ѡезије* 5/1, 29–44.
- ПОРТНОВА 1995 = Н. А. Портнова, »Переложения Псалмов в поэзии Г. Р. Державина«, *Russian Language Journal* 49/162–164, 307–315.

- РАДОНИЋ 1900 = Ј. Радонић, »Прилошци историји словенског препорођаја крајем прошлога и почетком овога века«, *Лейхойис Майице срѣске* 202/203, 158–209.
- РАЈКОВИЋ 1879 = Б. Рајковић, »Лукијан Мушицки и његов књижевни рад: у спомен Мушицкове стогодишњице«, *Лейхойис Майице срѣске* 120, 101–158.
- РИСЛОВИЋ 2005 = Н. Рисловић, *Сѣарохришћански класицизам : Позитивни сѣавови сѣарохришћанских ѣисаца ѣрема античкој књижи*, Београд.
- РИСЛОВИЋ 2006 = Н. Рисловић, »Serborum Horatius Maior. Једна пренебрегнута литерарно-биографска идентификација«, *Sobria ebrietas : У сѣомен на Мирона Флашара*, Београд, 273–291.
- РУЖИЋ 1974 = Ж. Ружић, »Стеријино слогомерије и његова класична метрика«, *Зборник историје књижевности* 9, 14–105.
- РУЖИЋ 1994 = Ж. Ружић, *Сава Мркаљ. Песме и сѣиси*, Београд.
- РЕШЕТНИКОВ 1809 = А. Решетников, *Полное собраніе псалмовъ Давыда поэта и царя, преложенныхъ какъ древними, такъ и новыми Россійскими Стихотворцами из прозы стихами, съ надписаніемъ каждаго из нихъ имяни*, I–II, прир. А. Решетников, Москва.
- СПДВ 1935 = *Свѣто ѣисмо Сѣароѣа и Новоѣа завѣѣја*, прев. Б. Даничић / В. С. Карачић, Издање Британскога и иностранога библијскога друштва, Биоград.
- СРБС 1986 = *Србљак*, припрем. и ур. Епископ рашко-призренски Павле, Београд; Свети архијерејски синод СПЦ.
- Сѣихойвореніа* I = *Лукіана Мушицкогъ Стихотвореніа*, Књига прва, Издања Герогіемъ Мушицкимъ, Докторомъ Медицине, Пешта, 1838.
- Сѣихойвореніа* II = *Лукіана Мушицкогъ Стихотвореніа*, Књига друга, Скупіо Дрѣ Георгій Мушицкій [...], Издања Матица Србска, Будимъ, 1840.
- Сѣихойвореніа* III = *Лукіана Мушицкогъ Стихотвореніа*, Књига трећа, Скупіо и издао Георгій Мушицкій [...], Нови Сад, 1844.
- Сѣихойвореніа* IV = *Лукіана Мушицкогъ Стихотвореніа*, Књига четврта, Скупіо Георгій Мушицкій [...], Нови Сад, 1844.
- СУВОТИЋ 1845 = Ј. Суботић, *Наука о србскомъ стихотворенію*, Будимъ.
- ТОДОРОВИЋ 2000 = Д. Тодоровић, »Лексички акценат Хорацијевих ода«, *Зборник Майице срѣске за класичне сѣудије* 2, 187–198.
- ТРЕДАКОВСКИЈ 1989 [1753] = *Псалтирь или Книга Псалмовъ Блаженнаго Пророка и Царя Давида*, in *Vasilij Kirillovič Tredjakovskij PSALTER 1753*, ed. A. Levitsky, Paderborn etc, 1–420.
- ЂОРОВИЋ 1999 [1911] = В. Ђоровић, *Лукијан Мушицки – сѣудија из срѣске књижевности*, Нови Сад.
- ФЛАШАР 1988 = М. Флашар, *Сѣудије о Сѣерији*, Београд.
- ФЛАШАР 2017а [1991] = М. Флашар, »Строфички и синтактички ритам у Хорацијевој и хорацијевској оди«, *Изабрана дела Мирона Флашара* II, прир. А. Лома / Н. Рисловић, Нови Сад / Београд, 399–416.

- ФЛАШАР 2017b [1998] = М. Флашар, »О класичним студијама у Карловачкој гимназији«, *Изабрана дела Мирона Флашара II*, 569–596.
- ФЛАШАР 2017c [1989] = М. Флашар, »О интерпретацији песама Лукијана Мушицког«, *Изабрана дела Мирона Флашара III*, прир. В. Јелић / Н. Ристовић, Нови Сад / Београд, 47–54.
- ЏОНСОН 1966 = Б. Џонсон, »Неки видови песништва Захарија Орфелина«, *Ог барока до класицизма*, прир. М. Павић, Београд, 135–195.
- ШОП 1935 = Н. Шоп, *Књига о Хораџију*, Београд.
- BALOGH 2020 = P. Balogh, »Horace and Hungarian Art Theories in the Eighteenth and Nineteenth Centuries«, *Vergil, Horaz und Ovid in der ungarischen Literatur 1750–1850*, ed. R. Lengyel / G. Tüskés, Wien, 141–168.
- BENNETT 1898 = C. Bennett, »What Was Ictus in Latin Prosody«, *The American Journal of Philology* 19/4, 361–383.
- BOARDMAN 1970 = J. B. Boardman, *Orpheus in the Middle Ages*, Cambridge, MA.
- BOLDRINI 1999 = S. Boldrini, *Prosodie und Metrik der Römer* (übersetzt von B. W. Häuptli), Stuttgart/Leipzig.
- BONS / BRUCKER 2023 = E. Bons / R. Brucker, »Psalmoi / das Buch der Psalmen«, *Einleitung in die Septuaginta*, ed. S. Kreuzer, München, 333–353.
- BPs = *Psalorum Davidis paraphrasis poetica, nunc primum edita*, Authore Georgio Buchanano, Scoto, poetarum nostri saeculi facile principe [...], Apud Henricum Stephanum [...], s. a.
- BSVULG 1994 = *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, eds. Robertus Weber, Roger Gryson, Stuttgart.
- EMERSON 1968 = D. E. Emerson, *Metternich and the Political Police: Security and Subversion in the Hapsburg Monarchy (1815–1830)*, Hague.
- FAULKNER 2020 = A. Faulkner, *Apollinaris of Laodicea Metaphrasis Psalorum*, New York.
- FREEDMAN 1992 = *The Anchor Bible Dictionary*, Vol. 1: A–C, ed. D. N. Freedman. New York etc.
- GAERTNER 1956 = A. J. Gaernter, »Latin Verse Translation of the PSALMS 1500–1620«, *The Harvard Theological Review* 49/4, 271–305. GALLAGHER 2024 = J. J. Gallagher, »Rewriting the Psalter: Classical Poetics and Late Antique Stylistic in Bede Metrical Psalms«, *The Anglo-Latin Poetic Tradition: Sources, Transmission, and Reception, ca. 650–1100*, ed. C. M. Curran, Leeds, 135–176.
- GERSTENBERGER 2014 = E. S. Gerstenberger, »Non-Temple Psalms: The Cultic Setting Revisited«, *The Oxford Handbook of the Psalms*, ed. W. P. Brown, Oxford / New York, 338–349.
- GILLINGHAM 1994 = S. E. Gillingham, *The Poems and Psalms of the Hebrew Bible*, Oxford / New York.
- GREEN 2000 = R. P. H. Green, »Davidic psalm and Horatian ode: five poems of George Buchanan«, *Renaissance Studies* 14/1, 91–111.

- HARRISON 2014 = S. J. Harrison, *Horace*, Cambridge / New York etc.
- HUTTON 1986 = R. R. Hutton, »Cush the Benjaminite and Psalm Midrash«, *Hebrew Annual Review* 10, 123–137.
- IJSEWIJN 1998 = J. IJsewijn, *Companion to Neo-Latin Studies* 2, Leuven: University Press.
- KENNEDY 2003 = G. A. Kennedy, *Progymnasmata: Greek Textbooks of Prose Compositions and Rhetoric*, Leiden/Boston.
- KRAVAR 1984/5 = M. Kravar, »O prozodijskoj strukturi srpske klasicističke metrike«, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* 27/28, 369–380.
- LEVITSKY 1989 = A. Levitsky, »Russian Sacred Verse from Simeon of Polock to the Epoch of Deržavin«, *Vasilij Kirillovič Trediakovskij PSALTER 1753*, Paderborn etc, 541–645.
- ORTH 2007 = P. Orth, »Metrical Paraphrase as Commentary: Comparing Two Unedited Medieval Verifications of the Psalms«, *The Journal of Medieval Latin* 17, 189–209.
- PETRAVIĆ 1939 = A. Petravić, *Klasična metrika u hrvatskoj i srpskoj književnosti*, Beograd.
- POSTA 2023 = A. Posta, »Psalm Paraphrases in Latin in Sixteenth Century Hungary«, *Central European Cultures* 3/2, 3–23.
- [PROCOPOWITZ] 1786 = [Th. Procopowitz,] *De arte poetica libri III [...] dictati Kioviae in Orthodoxa Academia Mohyleana anno Domini 1705*, Mohilovia.
- PURATIĆ 1976 = Ž. Puratić, »Paraphrasis psalorum poetica«, *Жива аниџика* 26/1, 193–212.
- RICCERI 2020 = R. Ricceri, »Two Metrical Rewritings of the Greek Psalms: Pseudo-Apollinaris of Laodicea and Manuel Philes«, *Poetry, Bible and Theology from Late Antiquity to Middle Ages*, ed. Michele Cutino, Berlin/Boston, 223–236.
- RICO 2010 = Ch. Rico, »New Testament Greek«, *The Blackwell Companion to the New Testament*, ed. D. E. Aune, Malden etc, 61–76.
- RISSI 1986 = *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu (1586/1591/1599)*, ed. L. Lukács, Roma.
- RISTOVIĆ 2015 = N. Ristović, »Latin and Vernacular Relations in the Eighteenth and Nineteenth Centuries: The Serbian Case«, *Latin at the Crossroads of Identity: The Evolution of Linguistic Nationalism in the Kingdom of Hungary*, eds. G. Almási / L. Šubarić, Leiden/Boston, 256–277.
- RISTOVIĆ 2024 = N. Ristović, »Antiquitas, Ancilla Universalis: The Many Faces of Classicism in the Serbian Culture of Enlightenment«, *SOG18 7/1: Antiquity in Southeastern Europe during the long Eighteenth Century*, eds. D. Grbić / G. M. Miron, Graz, 151–165.
- ROBERTS 1985 = M. Roberts, *Biblical Epic and Rhetorical Paraphrase in Late Antiquity*, Liverpool.
- SANDYS 1908 = J. E. Sandys, *A History of Classical Scholarship* II, Cambridge.

- SCHÄRER 1812 = J. R. Schärer, *Die Psalmen, aus die Grundtext metrisch übersetzt mit kurzen Anmerkungen*, Bern.
- SIDNEY 1978 = Sir Philippe Sidney, *An Apologie for Poetrie (The Defence of Poesy)*, ed. George Koshy, Madras.
- SJS = *Slovník jazyka staroslověnského*, <http://gorazd.org/gulliver/?envLang=en>
- SPENGLER 1856 = *Rhetores Graeci*, ed. L. Spengel, I–III, Leipzig.
- STRÖM 2003 = A. Ström, »Florilegia and Progymnasmata – Manuals Linking Theory with Practice«, *Erudition and Eloquence: The Use of Latin in the Countries of the Baltic Sea (1500 – 1800)*, eds. O. Merisalo / R. Sarasti-Wilenius, Helsinki, 126–142.
- STURTEVANT 1923 = E. H. Sturtevant, »The Ictus of Classical Verse«, *The American Journal of Philology* 44/4, 319–338.
- VESSEY 2007 = M. Vessey, »*Quid facit cum Horatio Hieronymus?* Christian Latin Poetry and Classical Poetics«, *Poetry and Exegesis in Premodern Latin Christianity: The Encounter Between Classical and Christian Strategies of Interpretation*, eds. W. Otten / K. Pollmann, Leiden/Boston, 29–48.
- VIËTOR 1961 = K. Viëtor, *Geschichte der Deutschen Ode*, Hildesheim.
- WETTE 1811 = W. M. L. de Wette, *Commentar über die Schriften des Alten Testaments*, Dritter Theil, Zweiter Abtheilung: *Die Psalmen*, Heidelberg.
- ZELZER 1997 = K. Zelzer, »Vetus Latina«, *Handbuch der lateinischen Literatur der Antike* 4, ed. K. Sallmann, München, 352–367.

Nenad Ristović
Faculty of Philosophy
University of Belgrade
nristovi@f.bg.ac.rs
ORCID: [0000-0001-6064-4404](https://orcid.org/0000-0001-6064-4404)

Mihajlo Morača
Faculty of Philosophy
University of Belgrade
mihajlo.moraca@f.bg.ac.rs
ORCID: [0009-0001-1955-763X](https://orcid.org/0009-0001-1955-763X)

David in Horace's Attire: The Classicising Paraphrases of the Selected Psalms by Lukijan Mušicki

Abstract: Among the otherwise understudied literary opus of Lukijan Mušicki (1777–1834) one of the least examined segments are his *Sacred Odes (Odi duhovniya)* – verse paraphrases of six psalms (1, 3, 7, 14, 81, 130 – following the Septuagint numbering) in the hybrid Church Slavonic language and in the

metre of Horace's *Epodes* (the first Pythiambic system) and *Carmina* (the Alcaic stanza, the third Asclepiad stanza). Mušicki began this first major biblical paraphrase in Serbian verse literature in 1812 and published four of them in 1822. Through this endeavor, Mušicki aligns himself – primarily by means of versification – with the Western tradition of modern, above all Neo-Latin, paraphrases of the Psalter and, more distantly, with ancient Christian poetry. Conversely, the linguistically and confessionally closer Russian tradition of rendering the Psalms in verse, made a considerable impact on both the textual and poetological aspects of the *Sacred Odes*. By addressing these diverse issues, this study aims to provide a comprehensive analysis of Lukijan Mušicki's psalm paraphrases, with particular attention to the literary-theoretical and poetological foundations of the *sacred ode* as a subgenre of the neo-classical ode, and to their unique realisation in Mušicki's work as a synthesis of the Horatian ode's form and the content derived from thematically selected psalmic textual models. Drawing upon examination of the manuscripts, the study further offers a more nuanced account of the context and motives underlying the composition of these odes, considering the author's general reluctance towards religious discourse. Above all, however, it presents a critical edition of the *Sacred Odes*, since the only complete edition published to date (posthumously, in 1844) exhibits numerous textual and editorial shortcomings.

Keywords: Lukijan Mušicki, psalms, Horatian ode, paraphrasis, versification, textology, poetology.

Primljeno / Received: 24.10.2025.
Prihvaćeno / Accepted: 25.11.2025.

[CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

The Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license allows users to share, copy, and adapt materials for non-commercial purposes only. Users must provide appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made. It is a worldwide, royalty-free license that prohibits using the material for commercial advantages or monetary compensation.

Sadržaj – Contents

[Предговор]	5
150 years of Classics at the University of Belgrade	7
НЕНАД РИСТОВИЋ & МИХАЈЛО МОРАЧА Давид у одори Хораацијевој: класицистички препев избора из псалама Лукијана Мушицког	15
ГОРАН ВИДОВИЋ Кад музе почну да псују: Плаут између латинског и српског	105
ВОЈИН НЕДЕЉКОВИЋ The Philology of Roman Epigraphs: Some Thoughts, Some Examples	129
ЛУЦИЈА ДАНИЛОВ Између божанског и надбожанског: Компаративна анализа химана 10.71 и 10.125 и улога <i>речи</i> у ведској религији и ритуалу	141
ПЕТАР ЈОСИПОВИЋ <i>Sensus corporei, sensus spirituales</i> : The Sensory Community of Paulinus of Nola	159
МИЛИСА КИСИЋ <i>Eros i Tanatos</i> u III knjizi Vergilijevih <i>Georgika</i>	189
НИКОЛА МИЉКОВИЋ Етика двогубог ероса: природа љубави у песми <i>Несаница</i> . Хомер. Пуна <i>јегра</i> . Осипа Манделштама	203
МИЛОШ МАЏАН Александар Велики и Југославија: анализа школских уџбеника	225
МЛАДЕН ТОКОВИЋ Kalimah kao (anti)erotski pesnik	255
МИРОСЛАВА МАЈНЕР The Septuagint of Ruth. Translation Technique, Textual History, and Theological Issues	283
ДРАГАНА НИКОЛИЋ Урезивање универзалних вредности: <i>Prometheus</i> симпозијум о дигиталној епиграфици и представљању културног наслеђа	289
ISIDORA TOLIĆ Međunarodni kongres <i>FIEC 2025</i>	295